

Realismin mahdollisuus Edmund Husserlin fenomenologisessa filosofiassa

Ilpo Hirvonen

Pro gradu -tutkielma

Humanistinen tiedekunta

Filosofian, historian, kulttuurin ja
taiteiden tutkimuksen laitos

Teoreettinen filosofia

Elokuu 2017

Ohjaajat: Paavo Pylkkänen,

Fredrik Westerlund

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty		Laitos – Institution – Department	
Humanistinen tiedekunta		Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos	
Tekijä – Författare – Author			
Ilpo Hirvonen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title			
Realismin mahdollisuus Edmund Husserlin fenomenologisessa filosofiassa			
Oppiaine – Läroämne – Subject			
Teoreettinen filosofia			
Työn laji – Arbetets art – Level		Aika – Datum – Month and year	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages
Maisterintutkielma		8/2017	87
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tutkielmassa tarkastellaan realistisen tulkinnan mahdollisuutta Edmund Husserlin fenomenologisesta filosofiasta. Tutkimuskysymyksenä on se, voidaanko Husserlin perinteisesti antirealistisesti tulkittua fenomenologiaa ymmärtää realistisesta viitekehystä. Tutkielman tavoitteena on osoittaa, että Husserlin fenomenologiasta voidaan esittää realistinen tulkinta, mihin pyritään tutkimalla Husserlin intentionaalisuusteoriaa sekä sen puitteissa esitetyjä käsityksiä tiedollisesta oikeutuksesta ja totuudesta. Aineisto on ensisijaisesti rajattu Husserlin pääteoksiin <i>Loogiset tutkimukset</i> (1900-1) ja <i>Ideat I</i> (1913), mutta niiden pohjalta esitetyn tulkinnan katsotaan soveltuvan Husserlin fenomenologiaan myös laajemmin.</p> <p>Realismi määritellään tutkielmassa sellaiseksi näkemykseksi todellisuuden mielestä riippumattomasta olemassaolosta, joka koostuu kolmesta rinnakkaisesta teesistä: metafyyysisestä (ulkoisen todellisuuden riippumattomuus subjektista), semanttisesta (totuuden riippumattomuus subjektista) ja epistemologisesta (tiedon mahdollisuus todellisuudesta). Realismille rinnakkaisiksi näkemykseksi tutkielmassa määritellään eksternalismi, jonka mukaan subjektin mentaalisuus ei riipu yksinomaan subjektille sisäisistä tekijöistä. Ensin tutkielmassa esitetään eksternalistinen tulkinta Husserlin intentionaalisuusteoriasta, jossa Husserlin noemaksi kutsuma entiteetti, joka saa mentaaliset tilat suuntautumaan niiden kohteisiin, sisältää jotakin sekä subjektiivista että objektiivista. Eksternalistinen tulkinta luo pohjan myöhemmälle tarkastelulle Husserlin suhteesta realismin semanttiseen ja epistemologiseen teesiin. Seuraavaksi tarkastellaan Husserlin intuitionistista teoriaa tiedollisesta oikeutuksesta, josta esitetään sellainen tulkinta, joka on yhteensopiva paitsi eksternalismin niin myös realismin epistemologisen teesin kanssa. Sen jälkeen esitetään realistinen tulkinta Husserlin totuusteoriasta, jota analysoidaan totuuden korrespondenssiteorian sekä mahdollisten maailmojen semantiikan avulla, siten, että se on yhteensopiva realismin semanttisen teesin kanssa.</p> <p>Tutkielmassa esitettyjen tulkintojen katsotaan implikoivan mahdollisuutta tulkita Husserlin fenomenologista filosofiaa realistisesta viitekehystä. Niiden valossa Husserlin niin sanottu transsendentaalinen idealismi näyttäytyy realismin kanssa yhteensopivana. Tutkielman tuloksista voidaan päätellä, että vastaavanlaisia tulkintoja voitaisiin esittää Husserlin fenomenologisesta filosofiasta myös laajemmin esimerkiksi tieteenfilosofian ja metafysiikan suhteen. Tutkielman perusteella realismi vaikuttaa Husserlin fenomenologiseen filosofiaan kytkettävissä olevalta näkemykseltä, joka korostaa sen tietoisuuteen keskittyvän tutkimuksen kytköksiä todellisuuteen.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords			
Edmund Husserl, fenomenologia, realismi, eksternalismi, intentionaalisuus, korrespondenssiteoria, mahdollisten maailmojen semantiikka			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Keskustakampanin kirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

<i>1. Johdanto</i>	1
<i>1.1. Tutkielman päämäärät ja menetelmät</i>	3
<i>1.2. Tutkielman rakenne</i>	4
<i>2. Keskeiset käsitteet</i>	5
<i>2.1. Realismin monet muodot</i>	5
<i>2.2. Husserlilainen fenomenologia</i>	9
<i>3. Husserlin mielenfilosofia</i>	14
<i>3.1. Husserlin intentionaalisuusteoria</i>	14
<i>3.2. Kiista noemasta</i>	20
<i>3.3. Onko Husserl eksternalisti?</i>	27
<i>4. Husserlin epistemologia</i>	32
<i>4.1. Husserlin intuitionistinen teoria oikeutuksesta</i>	35
<i>4.2. Totuus, korrespondenssi ja mahdollisten maailmojen semantiikka</i>	46
<i>4.3. Onko Husserl realisti?</i>	65
<i>5. Yhteenveto</i>	77
<i>Lähteet</i>	81

1. Johdanto

Edmund Husserlin perustama fenomenologia tunnetaan kokemuksellisuutta korostavana filosofisena suuntauksena. Husserlilainen fenomenologia omaksuu lähtökohdaksi kokemuksen sellaisenaan ottamatta kantaa mihinkään sen ulkopuoliseen ja tällaisena pyrkii tutkimaan asioita itsessään vailla metafysisiä oletuksia niiden perimmäisestä luonteesta. Husserlille fenomenologia selittää ”merkityksen, joka tällä maailmalla on meille kaikille ennen mitään filosofointia, ja jonka se ilmeisesti saa yksinomaan meidän kokemuksestamme”¹ (Husserl 1999, 151)². Husserlille ominainen subjektin ja kokemuksen korostaminen maailman ja sen kohteiden kustannuksella on saanut husserlilaisen fenomenologian vaikuttamaan antirealistiselta siten, että monet ovat unohtaneet sen mahdolliset realistiset kytkennät. Vaikka edellinen lainaus saa husserlilaisen fenomenologian vaikuttamaan sille tyypillisellä tavalla metafysisesti neutraalilta, niin samalla Husserlin voidaan kuitenkin tästä näkökulmasta katsoa kamppailleen juuri realismin ja antirealismien kysymysten kanssa läpi filosofisen uransa.

Realismin ja antirealismien välinen kiista, eli kysymys siitä, ovatko subjektille ulkoinen todellisuus ja sen kohteet todella olemassa subjektista riippumattomalla tavalla, vaikuttaa miltei jokaisen filosofisen ongelman taustalla. Realismi vastaa kysymykseen myöntävästi ja antirealismi (tai idealismi) vastaa siihen kieltävästi. Realismin saamasta vahvasta intuitiivisesta tuesta huolimatta monet sellaiset erityisesti epistemologiset ja tieteenfilosofiset ongelmat kuten havaintojen teoriapitoisuus, niiden kontekstisidonnaisuus ja havaitsijan konstitutiivinen rooli suhteessa todellisuuteen ovat saaneet jotkut filosofit kannattamaan antirealismia. Tällaisten ongelmien motivoimana antirealismien lähtökohtana onkin usein tehdä – Hilary Putnamin sanoin – ”ihmiskasvoista realismia”, joka pyrkii sovittamaan vahvan intuitiomme ajallis- avaruudellisten kohteiden riippumattomasta olemassaolosta inhimillisen tiedon, kielen ja mielen asettamiin rajoituksiin (ks. Putnam 1990a). Kiistakysymys jakaa filosofiset näkemykset usein kahtia, mutta husserlilaiseen fenomenologiaan realismin ja

¹ ”den Sinn auslegen, den diese Welt für uns alle vor jedem Philosophieren hat und offenbar nur aus unserer Erfahrung hat” [Hua I, 177].

² Kaikki käännökset ovat tutkielman kirjoittajan omia, ellei toisin mainita. Suluissa ilmoitetut Husserliviitteet ovat lähteinä käytettyyn englanninkieliseen käännöskirjallisuuteen, mutta alaviitteessä on ilmoitettu myös alkuperäislähde tarkentamaan käännösten oikeellisuutta. Viitteet alkulähteisiin on ilmoitettu hakasuluissa ja ne viittaavat Husserliana -kokoelmasarjan julkaisuihin (lyhenne: Hua).

antirealismien välinen kiista vaikuttaa kuuluvan ikään kuin sisäisenä jännitteenä. Husserl väittää toisaalta suoran realismin hengessä, että ”on perustavanlaatuisesti virheellistä uskoa, ettei havainto (...) saavuttaisi oliota itsessään”³ (1982, 92), mutta toisaalta huomattavasti antirealistisempaan sävyyn, että ”tietoisuuden itsensä olemassaololle minkään ulkoisen kohteen olemassaolo ei ole välttämätöntä”⁴ (mts. 110).

Husserlin filosofiaa leimaa aina 1890-luvulta 1930-luvulle saakka näiden kahden aspektin välinen ratkaisemattomana pidetty jännite. Husserlin fenomenologian läpimurtoteos, *Loogiset tutkimukset* (1900-1, *Logische Untersuchungen*) edustaa joillekin anti-psykologismissaan realismia (Tragesser 1984) ja teoksen vaikutuksesta syntyi aikoinaan realististen fenomenologien Münchenin koulukunta, kun taas Husserlin ”transsendentaalisen kääntein” pääteos *Ideat I* (1913, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie I*) edustaa monille transsendentaalisessa idealismissaan antirealismia, jota vastaan Münchenin koulukunta kapinoi. Nykytutkimuksessa ”kääntein” painottamista enemmän korostuu kuitenkin ajatus jatkuvuudesta Husserlin filosofiassa (Mohanty 1995; Zahavi 2003; Hardy 2014). J. N. Mohantyn sanoin suurien käänteiden sijaan Husserlin filosofiaa karakterisoi ”jatkuva, lakkaamaton pyrkimys ajatella samoja ongelmia monilla eri tasoilla” (Mohanty 1995, 74). Tämän jatkuvuuden nojalla vaikuttaa siltä, että Husserlin erilaisia näkökulmia hyödyntävässä filosofiassa itsessään, riippumatta erotettavissa olevista jaksoista, vallitsee jännite realismin ja antirealismien välillä, jolloin Husserl saattaa yhdessä samassa teoksessa esittää eri suuntiin vetäviä näkemyksiä.

Niinpä ei liene yllättävää, että Husserlin filosofiasta on esitetty toisistaan varsin poikkeavia tulkintoja. Husserlia on verrattu George Berkeleyyn subjektiiviseen idealismiin ja toisaalta G. E. Mooren naiiviin realismiin, antinaturalismiin ja toisaalta loogiseen positivismiin, Putnamin epistemiseen ja toisaalta Alfred Tarskin semanttiseen totuusteoriaan. Husserlin omat oppilaat Eugen Fink ja Roman Ingarden ovat kenties opettajansa tunnetuimpia aikalaisia, jotka tulkitsivat häntä antirealistisesti: Fink (1995) puoltaen ja Ingarden (1975) vastustaen. Antirealistinen Husserl-tulkinta ei kuitenkaan ole kadonnut Husserlin aikalaisten myötä, vaan sillä on edelleen merkittävät

³ ”Es ist also ein prinzipieller Irrtum zu meinen, es komme die Wahrnehmung (...) an das Ding selbst nicht heran” [Hua III/1, 89].

⁴ ”Also kein reales Sein, kein solches, das sich bewußtseinsmässig durch Erscheinungen darstellt und ausweist, ist für das Sein des Bewußtseins selbst (im weitesten Sinne des Erlebnisstromes) notwendig” [Hua III/1, 104].

kannattajansa (Philipse 1995; Findlay 1975; Seifert 1987; Sparrow 2014). Erityisesti tiiviissä yleisesityksissä filosofian historiasta Husserl esitetään yhä antirealistisena filosofina (Blackburn 2016; Inwood 2005). Samoin tapahtuu esityksissä, joissa niin sanottu naturalisoitu fenomenologia erotetaan Husserlin antinaturalistisena pidetystä transsendentaalisesta idealismista (Kauffman & Gare 2015, 220–222). Myöhempi Husserl-tutkimus on kuitenkin antirealistisen tulkinnan rinnalla korostanut yhtäläillä realistista näkökulmaa (Sebold 2014; Hardy 2014; Willard 1995; Smith 2016, 1995; Miller 1984; Ameriks 1977). Kahden vastakkaisen tulkinnan lisäksi on esitetty joukko näkemyksiä, jotka väittävät Husserlin luopuvan sekä realismista että antirealismista (ks. Zahavi 2003, 40; Hall 1982). Vaikka tähän tulkintojen kenttään tutustuvan nykylukijan on helppo yhtyä Harrison Hallin huomautukseen siitä, että ”jotain on mennyt pieleen” (Hall 1982, 188), jos tulkinnat vetävät joka suuntaan, niin tämän ei täydy johtaa sellaiseen pessimismiin, joka joko hylkää Husserlin käsittämättömänä filosofina tai luopuu realismista ja antirealismista Husserlin filosofian suhteen riittämättöminä kategorioina. Se voi vaihtoehtoisesti osoittaa sellaiseen tulkintaan, joka eksplisiittisesti omaksuu joko realismin tai antirealismia kuitenkin unohtamatta niiden välistä jännitettä Husserlin fenomenologisessa filosofiassa.

1.1. Tutkielman päämäärät ja menetelmät

Tässä tutkielmassa tarkastellaan kysymystä siitä, voidaanko Husserlin fenomenologista filosofiaa tulkita mielekkäästi realistisesta näkökulmasta. Toisin sanoen tämä on tutkielma realismin mahdollisuudesta husserlilaisessa fenomenologiassa. Tutkielman päämääränä on osoittaa, että husserlilaista fenomenologiaa voidaan ymmärtää realistisesta viitekehystä. Tähän pyritään esittämällä realistinen tulkinta Husserlin intentionaalisuusteoriasta ja sen puitteissa muotoilluista tieto- ja totuusteorioista, minkä katsotaan implikoivan enemmän tai vähemmän realistista tulkintaa husserlilaisen fenomenologian mahdollisista metafysisistä kytkennöistä. Vaikka husserlilaista fenomenologiaa pidetään perinteisesti metafysisesti neutraalina, niin tässä tutkielmassa esitetyt tulkinnat Husserlin yhteyksistä eksternalistiseen mielenfilosofiaan sekä epistemologiseen ja aleettiseen realismiin antavat ymmärtää, että husserlilainen fenomenologia voi kuitenkin sisältää metafysisiä implikaatioita, jotka kytkevät sen lähemmäs realismia kuin antirealismia.

Tutkielma rajoittuu Husserlin fenomenologisen filosofian pääteemaksi kohotettuun kysymykseen intentionaalisuudesta eli tietoisuuden suuntautuneisuudesta (Husserl 1982, 199). Tutkielmassa ei oteta kantaa esimerkiksi Husserlin epistemologiseen fundamentalismiin tai essentialismiin eikä myöskään Husserlin logiikan ja matematiikan filosofiaan. Tutkielmassa keskittytään erityisesti Husserlin fenomenologiaan teoksessa *Ideat I*, koska nimenomaan siinä Husserlin esittämää metodologiaa on perinteisesti pidetty antirealistisena (Smith & Smith 1995, 11-2), mutta myös teoksessa *Loogiset tutkimukset*, koska näiden kahden Husserlin pääteoksen välisen jännitteen ylittäminen auttaa havainnollistamaan Husserlin suhdetta realismiin. Husserl-tutkimuksen on joskus katsottu jakautuvan kolmeen koulukuntaan sen suhteen, pyritäänkö kokonaistulkinta Husserlin filosofiasta rakentamaan varhaisvaiheen (1890–1901), keskivaiheen (1901–1916) vai myöhäisvaiheen (1916–1938) pohjalta. Tässä tutkielmassa omaksutaan keskimmäinen lähestymistapa, koska tutkielmassa *Ideat I* otetaan pääasialliseksi lähtökohdaksi, jonka ympärille Husserlin muun fenomenologisen tuotannon katsotaan rakentuvan hänen keskeisissä teoksissaan *Loogiset tutkimukset*, *Karteesiset mietiskelyt* (1929, *Méditationes cartésiennes*) ja *Eurooppalaisten tieteiden kriisi ja transsendentaalinen fenomenologia* (1936, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie*, myöhemmin *Kriisi*).

1.2. Tutkielman rakenne

Tutkielman tätä johdantolukua seuraavassa toisessa luvussa määritellään tutkielman kannalta keskeiset käsitteet. Ensin määritellään tutkielmassa toistuvat filosofian eri osa-alueisiin liittyvät realismin käsitteet, minkä jälkeen esitellään husserlilaisen fenomenologian peruslähtökohdat. Kolmannessa luvussa tarkastellaan Husserlin intentionaalisuusteoriaa fenomenologisenä käsityksenä tietoisuudesta, josta esitetään eksternalistinen tulkinta. Eksternalistisen tulkinnan esittäminen Husserlin intentionaalisuusteoriasta on seuraavien lukujen kannalta tärkeää, koska se luo perustan realistisille tulkinnoille Husserlin tieto- ja totuusteorioista. Tutkielman neljännessä luvussa tarkastellaan näitä Husserlin epistemologisia käsityksiä. Luvussa esitetään realistinen tulkinta paitsi Husserlin intuitionistisesta tiedollisen oikeutuksen teoriasta tarkastelemalla teorian keskeisiä intuition, evidenssin ja täyttymisen käsitteitä niin myös siihen kytkeytyvästä Husserlin totuusteoriasta, jota analysoidaan suhteessa totuuden korrespondenssiteoriaan ja mahdollisten maailmojen semantiikkaan. Husserlin tieto- ja

totuusteorioita ymmärretään toisaalta aikaisemmassa luvussa esitettyjen tulkintojen sekä toisaalta *Ideoiden I* ja *Loogisten tutkimusten* tiedon analyysien kautta. Näiden tulkintojen katsotaan oikeuttavan sellainen näkemys husserlilaisesta fenomenologiasta, joka pitää sen realistisia implikaatioita mahdollisina ja mielekkäinä.

Tutkielman rakenne etenee siis Husserlin tietoisuuden ja tiedon teorioista niiden implikoimaan käsitykseen todellisuudesta. Tällaisen lähestymistavan oikeuttaa Husserlin fenomenologisen filosofian ominaisuus, jossa metafysiikan voi ajatella perustuvan epistemologialle, jonka voi vastaavasti ajatella perustuvan intentionaalisuusteorialle (Pietersma 2000, 38). Husserlilainen fenomenologia ikään kuin lähtee tietoisuudesta ottamatta kantaa metafysiikkaan, mutta sitä ei täydy silti ymmärtää siten, että se sivuuttaisi todellisuuden kokonaan tai asettaisi sen tietoisuudesta riippuvaiseksi, vaan sen voi katsoa päätyvän puhumaan ”asioista itsestään” ja niiden suhteesta tietoisuuteen. Tässä tutkielmassa esitetyn tulkinnan mukaan husserlilaista fenomenologiaa leimaa jännite realismin ja antirealismin välillä, mutta tämän jännitteen alla sykkii kuitenkin riittävän voimakas realistinen eetos, joka kytkee husserlilaisen fenomenologian maailmaan.

2. Keskeiset käsitteet

Tässä luvussa määritellään tämän tutkielman kannalta keskeiset käsitteet. Realismi määritellään ensin kolmesta eri teesistä koostuvaksi käsitykseksi, minkä jälkeen määritellään vielä realismille rinnakkaiseksi käsitykseksi mielletävä eksternalismi. Seuraavaksi esitellään husserlilaisen fenomenologian perusteet ja problematisoidaan alustavasti sen suhdetta realismiin.

2.1. Realismin monet muodot

Realismilla viitataan usein paitsi väitteeseen asioiden olemassaolosta niin myös tuon olemassaolon riippumattomuudesta subjektin mielestä, kielestä ja tiedosta. Tällöin realismin mukaan asiat ovat niin kuin ne ovat riippumatta siitä, miten subjektit ne käsittävät. Väitteenä olemassaolosta ja sen riippumattomuudesta realismia voidaan luokitella erilaisiin muotoihin (Niiniluoto 1999, 2). Monien tavoin Peter Godfrey-Smith puhuu nimenomaan tieteellisestä realismista, jonka hän katsoo koostuvan (i) ”naturalisoidusta terveen järjen realismista”, jonka mukaan subjektit ovat olemassa sellaisessa todellisuudessa, jolla on heistä riippumaton rakenne, sekä (ii) tieteen

päämäärästä ja kyvystä tarjota tarkkoja kuvauksia tuosta todellisuudesta ja sen rakenteesta (Godfrey-Smith 2003, 176). Jokseenkin vastaavanlaisesti Stathis Psillos on määritellyt tieteellisen realismin kolmesta teesistä koostuvaksi näkemykseksi, jonka mukaan (i) maailmalla on tarkka mielestä riippumaton rakenne, (ii) tieteelliset teoriat tulee hyväksyä sellaisinaan ja (iii) menestyneet tieteelliset teoriat ovat tosia maailmasta, jolloin niiden oletamat entiteetit ovat olemassa tuossa maailmassa (Psillos 2009, 34).

Tämän tutkielman realismin määritelmässä noudatetaan Psillosin erottelua, mutta kuitenkin tutkielman tarpeisiin asianmukaisesti muokattuna. Tieteellisen realismin sijaan tässä on riittävää puhua realismista, joka määritellään vastaavasti kolmesta teesistä koostuvaksi: (i) subjektit ovat olemassa sellaisessa todellisuudessa, jolla on heistä riippumaton enemmän tai vähemmän tarkka rakenne, (ii) subjektit voivat saada tietoa tuosta todellisuudesta ja sen rakenteesta sekä (iii) subjektien kuvaukset tuosta todellisuudesta ja sen rakenteesta voivat olla tosia tai epätosia riippumatta subjektien tiedollisista käsityksistä. Ensimmäistä teesiä kutsutaan realismin metafyyksiseksi, toista epistemologiseksi ja kolmatta semanttiseksi teesiksi. Näistä teeseistä muotoutuvia näkemyksiä kutsutaan tässä tutkielmassa vastaavasti metafyyksiseksi, epistemologiseksi ja aleettiseksi realismiksi, joiden määritelmiä tarkennetaan seuraavaksi.

Metafyyksinen realismi voidaan määritellä näkemykseksi, jonka mukaan se, että jokin on olemassa, on riippumatonta subjektien mielestä, kielestä ja tiedosta eli esimerkiksi tuota jotakin koskevista akteista, lauseista ja uskomuksista. Epistemologinen realismi voidaan puolestaan määritellä näkemykseksi, jonka mukaan subjekteilla on episteemisiä kykyjä saada tietoa noista todellisuuden kohteista (Niiniluoto 1999, 2). Vaikka epistemologinen realismi näin sisältää metafyyksisen realismin, niiden erottaminen on kuitenkin relevanttia, koska epistemologinen realismi tuo mukaan väitteen tiedon mahdollisuudesta, mitä metafyyksisen realismin ei tarvitse sisältää. Tiedon mahdollisuuden lisäksi epistemologiseen realismiin liitetään joskus näkemys siitä, että subjektien veridikaaliset uskomukset todellisuudesta pitävät paikkansa heistä riippumatta (Willard 2002), mutta tässä tutkielmassa näkemys erotetaan aleettiseksi realismiksi. Aleettinen realismi voidaan määritellä näkemykseksi, jonka mukaan subjektien todellisuutta koskevien kuvausten totuusarvo ei riipu subjektista tai subjektin yhteisössä vallitsevista tiedollisista käsityksistä, vaan siitä, millainen todellisuus aktuaalisesti on (Greenough & Lynch 2006, 2). Vaikka totuusteoriat ovat siinä mielessä

metafyysisesti neutraaleja, etteivät ne sisällä metafyysisiä väitteitä, niin niillä on kuitenkin usein jonkinlaisia metafyysisiä implikaatioita (ks. mt.; Psillos 2009, 40).

Metafyysiselle, epistemologiselle ja aleettiselle realismille vastakkaiset antirealistiset näkemykset ovat luultavasti edellä esitettyjen määritelmien valossa selviä, mutta niiden tarkka muotoilu ja epämääräisyyksien arviointi on kuitenkin tässä vaiheessa tärkeää. Metafyysinen antirealismi voi kiistää metafyysisen realismin joko kiistämällä väitteen kohteiden olemassaolosta tai niiden riippumattomuudesta. Toisin sanoen metafyysisen antirealismiin ei täydy kiistää todellisuutta kokonaan; se voi pitää todellisuutta vain subjektista riippuvaisena. Epistemologinen antirealismi kiistää epistemologisen realismin kyseenalaistamalla tiedon mahdollisuuden, eli sen mukaan subjekteilla ei ole riittäviä episteemisiä kykyjä saadakseen tietoa todellisuudesta. Vaikka epistemologinen realismi sisältää metafyysisen realismin, niin epistemologisen antirealismiin ei tarvitse olla metafyysistä antirealismia: sen mukaan todellisuus voi olla olemassa subjekteista riippumatta, mutta subjektien tiedolliset kyvyt ovat liian rajallisia antamaan tuosta todellisuudesta subjekteille tietoa. Aleettinen antirealismi voidaan puolestaan määritellä näkemykseksi, jonka mukaan subjektien todellisuutta koskevien uskomusten tai propositioiden totuusarvo ei riipu siitä, millainen todellisuus aktuaalisesti on, vaan se riippuu subjektista tai hänen yhteisössään vallitsevista tiedollisista käsityksistä.

Antirealismiin ja realismiin lisäksi on niiden välimaastoon sijoittuva Hilary Putnamin kehittämä sisäisen realismin (*internal realism*) näkemys. Menemättä Putnamin sisäistä realismia puoltavien argumenttien yksityiskohtiin, sisäinen realismi voidaan määritellä näkemykseksi, joka haastaa metafyysisen realismin väittämällä, että kysymys todellisuuden kohteiden riippumattomuudesta voidaan esittää ainoastaan jonkin teorian, mallin tai kuvauksen sisällä (ks. Putnam 1981, 1990a, 1990b). Käsitteellisessä relativismissaan, jonka mukaan käsitteet ovat subjekteista ja heidän yhteisöistään riippuvaisia, sisäinen realismi kiistää epistemologisen ja aleettisen realismin. Ensimmäisen se kiistää väittämällä, että subjektit eivät voi saada tietoa oman käsitteellisen viitekehjensä ulkopuolelta, ja jälkimmäisen se kiistää väittämällä, että subjektien todellisuutta koskevat uskomukset ovat tosia tai epätosia vain suhteessa tuohon viitekehykseen tai siinä vallitsevaan ”rationaalisen hyväksyttävyyden ihanteeseen”. Tämän tutkielman kannalta on kiinnostavaa, että Putnam viittaa sisäisen realismin esityksissään paitsi Kantiin niin myös Husserliin, jota Putnam pitää yhtenä sisäisen realismin pioneereista (Putnam 1987, 4-5, 12).

Realismin lisäksi tässä tutkielmassa käytetään sille rinnakkaiseksi näkemykseksi mielletävissä olevaa eksternalismin käsitettä, joka on myös peräisin Putnamilta. Putnamin semanttisen eksternalismin kuuluisan teesin mukaan ”merkitykset eivät ole päässä” (Putnam 1989, 227), koska subjektille sisäiset tekijät eivät riitä määrittämään subjektien ilmausten merkityseroja. Putnamin mukaan sanat eivät viittaa ulkoisiin kohteisiin sisäisesti vaan ainoastaan kausaalisen vuorovaikutuksensa nojalla (Putnam 1981, 16). Esimerkiksi sisäiset aivotilat eivät voi yksin määrittää sitä, viittaako sana ”jalava” jalaviin vai pyökkeihin, vaan sen määrittävät paitsi puhujan suhteet muihin puhujiin ja ympäristöön niin myös se, millaisia puita tuossa ympäristössä todella on (mts. 18-9; Putnam 1999, 119–20). Vaikka subjekti olisi mielessään sekoittanut nämä puulajit keskenään ja tarkoittaisi sanalla ”jalava” pyökkiä, hänen sanan ”jalava” sisältävät lauseensa viittaisivat silti jalaviin.

Putnamin semanttinen eksternalismi koskee siis alun perin kielellisiä ilmauksia, mutta sitä on laajennettu mielenfilosofiaan, jossa eksternalismilla tarkoitetaan näkemystä, jonka mukaan subjektin tietoisuutta määrittävät myös subjektille ulkoiset tekijät. Mielenfilosofiassa eksternalismi jakautuu maltillisempaan sisältöeksternalismiin (*content externalism*), jonka mukaan mentaalisten tilojen sisältö riippuu subjektille ulkoisista tekijöistä, mutta nuo mentaaliset tilat sijaitsevat subjektin rajojen sisäpuolella eli ”päässä”, ja radikaalimpaan väline-eksternalismiin (*vehicle externalism*), jonka mukaan ”välineet”, eli mentaalisuuden mahdollistavat rakenteet, ovat sellaisia, jotka paitsi riippuvat subjektille ulkoisista tekijöistä niin myös ulottuvat subjektin rajojen eli ”pään” ulkopuolelle (Rowlands 2003, 5-6). Yleisesti ottaen eksternalismi voidaan määritellä näkemykseksi, jonka mukaan subjektin mieli riippuu sisäisten tekijöiden lisäksi myös ulkoisista. Tällöin subjektin uskomukset esimerkiksi jalavista viittaavat sen sisältöä määrittäviin jalaviin todellisuudessa, vaikka subjekti itse tarkoittaisi ”jalavilla” pyökkejä. Internalismi puolestaan voidaan vastakkaisesti määritellä näkemykseksi, jonka mukaan subjektin mentaalinen sisältö tai mentaalisuuden mahdollistavat rakenteet ovat ainoastaan subjektille sisäisten tekijöiden määrittämiä.

Mielenfilosofian lisäksi eksternalismin ja internalismin käsitteitä on sovellettu epistemologiaan, jossa niillä luokitellaan oikeutusteorioita. Tässä yhteydessä on riittävää määritellä epistemologinen internalismi näkemykseksi, jonka mukaan subjektin uskomusten tiedollinen oikeutus riippuu subjektille sisäisistä tekijöistä, kun taas epistemologisen eksternalismin mukaan subjektin uskomuksen tiedollisen oikeutuksen

tekijöitä ei tällä tavalla rajata vain sisäisiin; eksternalismin mukaan ne voivat myös olla ulkoisia (Lammenranta 1993, 178). Sisäisillä tekijöillä tarkoitetaan tässä sitä, että subjektin uskomuksen oikeuttavat tekijät joko sisältyvät subjektin tiedolliseen näkökulmaan tai ovat sellaisia, joista subjekti kykenee olemaan tietoinen (mts. 178-9). Eksternalismin mukaan subjekti voi siis olla oikeutettu uskomuksessaan, vaikka hän ei olisi tietoinen hänen uskomuksensa oikeuttavista tekijöistä.

Nämä käsitelmäritelmät voivat herättää lukijassa anakronistisia huolia, koska ei ole varmaa, ymmärsikö Husserl kyseiset käsitteet tässä esitetyllä tavalla. Vaikka Husserl kirjoitti eksplisiittisesti realismista ja idealismista, on mahdollista kyseenalaistaa esimerkiksi se, miten hän olisi suhtautunut edellä esitettyyn erotteluun kolmesta realismin muodosta. Ainakin on selvää, ettei Husserl tuntenut eksternalismin ja internalismin käsitteitä. Toivon mukaan nämä käsitteet on kuitenkin muotoiltu riittävän sallivalla tavalla, jotta ne eivät vaikuttaisi yrityksiltä muuttaa vaan ymmärtää husserlilaista fenomenologiaa. Niitä ei myöskään tule ymmärtää sellaisina täydellisesti määriteltynä lopullisina kategorioina, joihin husserlilaista fenomenologiaa tutkielman seuraavissa luvuissa yritettäisiin sovittaa. Sen sijaan nämä määritelmät on ymmärrettävä pikemminkin ohjaavina kategorioina, jotka täsmentyvät, kun niitä myöhemmin sovelletaan husserlilaisen fenomenologian ymmärtämiseen.

2.2. Husserlilainen fenomenologia

Seuraavaksi selvitetään, mitä husserlilainen fenomenologia on. Ensin esitellään husserlilaisen fenomenologian historiallinen konteksti, minkä jälkeen tarkastellaan sen metodologiaa, sen taustalla vallitsevia filosofisia motiiveja ja siihen sisältyviä näkemyksiä tietoisuudesta. Lopuksi otetaan vielä alustavasti kantaa realismin kannalta relevantteihin kysymyksiin fenomenologian luonteesta.

Vaikka fenomenologia on polarisoitunut analyyttiselle filosofialle vastakkaiseksi filosofiseksi suuntaukseksi, on hyödyllistä huomauttaa niiden jakamasta lähtökohdasta. Dermot Moranin (2001) mukaan molemmat juontuvat 1800–1900 -lukujen taitteessa alkaneesta pyrkimyksestä perustaa filosofia a priori tieteenä, joka vastustaisi psykologismia ja absoluuttista idealismia. Ilmeisin esimerkki tästä alkuperäisestä yhteydestä koulukuntien välillä lienee Husserlin ja Gottlob Fregen välinen filosofinen väittely 1800-luvun lopulla (ks. Chase & Reynolds 2014, 16–22), mutta Husserlin filosofisia yhteyksiä G. E. Mooreen (Künne 1999) ja Bertrand Russelliin (Hintikka

1995, 93–103) on myös tutkittu. D. W. Smith tunnistaa tämän yhteyden molempien koulukuntien edustajien pyrkimyksissä tutkia merkitystä, jota he pitivät objektiivisena sisältönä (Smith 2013, 1117). Koulukuntien välisen yhteyden pitäminen mielessä on tarpeellista tämän tutkielman kannalta sen takia, että analyyttisen filosofian varhaishistoria kytketään perinteisesti realismiin (Glock 2008, 31), kun taas fenomenologia sitä vastoin antirealismiin (Sebold 2014, 1-5; Chase ym. 2014, 173), joskin tämä kahtiajako on hyvin kärjistetty. Lisäksi viimeisen vuosikymmenen aikana niin sanottu mannermainen filosofia on kokenut nimenomaan realismin kannalta relevantteja sisäisiä konflikteja, kun spekulatiivisen realismin edustajat ovat kritisoinet kärkkäästi fenomenologiaa antirealistisena filosofiana (Sparrow 2014).

Husserl esittää fenomenologisen filosofiansa ensimmäisen kerran *Loogisissa tutkimuksissa*, mutta sen kuuluisin muotoilu on peräisin *Ideoista I*, jossa Husserl muotoilee metodologiaansa tarkemmin. Fenomenologialla tarkoitetaan nimensä mukaisesti ilmiöiden tutkimista (kreik. *phainómenon* = se, joka ilmenee; *lógos* = tutkimus). *Ideoiden I* esipuheessaan Husserl erottaa fenomenologian paitsi introspektiivisestä psykologiasta, joka tutkii psyykkisiä ilmiöitä, niin myös luonnontieteistä, jotka tutkivat fyysisiä ilmiöitä, joiden molempien taustalla fenomenologia tutkii ilmiöitä yleisesti (Husserl 1982, xvii). Toisin sanoen fenomenologia tutkii sitä, miten asiat ylipäänsä ilmenevät tietoisuudelle. Husserl myöntää, että hänen fenomenologiansa ymmärtäminen on vaikeaa, mikä hänen mukaansa johtuu siitä, että se vaatii ”uudenlaisen asenteen, joka on täysin muutettu verrattuna luonnolliseen asenteeseen kokemisessa ja ajattelussa”⁵ (mts. xix).

Tämä asenteenmuutos viittaa fenomenologisen metodologian ensimmäiseen epokeena (kreik. *epokhē* = pidättäytyminen) tunnettuun askeleeseen. Epokee tarkoittaa todellisuutta koskevista metafysisistä arvostelmista pidättäytymistä. Siinä esiteoreettista kokemusta ja tieteellistä tutkimusta ohjaavan ”luonnollisen asenteen” pätevyys, jonka alaisina ihmiset hyväksyvät todellisuutta ja tietoa koskevia oletuksia, joihin lukeutuu luonnollisen maailman hyväksyminen sellaisenaan, asetetaan sulkeisiin (Husserl 1982, 58–61). Näin husserlilainen fenomenologia ikään kuin ”asettaa maailman sulkeisiin” tutkiakseen tietoisuutta ja sen rakenteita; se pyrkii kohteiden sijaan tarkastelemaan akteja, niiden merkityksiä ja kohteiden kokemuksellista

⁵ ”eine neue, gegenüber den natürlichen Erfahrungs und Denkeinstellungen völlig geänderte Weise der Einstellung nötig ist” [Hua III/1, 5].

annettuutta. Epokee ei kuitenkaan merkitse Husserlille sisäänpäin kääntymistä eikä ulkomaailman kieltämistä saati sen redusoimista tietoisuuteen vaan asenteenmuutosta, jossa luonnollisesta asenteesta siirrytään fenomenologiseen asenteeseen, jossa todellisuuden kohteiden sijaan tarkastellaan noiden kohteiden annettuuden ehtoja tietoisuuden akteissa (Husserl 1982, 58-9). Husserl kirjoittaa, että:

En kiistä tätä ”maailmaa” ikään kuin olisin sofist; en epäile sen olemista ikään kuin olisin skeptikko; sen sijaan toteutan ”fenomenologisen” epokeen, joka täysin sulkee minut irti kaikista ajallis-avaruudellista olevaa koskevista arvostelmista⁶ (Husserl 1982, 61).

Epokeen lisäksi husserlilainen fenomenologia sisältää toisen metodologisen askeleen, nimittäin fenomenologisen reduktion, jota ei tule sekoittaa reduktioon sanan tavallisessa merkityksessä jonkin palauttamisena johonkin. Zahavin sanoin fenomenologisessa reduktiossa ”tematisoidaan subjektiivisuuden ja maailman välinen korrelaatio” (Zahavi 2003, 46). Siinä analysoidaan subjektiivisuuden rakenteiden ja annettuuden tapojen välisiä suhteita, mikä merkitsee kiinnostuksen siirtymistä siitä, mitä kohteet ovat, siihen, miten ne ovat (Gallagher ym. 2012, 27). Mikäli epokeessa pidättäydytään metafysisistä maailman olemassaoloa koskevista arvostelmista, jotta voitaisiin keskittyä tietoisuuteen sellaisenaan, niin reduktio tuo seuraavaksi mukaan kysymyksen tietoisuuden ja kohteiden annettuuden välisestä suhteesta.

Husserlin omassa esimerkissä fenomenologisesta metodologiasta puutarhan omenapuun aktuaalinen olemassaolo ja sen relaatio sitä havaitsevaan subjektiin asetetaan sulkeisiin, mistä huolimatta ”kaikki säilyy kuin ennallaan”⁷, kun redusoitu havainto on yhä havainto tuosta omenapuusta ja itse ”puu ei ole menettänyt mitään momenttiensa, kvaliteettiensa, piirteidensä nyansseja, joissa se ilmeni tässä havainnossa”⁸ (Husserl 1982, 214-6). Husserl kirjoittaa, että ”puu sellaisenaan voi palaa, hajota kemiallisiin elementteihinsä”⁹, mutta ”merkitys puolestaan – tämän havainnon merkitys, välttämätöntä sen olemukselle – ei voi palaa; sillä ei ole kemiallisia elementtejä, ei

⁶ ”negiere ich diese ‘Welt’ also nicht, als wäre ich Sophist, ich bezweifle ihr Dasein nicht, als wäre ich Skeptiker; aber ich übe die ‘phänomenologische’ epoché, die mir jedes Urteil über räumlich zeitliches Dasein völlig verichließt.” [Hua III/1, 65]

⁷ ”Und doch bleibt sozusagen alles beim alten” [Hua III/1, 204].

⁸ ”Der Baum hat von all den Momenten, Qualitäten, Charakteren, mit welchen er in dieser Wahrnehmung erscheinender, ‘in’ diesen Gefallen ‘schöner’, ‘reizender’ war, nicht die leiseste Nuance eingebüßt” [Hua III/1, 204].

⁹ ”Der Baum schlechthin kann abbrennen, sich in seine chemischen Elemente auflösen“ [Hua III/1, 205].

voimia, ei todellisia ominaisuuksia”¹⁰ (mts. 216). Reduktion seurauksena saamme tietää, että kohde voi ilmetä vain sillä tavalla, jolla se ilmenee hyleettisten momenttien havainnossa (mts. 238). Hyles ja momentti ovat Husserlin teknisiä termejä, joista ensimmäisellä tarkoitetaan raakaa aistidataa ja jälkimmäisellä sekundaarisia kvaliteetteja. Näin Husserl korostaa tietoisuutta ainoana pääsynä todellisuuteen.

Yhdistettynä epokee ja fenomenologinen reduktio ikään kuin valmistavat tekemään filosofista perustyötä siitä, mitä kokemus on, miten kohteet koetaan tai miten ne ilmenevät tietoisuudelle, minkä jälkeen filosofia vasta Husserlin mukaan kykenee siirtymään esimerkiksi olemassaolon, sen riippumattomuuden ja niihin liittyvien käsitteellisten erottelujen filosofiseen työhön. Vaikka perinteisesti paremman ymmärryksen maailmasta on ajateltu tarjoavan parempi ymmärrys tietoisuudesta, niin Husserlin fenomenologisen metodologian taustalla vaikuttaa nimenomaan päinvastainen ajatus siitä, että parempi ymmärrys tietoisuudesta auttaa meitä ymmärtämään paremmin todellisuutta (Gallagher ym. 2012, 28).

Husserlilaisen fenomenologian erityisen tietoisuudesta ammentavan mutta myös todellisuuteen päätyvän lähtökohdan vuoksi sen pääasialliseksi tutkimuskohteeksi on valikoitunut intentionaalisuus eli tietoisuuden suuntautuneisuus sen kohteisiin (Husserl 1982, 199–200). Intentionaalisuudella tarkoitetaan sitä, että subjektin mentaaliset tilat ovat suuntautuneita niiden asianmukaisiin kohteisiin. Halu syödä omenapuun omenoita on nimenomaan halu, joka kohdistuu noihin omenoihin. Intentionaalisuus on yksi niistä subjektiivisuuden tai kokemuksen jaetuista perusrakenteista, joiden korrelaatiota kohteiden annettuuteen reduktio pyrkii tuomaan tarkasteluun ja joista fenomenologia pyrkii tarjoamaan fenomenologisen kuvauksen.

Realismin ja antirealismin kannalta tämä lyhyt esitys husserlilaisesta fenomenologiasta nostaa esiin ainakin kaksi seikkaa, jotka vaativat huomioimista vielä tämän luvun lopuksi. Ensinnäkin fenomenologia on ilmiöiden tutkimista, jolloin on tarkennettava, mitä näillä ilmiöillä oikein tarkoitetaan. Husserl itse ei ole kovin täsmällinen erottaessaan fenomenologian ”psykkisten” ja ”fyysisten” ilmiöiden tutkimisesta nimenomaan yleisesti ”ilmiöiden” tutkimiseksi, mutta tämä erotus antaa suuntaviivoja ilmiön käsitteen paremmalle muotoilemiselle. Tässä mielessä ilmiöllä (*das Phänomen*)

¹⁰ ”Der Sinn aber – Sinn dieser Wahrnehmung, ein notwendig zu ihrem Wesen Gehöriges – kann nicht abbrennen, er hat keine chemischen Elemente, keine Kräfte, keine realen Eigenschaften” [Hua III/1, 205].

tarkoitetaan jotakin tietynlaisia ilmiöitä (psykykinen, fyysinen) alkuperäisempää ilmenemistä. Tulkinnallisia vaikeuksia lisää luultavasti se, että ilmiön käsitteellä on perinteisesti filosofiassa tarkoitettu juuri näennäisyyttä tai representaatiota, jonka taakse joko oletetaan tai ei oleteta niistä riippumaton todellisuus. Tämä implikoi usein niin sanottua kahden maailman tulkintaa, joka taas hylätään anti-representationalistisessa husserlilaisessa fenomenologiassa (Husserl 1982, 117–122). Fenomenologiassa ilmiöllä ei tarkoiteta verhoa subjektin ja maailman välillä, vaan asioiden ilmenemisen ymmärretään olevan merkittävä osa noita asioita (Zahavi 2003, 55-6; Gallagher ym. 2012, 23-4). Representaation tai ”verhon” sijaan fenomenologian tutkimat ilmiöt voidaan ymmärtää esimerkiksi tietoisuuden ja todellisuuden rajapintana, jolloin fenomenologia tutkii lopulta molempia (Zahavi 2003, 53-4; Gallagher ym. 2012, 23; Hintikka 1995, 82). Mikäli psykykkiset ja fyysiset ilmiöt ovat ilmiön esiintymiä, joilla luonnollisesti on omat esiintymänsä, niin ilmiötä yleensä voidaan pitää ilmenemisen tyyppinä. Tästä ilmenemisestä fenomenologia on kiinnostunut.

Toiseksi Husserlin esittämän epokeen on katsottu sisältävän väite fenomenologian metafyyysisestä neutraaliudesta. Husserlin metafyyssinen neutraalius eli metafyyysisistä arvostelmista pidättäytyminen on tärkeää muun muassa intentionaalisuuden kannalta, jotta intentionaalisten aktien ja kohteiden välisiä intentionaalisia relaatioita voitaisiin kuvata riippumattomina kohteiden olemassaolosta (ks. Smith & McIntyre 1982, 91-2). Zahavin mukaan Husserlin metafyyssinen neutraalius liittyy juuri siihen, ettei Husserl pidä intentionaalisen kohteen olemassaoloa relevanttina, mistä Zahavi päättelee, ettei Husserlia voida pitää realistina eikä antirealistina (Zahavi 2003, 40-1; 2002, 98). Yksi mahdollinen vastaus olisi kritisoida yleistä tulkintaa intentionaalisten relaatioiden olemassaolo-riippumattomuudesta, mitä käsitellään lyhyesti tutkielman lopulla osassa 4.3. Vaihtoehtoisesti intentionaalisten relaatioiden riippumattomuus intentionaalisten aktien kohteiden olemassaolosta voitaisiin ymmärtää joko metodologisena strategiana, jolla Husserl pyrkii ensin pidättäytymään niitä koskevista metafyyysisistä arvostelmista tutkiakseen intentionaalisuutta sinänsä, tai vain väitteenä, joka kiistää ainoastaan kohteiden relevanssin intentionaalisten relaatioiden suhteen kuitenkin kiistämättä kohteiden olemassaolon ontologista relevanssia ylipäänsä. Tässä tutkielmassa tullaan väittämään, että Husserl on metodologisesti neutraali metafysiikan suhteen siinä mielessä, ettei hän tee eksplisiittisiä väitteitä esimerkiksi realismin puolesta, mistä ei kuitenkaan vielä voida päätellä, että hän torjuisi realismin kelvottomana näkemyksenä.

3. Husserlin mielenfilosofia

Tässä luvussa käsitellään Husserlin mielenfilosofiaa ja sen suhdetta realismiin. Husserlin mielenfilosofian esittäminen kokonaisuudessaan ei kuitenkaan ole tässä yhteydessä mahdollista eikä edes tarpeellista, minkä vuoksi keskitytään Husserlin intentionaalisuusteoriaan siinä muodossa, johon se kehittyi *Ideossa I* ja jollaisena se pääosin säilyi sitä seuraavissa teoksissa *Kartesiset mietiskelyt* ja *Kriisi*. Husserlin intentionaalisuusteorian muotoja *Loogisissa tutkimuksissa* ja *Ideossa I* on pidetty usein erilaisina¹¹, mutta tämän tutkielman tutkimuskysymyksen kannalta niiden välinen ero ei vaikuta merkittävältä, minkä vuoksi monet *Ideolle I* perustuvat tulkinnat voidaan laajentaa myös *Loogisiin tutkimuksiin* ja päinvastoin, erityisesti seuraavassa tietoa ja totuutta käsittelevässä luvussa. Husserlin intentionaalisuusteoria esitellään ensin pääpiirteissään erottamalla se Franz Brentanon vastaavasta teoriasta, minkä jälkeen arvioidaan tulkintakiistaa Husserlin intentionaalisuusteorian noeman käsitteestä, josta esitetään uusi, yhdistelevä tulkinta. Luvun lopuksi arvioidaan kysymystä siitä, voidaanko husserlilaista fenomenologiaa pitää eksternalistisena.

3.1. Husserlin intentionaalisuusteoria

Mielenfilosofiassa intentionaalisuudella tarkoitetaan Brentanoa seuraten sitä, että tietoisuus on tietoisuutta jostakin (Brentano 1997, 88-9). Sellaiset tietoiset mentaaliset tilat kuten uskomukset ja halut ovat uskomuksia ja haluja joistakin kohteista. Tietoisuus on intentionaalista eli suuntautunutta. Toisin kuin Brentanolle Husserlille kaikki tietoiset tilat eivät kuitenkaan ole intentionaalisia. Husserl nimittäin erottaa toisistaan intentionaaliset mentaaliset prosessit ja aistilliset mentaaliset prosessit, joilla on ei-intentionaalista, hylettistä eli aistillista dataa (Husserl 1982, 203, 75). Jälkimmäiset mentaaliset prosessit ovat aistimuksia ja edelliset noesiksia, jotka konstruoivat aistimusten tarjoamasta raakadatasta kohteita, joilla on joitakin ominaisuuksia (mts. 205-7). Husserl pitää intentionaalisuutta fenomenologian pääteemana (mts. 199), mikä antaa ymmärtää, että fenomenologia on kiinnostunut subjektin suuntautuneisuudesta todellisuuteen, vaikka tämä ei vielä merkitsekään kiinnostusta ulkoisten kohteiden olemassaoloon, mikäli intentionaaliset relaatiot ymmärretään niiden olemassaolosta

¹¹ Niiden välisessä käsitteellisessä erossa on kyse siitä, että Husserl korvaa *Loogisissa tutkimuksissa* esitetyt intentionaalisen aktin reaalisen sisällön ja ideaalisen sisällön käsitteet *Ideossa I* käsitteillä noesis (reaalinen) ja noema (ideaalinen) (ks. Husserl 1982, 201).

riippumattomina. Husserlin intentionaalisuudelle antama korkea temaattinen asema kuitenkin oikeuttaa sen lähtökohdaksi tutkielmalle husserlilaisen fenomenologian yhteydestä realismiin, sillä intentionaalisuus muodostaa perustan Husserlin muulle filosofialle. Intentionaalisuuden käsite on myös tärkeää johdannossa mainitulle Husserlin filosofiaa leimaavalle jännitteelle realismin ja antirealismen välillä, mikä voidaan ymmärtää Husserlin projektina sovittava subjektiiivinen ja objektiiivinen toisiinsa. Mohantyn mukaan Husserl pyrki tähän jo ensimmäisessä teoksessaan, *Aritmetiikan filosofia* (1891, *Philosophie der Arithmetik*), jossa Husserlin tavoitteena oli sovittava lukujen objektiiivisuus ja mentaalisten prosessien subjektiiivisuus, mutta hänellä ei ollut tähän tarvittavaa intentionaalisuuden käsitettä (Mohanty 1995, 48).

Husserlin ja Brentanon intentionaalisuusteoriat eroavat erityisesti siinä, että Husserl lähestyy intentionaalisuutta vetoamalla sisältöön, kun taas Brentano vetoaa kohteisiin. Smith ja McIntyre jakavat intentionaalisuusteoriat objekti-teorioihin, joiden mukaan intentionaaliset relaatiot ovat tavallisia relaatioita erityisiin kohteisiin, ja välittäjä-teorioihin, joiden mukaan intentionaaliset relaatiot ovat erityisiä relaatioita tavallisiin kohteisiin (Smith ym. 1982, 41, 87). Siinä missä Brentano edustaa edellistä, Husserlin intentionaalisuusteoria edustaa välittäjä-teoriaa. Husserlille mentaaliset tilat ovat intentionaalisia, koska niillä on noema, jonka kautta ne ovat suuntautuneita kohteisiin (Husserl 1982, 309, 322). Tässä on kyse Husserlin erottelusta mentaaliseen aktiin noesis ja tuon aktin ideaaliseen sisältöön noema. Seuraavassa osassa palataan noeman tulkinnallisiin vaikeuksiin, mutta tässä on riittävää käsittää sen asema Husserlin intentionaalisuusteoriassa. Smith ja McIntyre ymmärtävät noeman Fregen Sinniä muistuttavaksi ideaaliseksi sisällöksi, joka saa aktin suuntautumaan kohteeseensa. Heille noema on jotakin abstraktia, jonka noesis instantioi; noema ”ruumiillistaa tavan, jolla kokemuksen kohdetta intentoidaan kokemuksessa” (Smith ym. 1982, xv-xvi).

Zahavi luonnehtii Husserlin intentionaalisuusteoriaa vertaamalla sitä objektivistisiin ja subjektivistisiin tulkintoihin intentionaalisuudesta, jotka käsittävät intentionaalisuuden relaationa tietoisuuden ja sen ei-mentaalisen tai mentaalisen kohteen välillä.

Objektivismin ongelma piilee siinä, ettei intentoitu kohde aina ole olemassa, kuten esimerkiksi ei-veridikaalisten havaintojen tapauksessa, jolloin intentionaalisuus on käsitettävä subjektivistisesti relaationa mentaaliseen kohteeseen (Zahavi 2003, 15).

Subjektivistisen tulkinnan ongelmana on puolestaan se, että mikäli intentoitu kohde olisi aktille sisäinen, kaksi erillistä havaintoa eivät voisi suuntautua samaan kohteeseen (mts.

15). Tämä on ongelma esimerkiksi Brentanon intentionaalisuusteorialle (Jacquette 2004, 103). Sen sijaan Husserl ei käsitä intentionaalista kohdetta mentaaliseksi vaan väittää sen olevan identtinen aktuaalisen kohteen kanssa:

Mikäli yritämme tällä tavoin erottaa aktuaalisen kohteen (ulkoisen havainnon, luonnon kohteen havainnon tapauksessa) ja intentionaalisen kohteen, ajaudumme vaikeuteen, jossa nyt kahden todellisuuden on oltava olemassa toisiaan vasten, vaikka vain yhden todellisuuden huomataan olevan läsnä ja edes mahdollinen¹² (Husserl 1982, 219).

Zahavi korostaa Husserlin metafyyssistä neutraaliutta ja väittää, ettei Husserlin väite intentionaalisen ja todellisen kohteen samuudesta tarkoita muuta kuin sitä, että ”intentionaalinen kohde on intention todellinen kohde” (Zahavi 2003, 39–40). Zahavin tulkinnan ongelmana on kuitenkin Husserlin väitteen trivialisointi: tällöin se ei kertoisi meille mitään. Husserlin väite kuitenkin kertoo meille sen, että intentionaalisen mentaalisen tilan kohteena ei ole mikään erityinen kohde, jolla on oma intentionaalisen olemassaolon – ”intentionaalisen ineksisenssin” (Brentano 1997) – muotonsa, vaan tavallinen todellisuuden kohde. Husserlin ”välittäjä-teoria” johtaa hänet sisäisen kautta takaisin ulkoiseen, kun taas Brentanon ”objekti-teoria” johtaa hänet ulkoisen kautta takaisin sisäiseen. Tämä ajaa Brentanon sellaisiin ongelmiin, joissa ”todellinen maailma asetetaan ajattelun ulottumattomiin” (Jacquette 2004, 107), jotka Husserlin intentionaalisuusteoria puolestaan onnistuu välttämään.

Tietoisuuden eristämisen lisäksi Brentanon teoria ajautuu ongelmalliseen konjunktivismiin, jossa ei-veridikaalisia (esimerkiksi hallusinaatioita) ja veridikaalisia havaintoja (joilla on todella olemassa oleva kohde) ei kyetä erottamaan, sillä ne ovat samanlaisia niiden sisäisen rakenteensa puolesta. Tätä voidaan havainnollistaa esimerkillä. Kuvitellaan kaksi tilannetta. Ensimmäisessä subjekti S havaitsee puun. Toisessa S hallusinoi puun. Brentanon teorian mukaan molemmissa tapauksissa S havaitsee saman intentionaalisen kohteen, kun taas Husserlille kummassakin tapauksessa S on erilaisessa intentionaalisisäisessä tilassa, jossa S suuntautuu ei-

¹² “Verluchen wir aber in dieser Art wirkliches Objekt (im Falle der äußeren Wahrnehmung das wahrgenommene Ding der Natur) und intentionales Objekt zu trennen, leßteres, als ‘immanentes’ der Wahrnehmung, dem Erlebnis reel einzulegen, so greaten wir in die Schwierigkeit, dass nun zwei Realitäten einander gegenüberstehen sollen, während doch nur eine vorfindlich und möglich ist” [Hua III/1, 207].

mentaaliseen kohteeseen. Siinä missä Brentanolle kohde, joka tekee mentaalista akteista intentionaalisia, on se kohde, johon S:n havaintoakti suuntautuu, Husserlille S:n havaintoaktin noema, joka tekee mentaalista akteista intentionaalisia, ei ole tuon aktin kohde. Husserlin teoriassa aktien suuntautuneisuus ei johda vastaavan kohteen olemassaolon olettamiseen, vaikka S niin luultavasti tekeekin, koska mentaaliset aktit ovat intentionaalisia niiden noeman nojalla, riippumatta siitä, onko vastaavaa kohdetta olemassa vai ei. Tämän vuoksi Husserlin teorialle on tärkeää olla vaatimatta intentionaalisten kohteiden olemassaoloa, koska se estää häntä olettamasta Brentanon tavoin mentaalista, intentionaalista kohdetta, joka tekee akteista intentionaalisia, ja näin erottaa Husserlin teorian konjunktivismista. Niinpä molemmissa tapauksissa, joissa S intentoi puuta, S intentoi ei-mentaalista kohdetta, vaikka vain ensimmäisessä tapauksessa intentionaalilla aktilla on aktuaalisesti olemassa oleva intentionaalinen kohde; hallusinaatiossa S ”tarkoittaa” aktuaalista puuta, vaikka hän ei sellaista havaitsekaan (ks. Husserl 1982, 310–11).

Vaikka Husserlia on perinteisesti pidetty konjunktivistina, koska hän käsittää intentionaaliset relaatiot olemassaolosta riippumattomina (Overgaard 2013, 59), niin edellä esitetty tulkinta sitoo Husserlin disjunktivismiin. Disjunktivismilla tarkoitetaan konjunktivismille vastakkaista havaintoteoreettista näkemystä, jonka mukaan veridikaalinen ja ei-veridikaalinen havainto eroavat rakenteensa puolesta, koska edellistä konstituoi todellinen, mielestä riippumaton kohde. Vastoin yleistä tulkintaa Kevin Mulligan väittää Husserlin ajatuksen havaintosisällön ja kohteen välisestä sisäisestä relaatiosta implikoivan disjunktivismia (1995, 211-3). A. D. Smithin mukaan Husserlin ajatus siitä, että aktiin kuuluu aina myöhempien aktien horisontti, implikoi disjunktivismia, koska tällöin autenttisella havainnolla ja esimerkiksi hallusinaatiolla on erilaiset horisontit eli niillä on erilainen rakenne (2008, 331). Mulliganin ja Smithin väitteiden taustalla on käsitys noemasta disjunktivismia implikoivana entiteettinä. Husserlin teoriassa havaintoakti suuntautuu kohteeseen noeman nojalla, jolloin aktin sisällön ja kohteen välillä vallitsee relaatio, mikä erottaa veridikaalisen ja ei-veridikaalisen havainnon toisistaan. Ne eroavat horisonttia määrittävältä noemaltaan, joka poimii havaintoaktin kohteen, koska toisessa tapauksessa tuota kohdetta ei ole olemassa. Husserlin mukaan mielikuviutus ”ei esitä kohdetta itseään edes osittain vaan

tarjoaa ainoastaan sen kuvan, joka, niin kauan kuin se on kuva, ei koskaan ole olio itse. Tämä [olio] kuuluu havainnolle”¹³ (Husserl 2001, 260).

Husserlin tunnetuin esimerkki veridikaalisen ja ei-veridikaalisen havainnon välisestä eroista on *Loogisissa tutkimuksissa* esitetty ajatuskoe, jossa subjekti havaitsee naisen, joka paljastuu vahanukeksi (Husserl 2001, 137-8). Vaikka ensimmäinen havainto naisesta osoittautuukin ei-veridikaaliseksi havainnoksi, joka suuntautuu kohteeseen, jota ei ole olemassa, niin tuo havainto kuitenkin ”tarkoittaa” todellista ihmistä eikä vahanukkea kohteenaan. Ensimmäisen havainnon virheellisyys voidaan tunnistaa ainoastaan myöhemmän havainnon nojalla, jolloin virheellisyyden tunnistaminen edellyttää, että ensimmäinen havainto suuntautuu johonkin muuhun kuin vahanukkeeseen. Niin veridikaalinen kuin ei-veridikaalinen havainto suuntautuvat ei-mentaaliseen, ulkoiseen kohteeseen, mutta ne eroavat noemansa nojalla: kun subjekti havaitsee naisen, hänen havaintoaktinsa noema ”tarkoittaa” eli intentoi ”implikoitua” todellista naista, mutta kun nainen paljastuukin vahanukeksi, hänen havaintoaktinsa noema ”tarkoittaa” vahanukkea. Näin Husserlin intentionaalisuusteorian voi katsoa täyttävän disjunktivismiin taustalla piilevän motiivin siitä, että konjunktivismi epäonnistuu muodostamaan yhteyden mielen ja maailman välille, kun sisäisesti samanlaiset hallusinaation ja autenttisen havainnon aktit eivät kykene antamaan aktuaalista kohdetta havaittajalle (vrt. Overgaard 2013, 53-4). Mikäli Husserl kannattaisi konjunktivismia, hän ei voisi pitää kyseisen ajatuskokeen kahta havaintoaktia erilaisina (Husserl 2001, 138). Kirjoittaessaan havainnon ja mielikuvituksen eroista Husserl väittää, että ”havainnossa kohde ’ruumiillisesti’ vaikuttaa saavuttavan läsnäolonsa”¹⁴, kun taas ”mielikuvituksellisessa presentaatioissa se pelkästään ’leijuu edessämme’, se ’on läsnä’ saavuttamatta ’ruumiillista’ läsnäoloa”¹⁵ (Husserl 2001, 137). Toisin kuin Brentanolle Husserlille todellisesta kohteesta vaikuttaa tulevan aktia konstituiva tekijä.

Siitä huolimatta, että sisältö on Husserlin intentionaalisuusteorian lähtökohta, kun taas kohde on Brentanon, Husserl päätyy todellisiin kohteisiin. Vaikka Husserl ensisijaisesti kääntyy fenomenologiselle menetelmälleen ominaisella tavalla intentionaaliin tiloihin

¹³ ”sie gibt nicht den Gegenstand selbst, auch nicht zum Teile, sie gibt nur sein Bild, das, so lange es überhaupt Bild, nie die Sache selbst ist. Diese verdanken wir der Wahrnehmung“ [Hua XIX/2, 646].

¹⁴ ”In der Wahrnehmung schien der Gegenstand ‚leibhaft‘, sozusagen in eigener Person gegenwärtig zu sein“ [Hua XIX/1, 458].

¹⁵ ”In der Phantasievorstellung ‚schwebt er nur vor‘, er ist ‚vergegenwärtigt‘, aber nicht ‚leibhaft‘ gegenwärtig“ [Hua XIX/1, 458].

ja niiden sisältöihin kohteiden sijaan, Husserlin käsitystä ei täydy ymmärtää sisäänpäin kääntymisenä vaan sisällöllisenä käänteinä (vrt. Smith ym. 1982, 87). Edellisessä luvussa Husserlin epokeeta kuvattiin jonakin muuna kuin todellisuuden kohteiden olemassaolon epäilemisenä tai kieltämisenä, minkä vuoksi husserlilaisen fenomenologian ei tarvitse hylätä kohteita intentionaalisuusteoriassa. Husserl pyrkii tutkimaan sekä ideaalisuutta että reaalisuutta, mutta niiden tutkiminen edellyttää hänen lähestymistavassaan niiden kokemuksellista annettuutta, mikä puolestaan edellyttää tietoisuuden tutkimista, koska tietoisuus on ainoa pääsymme niihin (Zahavi 2003, 12; Gallagher ym. 2012, 129). Gallagherin ja Zahavin mukaan emme voi lähteä kohteista ja sitten katsoa takaisin relaatioon kohteiden ja aktien välillä, koska kohteet on identifioitava viittaamalla niiden ja aktien väliseen relaatioon (Gallagher ym. 2012, 129). Tämä vaikuttaa tämänkin tutkielman yhteydessä oikealta tavalta ymmärtää Husserlin sisällöllistä lähtökohtaa intentionaalisuuden suhteen. Husserl ei käänny sisäänpäin siinä mielessä, että hän hylkäisi aktuaaliset kohteet, vaan tarkastelee mentaalisia tiloja tutkiakseen niiden kohteiden annettuutta ja sen ehtoja.

Jotta tätä paluuta kohteisiin voitaisiin ymmärtää paremmin, on vielä tarkasteltava Husserlin horisontin käsitettä. Husserl luonnehtii tietoisuutta ”itsensä tuolle puolen intentioivaksi”¹⁶ (Husserl 1999, 46), mikä tarkoittaa sitä, että kaikilla intentionaalisilla mentaalisisillä tiloilla on horisontti, joka sisältää mahdollisia havaintoja siitä samasta kohteesta, johon nuo tilat ovat suuntautuneet, esimerkiksi toisesta avaruudellisesta näkökulmasta, toisena ajallisena hetkenä tai toisenlaisissa mahdollisissa havainto-olosuhteissa (mts. 44-5). *Ideossa I* Husserl kirjoittaa, ettei se, miten maailma on subjektille, ole tyhjentävä, vaan subjektin havaintoja ympäröi ”hämärästi intentoitu epämääräisen todellisuuden horisontti”¹⁷ (1982, 52). Sama pätee myös ajalliseen havaintoon, jossa välitöntä nyt-vaikutelmaa rikastuttavat menneisyyteen ja tulevaisuuteen suuntautuvat retention ja protention intentionaaliset prosessit (mts. 195-6, 175). Siksi subjektin havainto vahanukesta naisena voi ”tarkoittaa” todellista ihmistä, joka horisontaalisesti implikoidaan havaintoaktissa. Husserlin käsitys horisontaalisesta intentionaalisuudesta tarkoittaa sitä, että havainnolla on aina ”taustahavaintoja”¹⁸ (mts. 70, 267). Kun S kävelee jonkin kohteen ympärillä, S tekee siitä jatkuvasti uusia havaintoja, joita S:n ”alkuperäinen” havainto on ennakoanut ja jotka vastaavasti pitävät

¹⁶ ”Über-sich-hinaus-meinen” [Hua I, 84].

¹⁷ ”einem dunkel bewußten Horizont unbestimmter Wirklichkeit” [Hua III/1, 57].

¹⁸ ”Hintergrunds-anschauungen” [Hua III/1, 71].

menneitä havaintoja horisontissa. Näin subjekti aina intentoi kokonaisuuden ja enemmän kuin välittömästi havaitsee. Husserl luonnehtii kohdetta “identiteetin napana”¹⁹ (1999, 45), mikä antaa sille ulkoisen kohteen statuksen, jonka ympärille horisontti jäsentyy tietoisuuden ja todellisuuden välisessä suhteessa. Vaikka Husserlin sisällöllinen lähestymistapa ei ole ristiriidassa realismin kanssa, se voi kuitenkin motivoida internalistisia tulkintoja Husserlista. Seuraavaksi käsitelläänkin erilaisia tulkintoja noemasta, joiden pohjalta esitetään näitä tulkintoja yhdistelevä tulkinta, joka on yhteensopiva luvun päätteeksi esitettävän eksternalismin kanssa.

3.2. Kiista noemasta

Noema on Husserlin intentionaalisuusteorian keskeisin käsite, koska noema on se, joka tekee mentaalisista akteista intentionaalisia. Husserl kuitenkin luonnehtii noemaa vaihtelevilla tavoilla, minkä vuoksi siitä on esitetty monia toisistaan poikkeavia tulkintoja. Keskeisenä ongelmana on erityisesti noeman ontologinen status eli kysymys siitä, millainen entiteetti noema oikein on. Smith ja Smith jakavat tulkintoja neljään eri kategoriaan (Smith ym. 1995, 22-6), mutta tavallisemmin kiista hahmotetaan kahden tulkintatradition välisenä vastakkaisuutena. Nämä tulkintakoulukunnat on nimetty Yhdysvaltojen itä- ja länsirannikon mukaan, koska vastakkaisia tulkintoja kehittäneet filosofit ovat sopivasti jakautuneet maan toisille puolille. Länsirannikon (Føllesdal 1969; Smith ym. 1982; Dreyfus 1991, 2-3; Smith 2016) tulkinnan mukaan noema on fregeläistä Sinniä muistuttava ideaalinen, abstrakti entiteetti, joka välittää relaation intentionaalisen aktin ja sen kohteen välillä. Itärannikon (Sokolowski 1987; Drummond 1990; ks. myös Hintikka 1995; Zahavi 2003) tulkinnan mukaan noema ei ole abstrakti entiteetti vaan joko riippumattomasta kohteesta erillinen intentoitu kohde tai maailmallinen kohde, jota intentoidaan. Molemmilla tulkinnoilla on vahvuutensa ja heikkoutensa sekä tekstuaalinen evidenssinsä Husserlilta. Tässä osassa nämä vastakkaiset tulkinnat esitellään lyhyesti, minkä jälkeen esitetään tämän tutkielman kannalta asianmukainen, yhdistelevä tulkinta noemasta erityisesti Steven Crowellin (2008) ja A. D. Smithin (2008) tulkintojen pohjalta.

Länsirannikon tulkinnan ilmeisenä vahvuutena on se, mitä tämän luvun edellisessä osassa 3.1 sanottiin Husserlin intentionaalisuusteorian vahvuudesta suhteessa

¹⁹ "Identitätspol" [Hua I, 83].

Brentanoon. Kun noema käsitetään abstraktiksi sisällöksi, joka tekee tietoisista kokemuksista intentionaalisia, Husserl onnistuu erottamaan autenttiset havainnot ja hallusinaatiot toisistaan eikä hänen täydy olettaa kahta erillistä entiteettiä selittääkseen aktien ja kohteiden väliset intentionaaliset relaatiot. Länsirannikon tulkintaa muistuttavaa tulkintaa kannattava Lee Hardy (2014) toteaa, että juuri intentionaalisten relaatioiden riippumattomuus kohteiden olemassaolosta selittää, miksi Husserlin epokee voidaan toteuttaa ilman antirealistisia seurauksia. Vaikka epokeessa ulkoinen kohde asetetaan sulkeisiin, niin intentionaalisessa aktissa kaikki säilyy kuin ennallaan, koska intentionaalisen eli todellisen kohteen olemassaolo ei vaikuta intentionaaliseen relaatioon (Hardy 2014, 185). Myös Seboldin mukaan tulkinta noemasta ideaalisena entiteettinä selkeyttää Husserlin transsendentaalista filosofiaa, koska noemat ymmärretään tällöin mahdollisuusehtoina aktin intentionaalisuudelle ja siten ylipäättään akteille ja tiedolle (Sebold 2014, 180). Länsirannikon tulkinta siis toimii paitsi itsenäisenä näkemyksenä niin se myös auttaa ymmärtämään husserlilaisen fenomenologian luonnetta. Sille on myös tekstuaalista evidenssiä, kun Husserl samaistaa ”noemaattisen sisällön” ja ”noeman” (Husserl 1982, 214) sekä erottaa noeman havainnon merkityksenä havainnon kohteesta, joka voi esimerkiksi palaa (mts. 216). Toisaalta on myös vastakkaista evidenssiä, kun Husserl puhuu noemasta havaittuna kohteena havaittuna (mts. 237) tai arvostettuna kohteena arvostettuna (mts. 227) ja erottaa noeman sisäisestä noesiksesta nimenomaan jonakin ulkoisena (mts. 214). Näitä seikkoja voi toki selittää myös länsirannikon tulkinnalle sopivalla tavalla, mutta ainakin ne ovat toimineet motivaationa vastakkaiselle tulkinnalle.

Itärannikon tulkinta tekee tilaa näille Husserlin ajatuksille, mutta toisaalta se uhkaa kadottaa Husserlin intentionaalisuusteorian vahvuuden suhteessa Brentanon teoriaan. Sokolowski pitää länsirannikon tulkintaa virheellisenä ja väittää sen paljastavan väärinymmärryksen paitsi noemasta niin myös ”Husserlin intentionaalisuudesta, hänen transsendentaalisesta reduktiostaan ja hänen koko filosofiastaan” (Sokolowski 1987, 524). Sokolowskin mukaan noemalla tarkoitetaan ”mitä tahansa oliota, asiaintilaa, piirrettä tai ulottuvuutta, kunhan se tutkitaan sen esiintyvyydessään” (mts. 526). Noema ei siis ole ”aktin osatekijä” (mts. 526). Sokolowski väittää länsirannikon tulkinnan erottavan noeman siitä kohteesta, jota akti intentoi, jolloin epokee merkitsee poiskääntymistä kohteista kohti subjektiivisuutta, minkä seurauksena ”kohde putoaa pois fokuksesta” (mts. 527). Husserlille kohteet kuitenkin säilyvät epokeessa meille

läninä olevina (ks. Husserl 1982, 215-6). Sokolowskin mukaan epokeessa kohteita analysoidaan eikä noemaa, mutta kohteita analysoidaan ”noemaattisesti” eli suhteessa noeettisiin intentioihin (Sokolowski 1987, 527).

Hintikka (1995) osoittaa samanlaisia huolia länsirannikon tulkinnan ongelmia kohtaan kuin Sokolowski, vaikkei sitoudukaan yhtä voimakkaaseen tulkintaan noemasta. Hintikan mukaan fregeläinen tulkinta Husserlista johtaa virheelliseen käsitykseen siitä, että fenomenologiassa keskityttäisiin ainoastaan merkityksen kantajiin ja välittäjiin, mikä sivuuttaa sen, miten merkitykset operoivat ja toteuttavat intentionaalisia funktioitaan. Noeman eristäminen kohteista johtaa ”itseriittoiseen intentionaalisuuteen”, jolloin fenomenologia tutkisi pelkästään intentionaalisuudelle riittäviä sisäisiä tekijöitä (mts. 78-9). Sokolowskin tavoin Hintikka väittää länsirannikon tulkinnan ymmärtävän epokeen väärin siten, että todellisuus, joka voidaan intentoida, suljetaan pois keskittyen noemaan, jolloin suljetaan pois kohteet ja niiden relaatiot (mts. 79–80). Hintikan mukaan fregeläinen tulkinta tavoittaa sen, minkä Husserl haluaa epokeella sulkea pois, muttei sitä, mikä siinä säilyy (mts. 80). Se, mikä siinä säilyy, on Hintikan mukaan tietoisuuden ja todellisuuden liittymäkohta (mts. 89). Hintikan tulkinnassa noema siis määrittää intentionaaliselle aktille kohteen, mistä ei pitäisi seurata, että kohteen ja noeman välinen relaatio selviää tutkimalla ainoastaan noemaa (mts. 80). Tätä tulkintaa tukee Husserlin näkemys siitä, että noesis konstituoit aisteille annettavan hyleettisen raakadatan kohteiksi ja ominaisuuksiksi (Husserl 1982, 207, 253), koska näitä konstitutiivisia prosesseja ei voitaisi tietää, jos kohteet suljettaisiin pois (Hintikka 1995, 81). Hintikan mukaan epokee ei sulje pois todellisuutta vaan saa fenomenologian tutkimaan tietoisuuden ja todellisuuden ”liittymäkohtaa” (mts. 87–90), jossa ilmenevät kohteet ovat intendoitavissa olevia kohteita (mts. 93).

Hintikan ja Sokolowskin lisäksi myös Zahavi esittää samanlaista kritiikkiä länsirannikon tulkintaa vastaan. Zahavi väittää, että fregeläinen tulkinta noemasta johtaa virheelliseen internalistiseen käsitykseen Husserlin fenomenologiasta, jossa fenomenologia tutkii ainoastaan tietoisuuden sisäisiä rakenteita, jotka ovat riittäviä intentionaalisuudelle (Zahavi 2003, 60-1, 56-7). Tällöin Husserlin ajatus ”täyttämisestä”, joka implikoi jonkinlaista käsitystä ulkoisesta kohteesta, ei yhdistä tietoisuutta ja todellisuutta tavalla, jolla ne pyritään husserlilaisessa fenomenologiassa yhdistämään (Hintikka 1995, 81). Mikäli itärannikon ongelmaksi siis muodostuu Husserlin intentionaalisuusteorian vahvuuden säilyttäminen suhteessa Brentanon teorian

heikkouksiin, niin länsirannikon vastaavaksi ongelmaksi muodostuu intentionaalisuuden eristäminen maailmasta.

Molemmilla tulkinnoilla on siis niin vahvuutensa kuin heikkoutensa. Seuraavaksi luonnehditaan tässä tutkielmassa esitettävää tulkintaa noemasta, joka pyrkii säilyttämään sekä länsirannikon tulkinnan noemasta jonakin välittävänä että itärannikon tulkinnan noemasta jonakin objektiivisena ja ulkoisena. Noeman ulkoisuutta tukee erityisesti se, että Husserl erottaa noeman noesiksesta juuri pitämällä noemaa jonakin ulkoisena vastakkaisena sisäiselle noesikselle (Husserl 1982, 214, 236). Vaikka Husserl korostaa noemaa "havaittuna havaittuna" tai "arvosteltuna arvosteltuna", eli joko eräänlaisena välittävänä sisältönä (länsirannikko) tai edustuksellisena kohteena (itärannikon yksi vaihtoehto), vastustaa hän kuitenkin edelleen jakoa aktuaalisiin ja intentionaalisiin kohteisiin, mikä johtaisi representationalistisiin havaintoteorioihin. Husserl erottaa noeettis-hyleettiset momentit todellisina mutta sisäisinä ja noemaattiset momentit todellisina mutta ei-sisäisinä, joista jälkimmäiset voidaan osoittaa ainoastaan noemaattisen kohteen avulla (mts. 238). Vaikka noema saadaan tässä kuulostamaan objektiiviselta ja noesis subjektiiviselta, ne kuitenkin ovat Husserlille myös toisistaan erottamattomia (mts. 307, 242-3, 246).

Noema on ennen kaikkea jotakin, jolla Husserl pyrkii yhdistämään tietoisuuden ja todellisuuden. Sellaisena noema on husserlilaisen fenomenologian realismin ja antirealismen jännitteen ytimessä. Husserl kirjoittaa, että ”jokaisella noemalla on ’sisältö’ eli sen merkitys, jonka kautta se on suhteessa ’sen’ kohteeseen”²⁰ (Husserl 1982, 309). Husserl puhuu sisällöstä ja merkityksestä rinnakkain, koska hänen intentionaalisuusteoriassaan on olennaista, että subjektin intentoidessa kohdetta hän tarkoittaa jotakin kohteesta: jokainen intentionaalinen tila on ”sen tarkoitettun tarkoitus”²¹ (Husserl 1999, 46). Vaikka intentionaalista kohdetta ei olisi todella olemassa, suuntautuu subjekti intentiossaan kuitenkin ”tarkoitettuun” kohteeseen, joka ei ole mentaalinen vaan jotakin ulkoista ja jaettavaa. Luvun edellisessä osassa tarkastellun vahanukke-ajatuskokeen tapauksessa voidaan sanoa, että intentiolla ennen naisen paljastumista vahanukeksi ja intentiolla paljastumisen jälkeen on Husserlin mukaan sama kohde; ne sekoittuvat (Husserl 2001, 138). *Ideoiden I* termeillä voidaan sanoa, että

²⁰ ”Jedes Noema hat einen ‘Inhalt’, nämlich seinen ‘Sinn’, und bezieht sich durch ihn auf ‘seinen’ Gegenstand“ [Hua III/1, 297].

²¹ ”Meinung seines Gemeinten“ [Hua I, 84].

vaikka subjekti ei heti tiedä, että hänen havaitsemansa nainen ei olekaan ihminen, hänen intentionsa ”tarkoittaa” tuota ihmistä. Noema on tuo tarkoitus.

Crowell kehittää jokseenkin tällaista tulkintaa pitäessään noemaa ”intentionaalisten implikaatioiden solmukohtana” (Crowell 2008, 344). Intentionaalisilla implikaatioilla tarkoitetaan niitä horisontaalisen intentionaalisuuden intendoimia tulevia, menneitä ja mahdollisia havaintoja, jotka kuuluvat ”alkuperäisen” havainnon horisonttiin. Nämä implikaatiot ovat horisontaalisesti ja siten viittaavat takaisin kokemuksen ykseyteen, jonka ulkoinen kohde niille antaa. Noiden implikaatioiden on oltava yhdenmukaisia ”alkuperäisen” havainnon noeman (noemaattisen merkityksen) kanssa, joka poimii aktille tuon ykseyden antavan kohteen. Tämä tulkinta sopii myös yhteen A. D. Smithin tulkinnan kanssa, jonka mukaan Husserl on eksternalisti ja realisti, jolle aineellinen kohde on noeman ytimessä (2008, 321-2). Näin ymmärrettynä noema on jotakin, joka tekee tietoisista kokemuksista intentionaalisia, mutta tällaisena välittäjänä, joka on intentionaalisten implikaatioiden solmukohdassa, siihen kuuluu myös jotakin objektiivista. Tämä on yritys säilyttää länsirannikon tulkinnan vahvuus ymmärtää noema jonakin kohteesta erillisenä ja anti-representationalistisena, mikä noudattaa Husserlin havaintoteoriaa, ja itärannikon vahvuus sitoa noema kiinni maailmaan. *Ideissa I* Husserl kirjoittaa tähän sävyyn noemasta kuvatessaan, kuinka ”noemaattinen erottuu kohteena, joka kuuluu tietoisuuteen ja on silti kummallinen”²² (1982, 307). Tämän kuuluvuuden vuoksi Husserl pitää noemaa ja noesista erottamattomina, mutta kummallisuuden vuoksi silti erilaisina. Noeman ja noesiksen yhteyden korostaminen on jotakin, jota itärannikon tulkinta vaatii ja mitä länsirannikon tulkinnalta puuttuu.

Tämä tulkinta noemasta jonakin subjektiivisen ja objektiivisen välillä vahvistuu, kun tarkastellaan, miten Husserl erittelee noeman rakennetta²³. Husserl erottaa noeman rakenteesta jonkin, jota voidaan kutsua deskriptiiviseksi sisällöksi (ks. Spear, 3.b.), ja ”puhtaan X” (*das Pure X*) (Husserl 1982, 312–15). Noeman deskriptiivinen sisältö kattaa ne predikaatit, joita attribuoidaan kohteeseen. Deskriptiivinen sisältö on se, miten kohde intentoidaan, mutta sen puutteellisuuden (se sisältää vain ne ajallis-avaruudelliset

²² ”So schied sich das Noematische als eine dem Bewußtsein zugehörige und doch eigenartige Gegenständlichkeit” [Hua III/1, 295].

²³ Tässä noeman rakennetta analysoidaan hiukan yksinkertaistetusti. Tarkalleen ottaen noema koostuu annettuuden tavoista ja noemaattisesta merkityksestä (*Sinn*), joka puolestaan koostuu attribuuteista ja puhtaasta X:stä. Tämän tutkielman yhteydessä on kuitenkin selvyden kannalta hyödyllistä samaistaa noema ja noemaattinen merkitys.

aspektit, jotka subjekti sillä hetkellä ja siitä näkökulmasta havaitsee) ylittää ”puhdas X abstrahoituna kaikista predikaateista”²⁴, joita puhdas X kantaa (ks. mts. 313). Husserl kuvailee tätä puhdasta X:ää noeman ytimeksi, joka saa aikaan akteille ”identiteetin ykseyden”²⁵ (mts. 314).

Husserlin kuvaus jättää avoimeksi, millainen entiteetti puhdas X on, mutta vaikuttaa mielekkäältä tulkita se ulkoiseksi kohteeksi, joka käsitetään irti subjektin siihen välittömästi attribuomista predikaateista. Izchak Millerin mukaan Husserl ei tässä argumentoi ontologisen erottelun puolesta substanssiin ja sen attribuutteihin, vaikka sellaista erottelua kannattaakin, vaan vetoaa siihen fenomenologiseen tosiseikkaan, että ”kokemuksemme aineellisesta kohteesta sisältää intentionaalisen erottelun kohteen *per se* ja sen attribuuttien välillä” (Miller 1984, 61). Puhdas X vie takaisin kohteisiin, koska sitä ei tavoiteta pohtimalla yhden aktin noemaa vaan vertailemalla samaan kohteeseen suuntautuneita eri akteja (ks. mts. 62). Yhdessä deskriptiivisen sisällön kanssa puhdas X muodostaa yhtenäisen merkityksen, joka heijastelee kohteen ontologista rakennetta (mts. 61). A. D. Smith vastaavasti korostaa sitä, että Husserlille havaintokokemuksen identiteetti riippuu havaitun kohteen identiteetistä ja että kaikilla samaan kohteeseen suuntautuneilla kokemuksilla on identtinen osatekijä, noemaan kuuluva puhdas X (Smith 2008, 321). Millerin ja Smithin tulkinnat vaikuttavat uskottavilta, koska Husserl korostaa, että vaikka sulkeisiin asettamisen jälkeen edessämme on noemaan kuuluva intentionaalinen kohde, havainto on yhä tietoisuutta todellisesta maailmasta (Husserl 1982, 220). Näin noeman voi ymmärtää jonakin välittävänä seikkana, joka sisältää toisaalta deskriptiivistä ainesta noesikselta ja toisaalta objektiivista, ”kohteellista” ainesta ulkoiselta kohteelta irti tuosta deskriptiivisestä aineesta (puhdas X).

Dermot Moran (2014) väittää René Descartesin realismin ennakoineen Husserlin intentionaalisuusteoriaa *Loogisissa tutkimuksissa*, mutta Moranin assosiaation Descartesin ja Husserlin välillä voi viedä pidemmälle myös *Ideihin I*, jolloin se selkeyttää edellä esitettyä tulkintaa noemasta. Descartesia on Moranin mukaan toisaalta pidetty epäsuorana realistina, koska Descartesille todelliset kohteet käsitetään vain ideoiden kautta, ja toisaalta suorana realistina, koska Descartesille ideat ovat niitä asioita, joita representoidaan ja joiden kautta subjektiit pääsevät suoraan todellisiin kohteisiin (2014, 67). Moran keskittyy Descartesiin realistina tutkimalla näiden

²⁴ “das Pure X in Abstraktion von allen Prädikaten“ [Hua III/1, 302].

²⁵ “Identitätseinheit“ [Hua III/1, 302].

ideoiden epäonnistumista todellisuuden esittämisessä, mitä Descartes kutsuu ideoiden ”materiaaliseksi falsisuudeksi” (mts. 67). Moranin mukaan karteesisilla ideoilla on deskriptiivistä sisältöä, eli ne esittävät jotakin todellista, mutta ne voivat myös epäonnistua tässä esittämisessään, mistä huolimatta subjekteilla on perususkomus siihen, että ideat esittävät aktuaalisesti olemassa olevia kohteita ja että ideat ovat samankaltaisia kuin niiden kohteet (mts. 70). Tätä kautta voidaan ymmärtää edellä mainittua *Loogisten tutkimusten* vahanukke-esimerkkiä: ensimmäinen intentio naisesta ihmisenä epäonnistuu, koska nainen onkin vahanukke, mutta silti tuo ensimmäinen intentio suuntautuu todelliseen ihmiseen, jota intentiossa ”tarkoitetaan”. Descartesille ”materiaalisesti falsinen” idea antaa kohteet, joita ei ole olemassa; se antaa ”ei-olion oliona” (mts. 71-2), mutta silti ideoilla on niiden ”objektiivinen todellisuutensa” (mts. 83). Moranille Descartesin idea ei ole pelkkä mentaalinen tapahtuma eikä pelkkä kohde vaan se on myös intentionaalinen akti, jossa Moran näkee yhteyksiä Husserlin analyysiin *Loogisissa tutkimuksissa* (mts. 85). Moranin tulkintaa voidaan soveltaa noeman ymmärtämiseen, koska Descartesin idean lailla Husserlin noema on jotain subjektiivisen ja objektiivisen välillä. Noemaa ei kuitenkaan ole hedelmällistä luonnehtia myös mentaaliseksi tapahtumaksi, vaan joksikin, joka sisältää toisaalta jotakin mentaalista aktista (noesis) ja toisaalta viittauksen kohteesta (puhdas X) ollen kuitenkin jotakin erilaista. Kun subjekti havaitsee vahanuken ihmisenä, hänen mentaalisen tilansa sisältöä määrittää tuo vahanukke ulkoisena kohteena, mutta hänen mentaalista tilastaan tekee intentionaalisen tuon tilan ja kohteen välimaastoon sijoittuva noema. Noema on se, jolla subjekti ensin ”tarkoittaa” kohdetta ihmisenä ja sitten vahanukkena.

Mikäli Husserlin intentionaalisuusteoria ymmärretään yrityksenä sovittaa subjektiivinen ja objektiivinen toisiinsa, edellä esitetty tulkinta noemasta sopii hyvin Husserlin koko tuotannon läpileikkaavaan pyrkimykseen tehdä niin sanottua ihmiskasvoista realismia. Tämä tulkinta jättää tilaa Husserlin anti-representationalistiselle havaintoteorialle, intersubjektiiviselle verifikaatiolle sekä ennen kaikkea Husserlin käsityksille tiedollisesta oikeutuksesta ja totuudesta, joita käsitellään tutkielman seuraavassa luvussa, jonka lopuksi esitetään tämän Husserlin intentionaalisuusteorian tulkinnan pohjalta vahvempi väite Husserlin ja realismin välisestä suhteesta, joka pyrkii ottamaan huomioon sekä subjektin että hänestä riippumattoman todellisuuden. Seuraavaksi esitetään kuitenkin vielä tämän luvun yhteenvetona eksternalistinen tulkinta Husserlin mielenfilosofiasta.

3.3. Onko Husserl eksternalisti?

Keskustelu siitä, onko husserlilainen fenomenologia internalistista vai eksternalistista, elää vilkkaana. Husserlin näkemyksiä on pidetty pitkään internalistina, vaikka hänen seuraajiensa fenomenologisia näkemyksiä on tulkittu eksternalistisesti (ks. O'Murchadha 2008; Rowlands 2003, 5; Dreyfus 1991, 2-3, 46–54). Edelleen esimerkiksi Oxfordin filosofian käsikirjassa korostuu vahvasti internalistinen käsitys Husserlista filosofina, jolle ”sisältö on immanenttia”, jotakin ”mentaalisen aktin sisällä”, jolloin ”kaikki ulkoinen putoaa pois toissijaisena tai irrelevanttina” (Blackburn 2016). Viime vuosina on kuitenkin esitetty myös eksternalistisia tulkintoja Husserlista (Smith 2008; Crowell 2008), mutta erityisesti on yleistynyt tulkinta, jonka mukaan Husserl ei ole internalisti eikä eksternalisti vaan jotain muuta (Zahavi 2008; Alweiss 2009), jolloin internalismin ja eksternalismin käsitteet hylätään fenomenologiseen kontekstiin soveltumattomina. Tämän suhteellisen suosituksen kannan²⁶ taustalla vaikuttaa sama ajatus fenomenologiasta jonakin, joka ylittää erottelun tietoisuuteen ja todellisuuteen tai sisäiseen ja ulkoiseen, mikä on saanut monet Husserl-kommentaattorit hylkäämään realismin ja antirealismen riittämättöminä kategorioina husserlilaisen fenomenologian suhteen. Tällainen hylkäys kuitenkin yksinkertaistaa erityisesti eksternalismia, koska eksternalismi ei suinkaan kiistä sisäisten tekijöiden merkitystä, vaan korostaa niiden riittämättömyyttä ja ulkoisten tarvetta. Tässä osassa käsitellään ensin eksternalismin mielekkyyttä filosofisena näkemyksenä, joka nimenomaan yhdistää tietoisuuden ja todellisuuden, minkä pohjalta esitetään eksternalistisen tulkinta Husserlista korostaen hänen anti-representationalistista havaintoteoriaansa sekä horisontin, noeman ja inter-subjektiivisuuden käsitteitä.

Lilian Alweiss ja Dan Zahavi hylkäävät eksternalismin husserlilaisen fenomenologian tapauksessa, koska eksternalismi ei huomioi sen ainutlaatuista sijoittumista tietoisuuden ja todellisuuden välimaastoon. Zahaville erottelu internalismiin ja eksternalismiin ei sovellu fenomenologiaan, koska siinä intentionaalisuus käsitetään ”erityisellä tavalla” (Zahavi 2008, 371-2). Tämä ”erityinen tapa” tarkoittaa sitä, ettei fenomenologiassa mieli ole mikään säiliö eikä siinä ole selkeää eroa sisäisen ja ulkoisen välillä. Zahavi ei kuitenkaan selitä, miksi tämä olisi vastakkaista eksternalismille. Myös Alweiss

²⁶ Suosiosta kertoo esimerkiksi sen esiintyminen tuoreimmassa *Stanford Encyclopedia of Philosophy*n Husserlia käsittelevässä artikkelissa (Beyer 2016, 29).

vaikuttaa tekevän eksternalismista olkiukon väittäessään, ettei Husserl voi olla eksternalisti, koska ”ajatukset olemassa olemattomista kohteista ovat mahdollisia” ja koska merkitykset eivät ole välttämättä sosiaalis-aineellisen ympäristön määrittämiä (Alweiss 2009, 65). Alweiss ei myöskään selitä, miksi tämä olisi vastakkaista eksternalismille. Ei kai eksternalismin suinkaan täydy vaatia, että voimme ajatella ainoastaan olemassa olevia kohteita. Väline-eksternalismi ainakin voisi tyytyä väittämään, että subjektien mentaalisuus on ulkoisten tekijöiden mahdollistamaa, mutta joidenkin mentaalisten aktien sisältö voi olla sisäisten tekijöiden määrittämää. Kuitenkin myös sisältö-eksternalismi voisi vastata haasteeseen väittämällä, että edelleen jotkin ulkoiset tekijät määrittävät mentaalista sisältöä vaikka se ei olisikaan yksinomaan niiden määrittämää. Esimerkiksi vahanukeksi paljastuvan naisen tapauksessa subjektin intentiota todellisesta ihmisestä eivät määritä ainoastaan hänen sisäiset mentaaliset prosessinsa vaan muun muassa hänen aikaisemmat havaintonsa ulkoisista kohteista, hänen omaksumansa normit sosiaalisesta ympäristöstä sekä hänen havaitsemansa vahanuken muoto, minkä pohjalta hän tarkoittaa todellista ihmistä.

Toisin kuin eksternalismin ja internalismin hylkäävät kommentaattorit vaikuttaisivat oletettavan, eksternalismi näyttää hylkäävän absoluuttisen erottelun mielen ja maailman välillä. Eksternalismin käsite tietysti juontuu ajatuksesta jostakin ”ulkoisesta”, mutta vaikuttaisi silti kummalliselta ajatella eksternalismia kantana, jonka mukaan tietoisuus olisi koteloitunut sisäiseen sfääriinsä, josta se ajoittain astuisi ulkoisen vaikutuksen alaiseksi, jolloin ulkoiset asiat voisivat olla jonkinlaisessa vaikutussuhteessa sisäisiin mentaalisiin tiloihin. Sen sijaan eksternalismi on mielekkäämpää käsittää sellaiseksi kannaksi, jossa subjektin ajatellaan olevan jo ulkona ja ulkoisten kohteiden vaikuttavan hänen tietoisuuteensa. Esimerkiksi nykyään paljon korostuva neuroplastisuuden käsite, jolla tarkoitetaan sitä, kuinka uudet kokemukset muuttavat aivoja, implikoi eksternalismia, mutta tämän ei tarvitse tarkoittaa sitä, etteivät subjektille sisäiset tekijät voisi myös määrittää subjektin mentaalisia tiloja. Tässä mielessä eksternalismi on hyödyllinen käsite husserlilaiselle fenomenologialle, koska sen avulla voidaan korostaa noemaan kuuluvaa ulkoisuutta ja objektiivisuutta.

Yhden esimerkin sellaisesta eksternalismista, joka sisältää jo jonkinlaisen mielen ja maailman ehdottoman eron ylittämisen, voi löytää Putnamilta. On toki huomattava, että Putnam kääntyi viimeistään 1980-luvulla sisäiseen realismiin, mutta hän ei itse ilmeisesti ajatellut sen olevan semanttisen eksternalismin kanssa ristiriidassa, koska hän

kannattaa niitä molempia samassa teoksessa (Putnam 1981). Putnam kirjoittaa teoksensa esipuheessa jokseenkin pahamaineisesti, että ”mieli ja maailma yhdessä tekevät mielen ja maailman” (mts. xi), minkä jälkeen hän esittää samassa teoksessa eksternalistisen argumentin epistemologista skeptisismiä vastaan. Myöhemmin Putnam pyrkii hahmottamaan havaintokokemusta tekemättä siitä välimaastoa subjektin ja maailman välillä (1999, 169) sekä kirjoittaa, ettei ”mieli ole olio” ja puheen mielistä olevan ”puhetta maailmaan kuuluvista kapasiteeteista, joita meillä on, ja aktiviteeteista, joihin sitoudumme” (mts. 169–70). Nämä edelliset lainaukset paljastavat Putnamin kannattaman anti-representationalistisen käsityksen havainnosta, mikä karakterisoi myös husserlilaista fenomenologiaa ja saa sen vaikuttamaan eksternalistiselta. Zahavi on huomauttanut Husserlin anti-representationalismin yhteyksistä Putnamin ja McDowellin eksternalismiin, jonka mukaan tietoisuuden kohteet ovat ulkoisia ja joille se, mikä ilmenee subjektille, ei ole merkki jostakin muusta (Zahavi 2008, 359–60). Siinä missä Putnam kritisoi esimerkiksi sitä, kuinka tietoisuutta pidetään liian usein ”kvalian esiintymisenä” (1999, 151), Husserl vastustaa representationalismia kirjoittaessaan, ettei mitään ”sisäistä kuvaa” anneta, vaan havaitsevan intention ainoana todellisena kohteena on kohde itse (1982, 219). Mikäli mentaalisten aktien kohteet eivät ole niille sisäisiä kuvia vaan niille ulkoisia kohteita, vaikuttaa toisaalta niiden mahdollisuus ja toisaalta niiden mentaalinen sisältö ainakin osittain niiden ulkoisten kohteiden määrittämältä.

Husserlin anti-representationalistisen havaintoteorian lisäksi husserlilaisen fenomenologian inter-subjektiivisuuden, horisontin ja noeman käsitteet puoltavat eksternalistista Husserl-tulkintaa. Inter-subjektiivisuuden korostuminen erityisesti Husserlin myöhäistuotannossa erottaa hänet ainakin internalismista, koska siinä Husserl antaa subjektille ulkoisille toisille subjekteille merkittävän roolin tämän mentaalisuutta määrittävinä tekijöinä. Zahavin mukaan transsendentaalinen subjektiivisuus on Husserlille inter-subjektiivisuutta, jossa maailma koetaan jaettuna ja yhdessä (Zahavi 2008, 363). *Kriisissä* Husserl kirjoittaa, että ”maailma ei ole olevaa eristetyille ihmisille vaan ihmisyhteisölle” (2011, 150), ”subjektius ei ole erillinen, vaan se muodostuu aikaansaamisen yhteisöllistämän inter-subjektiivuden kokonaisuudesta” (mts. 154) ja ”subjektius on ainoastaan inter-subjektiivisuudessa sitä, mitä se on: konstituivasti toimiva minä” (mts. 158, Markku Lehtisen käännös). Näin ollen Husserl vaikuttaa vähintään väline-eksternalistilta, koska subjektien inter-subjektiivinen sijoittuminen

maailmaan vaikuttaa heidän tietoisuuteensa ja havaintoihinsa. Zahavin tulkinnan mukaan husserlilaisessa fenomenologiassa havainnot julkisista kohteista ovat mahdollisia vasta inter-subjektiivisuuden nojalla: kohteet voivat ilmetä vain jos subjektilla on kokemus toisesta, koska kohteet ovat toistenkin koettavissa, jolloin ne eivät voi olla vain subjektin intentionaalisia kohteita, mikä antaa kohteille niiden transsendenssin ja objektiivisuuden (Zahavi 2003, 115). Tällöin väline-eksternalismin lisäksi transsendentaalinen inter-subjektiivisuus implikoi sisältö-eksternalismia Husserlille, koska havaintojen mentaalinen sisältö on inter-subjektiivisesti koettujen julkisten kohteiden määrittämää.

Horisontin käsite on ratkaiseva eksternalistisen Husserl-tulkinnan kannalta. Jopa internalismin ja eksternalismin käsitteistä luopuva Alweiss hyväksyy tulkinnassaan, että Husserlin käsitys intentioiden horisontaalisuudesta vaikuttaa eksternalistiselta (Alweiss 2009, 69–70). Husserlilla havaintoon kohteen yhdestä ajallis-avaruudellisesta puolesta (kohde havaitaan jostakin avaruudellisesta näkökulmasta ja jonakin ajallisena hetkenä) liittyy aina seuraavien ja mahdollisten havaintojen horisontti. Husserlille intentionaaliset aktit kuuluvat aina ”äärettömään horisonttiin” (2011, 138) ja havaintoon aina kuuluu ”tietoisuus’ sen kohteeseen (...) kuuluvasta horisontista” (mts. 146, Markku Lehtisen käännös). Havainto siis kytkeytyy horisonttiin, joka sisältää mahdollisia havainnoita samasta kohteesta. Smithin tulkitsemana tästä seuraa se, että horisontilla (ja sen havainnoilla) on oltava todellinen havainnon kohde: havainnot kuuluvat horisonttiin, joka on suhteessa kohteeseen, sillä edellytyksellä, että havainnoilla on niiden sisältöä määrittävä sama kohde (Smith 2008, 328–31). Tuo horisontti on noeman eli sisäisen deskriptiivisen sisällön ja ulkoisen puhtaan X:n määrittämää. Mikäli se olisi yksinomaan subjektille sisäisten tekijöiden määrittämää, olisivat horisontit subjektiivisia, jolloin subjektit intentoisivat vajavaisesti havaitsemiaan kohteita kukin tavallaan. Kun horisontti on osin ulkoisen kohteen määrittämää, saa horisontti sen sijaan kaikille siihen suuntautuville havainnoille yhteisen objektiivisuuden. Koska subjektien havainnot transsendenteista kohteista ovat aina horisontaalisia, ne ovat myös ulkoisten kohteiden määrittämiä. Niinpä Husserlin korostama horisontaalinen intentionaalisuus tietoisuuden olennaisena rakenteena implikoi eksternalismia.

Ennen kaikkea noeman käsite johtaa eksternalistiseen tulkintaan Husserlista. Tämän luvun edellisessä osassa noema tulkittiin tietoisuuden ja todellisuuden yhdistäväksi linkiksi, joka koostuu sisäisestä deskriptiivisestä sisällöstä sekä ulkoisesta puhtaasta

X:stä. Noema on jotakin ulkoista, joka on erillinen ulkoisesta kohteesta sisältäen kuitenkin jotakin tuon kohteen objektiivisuudesta, mutta samalla se sisältää jotakin subjektin mielestä peräisin olevaa, jotakin noettista. Tähän noeman määritelmään sisältyy Crowellin tulkinta noemasta ”intentionaalisten implikaatioiden solmukohtana” eli ajatus referentin kuulumisesta siihen merkitykseen, jonka kautta kohteeseen suuntaudutaan. Jo tämä noeman kytkeminen horisontin käsitteeseen vaikuttaa implikoivan eksternalismia. Kun subjekti havaitsee kohteen, hänen noemansa voi olla puutteellinen (sisältäen ainoastaan sillä hetkellä ja siitä näkökulmasta intentoidut kohteen aspektit), mutta havainnon jatkuessa myöhemmät noemat täydentävät sitä. Vahanukke-ajatuskokeessa subjektin havaintoaktin noema poikkeaa havainnosta ennen naisen paljastumisesta vahanukeksi havainnosta tuon paljastumisen jälkeen²⁷. Noemat eroavat deskriptiiviseltä sisällöltään (ensimmäinen attribuoii siihen virheellisiä predikaatteja, jälkimmäinen oikeita) mutta eivät puhtaalta X:ltään (molempia määrittää sama abstrahoitu ulkoinen kohde ilman noita predikaatteja). Noemat sisältävät olennaisesti jotakin niitä määrittävästä ulkoisesta kohteesta.

Kun nämä neljä Husserlin intentionaalisuusteorian elementtiä (anti-representationalismi, inter-subjektiivisuus, horisontaalisuus, noema) laitetaan yhteen, vaikuttaa Husserlin teoria eksternalistiselta niin ”välineiden” kuin ”sisältöjen” suhteen. Subjektit elävät maailmassa, jossa he suuntautuvat kohteisiin ollessaan vuorovaikutuksessa muiden subjektien kanssa. Näihin suuntautuviin akteihin kuuluu horisontti, jonka sisältämien muiden aktien on oltava yhdenmukaisia ”alkuperäisen” aktin noeman kanssa, joka poimii aktin kohteen todellisuudesta, mutta tuo merkitys ei ole mitään yksinomaan sisäistä. Aktien noemaa yhdistää jokin objektiivinen, puhdas X, joka määrittää merkitystä. Husserlin mukaan ”mistään noemasta ei voi puuttua sen välttämätön keskus, sen ykseyden keskus piste, puhdas määriteltävä X”²⁸ (Husserl 1982, 315). Kun Husserl jatkaa kirjoittamalla, että ”ei ’merkitystä’ ilman ’jotakin’”²⁹ (mts. 315), hän tarkoittaa nimenomaan tuota puhdasta X:ää eli intentionaalisen tilan määrittävää kohdetta. Tämä on Husserlin tapa sanoa, että merkitykset eivät ole päässä.

²⁷ *Loogisten tutkimusten* terminologialla ne eroavat ”kvaliteettinsa” (*Qualität*) (tapa, jolla akti suuntautuu kohteeseen) nojalla mutta eivät ”materiansa” (*Materie*) (tarkoitettu kohde), koska niissä molemmissa tarkoitetaan todellista kohdetta, mutta vain toisessa tuo tarkoitettu kohde on todella olemassa. *Ideoiden I* noeman käsite korostaa kuitenkin teorian eksternalistisuutta onnistuneemmin.

²⁸ ”In keinem Noema kann er fehlen und kann sein notwendiges Zentrum, der Einheitspunkt, das pure bestimmbare X fehlen“ [Hua III/1, 303].

²⁹ ”Kein ’Sinn’ ohne das ’etwas’” [Hua III/1, 303].

4. Husserlin epistemologia

Siinä missä mielenfilosofia ja erityisesti intentionaalisuuden analyysi ovat Husserlin fenomenologisen filosofian suurimpia ansioita, niin Husserlia ei juuri tunneta epistemologiaan liittyvistä ajatuksistaan. Näin siitäkkin huolimatta, että erityisesti Husserlin myöhäiskauden tärkeimpien teosten (*Karteesiset mietiskelyt, Kriisi*) voidaan katsoa omistautuvan juuri tiedon ja tieteen teemoille, minkä lisäksi *Loogiset tutkimukset* ja *Ideat I* sisältävät filosofista pohdintaa tiedollisesta oikeutuksesta, totuudesta ja tiedon mahdollisuudesta. Henry Pietersma väittää Husserlin filosofian olevan peräti ”epistemologian muovaamaa” (2000, 37) ja Dallas Willard sijoittaa tiedon analyysin Husserlin filosofian ytimeen (1995, 138). Husserl listaakin epistemologisia kysymyksiä (evidenssi, oikeutus) fenomenologian ydinongelmiin *Ideoiden I* pykälässä § 146 (1982, 349–50), ja yksi tapa ymmärtää Husserlin fenomenologiaa on pitää sitä selitysyriksenä sille, kuinka tieto on mahdollista. Kuten kyseinen fenomenologian ydinongelmien lista saattaa kuitenkin antaa ymmärtää (muut listatut kysymykset ovat olemus, intentionaalisuus ja merkitys) Husserlin epistemologia perustuu olennaisesti edellisessä luvussa tarkastellulle intentionaalisuusteorialle. *Loogisten tutkimusten* intentionaalisuuden analyysille omistetun viidennen tutkimuksen alussa Husserl kirjoittaakin, kuinka sitä seuraavan kuudennen tutkimuksen tiedon analyysi ei ole erotettavissa merkityksen, intentionaalisten aktien ja niiden sisältöjen analyysistä (Husserl 2001, 79). Tämän vuoksi Husserlin eroaminen epistemologisesta keskustelusta ja liittyminen ensisijaisesti mielenfilosofiaan lienee vähemmän yllättävää: Husserl esittää näkemyksensä tiedosta ja totuudesta intentionaalisuusteoriaansa puitteissa.

Mikäli Husserlin epistemologiasta jotain tunnetaan, niin se liittyy usein käsitykseen Husserlista epistemologisena fundamentalistina. Epistemologisella fundamentalismilla tarkoitetaan näkemystä, jonka mukaan tiedon on perustuttava varmalle pohjalle, josta voidaan deduktiivisesti johtaa tiedoksi luokiteltavia uskomuksia. Husserlin fundamentalismiin liittyvän näkemyksen perusteena ovat erityisesti Husserlin *Ideoissa I* ja *Karteesisissa mietiskelyissä* esittämät väitteet siitä, että kaikki tieto perustuisi fenomenologiselle tiedolle tietoisuudesta. Tutkielman alussa fundamentalismi rajattiin tutkimusaiheen ulkopuolelle, joten tässä riittää todeta, että käsitys Husserlin epistemologisesta fundamentalismista on kyseenalaistettu. Zahavi vastustaa fundamentalistista Husserl-tulkintaa, koska Husserl on hänen mukaansa sovitettavissa

yhteen fallibilismin kanssa, Husserl pitää fenomenologisia analyysejään enemmän regulatiivisina kuin lopullisina ja lisäksi Husserlin fenomenologia ei ole deduktiivista vaan deskriptiivistä (Zahavi 2003, 66-7). Husserl kritisoi ”perinteistä tietoteoriaa” siitä, ettei se kykene ratkaisemaan tiedon mahdollisuuden ongelmaa, koska luonnollisen asenteen alaisena se olettaa johtopäätöksen, joka sen pitäisi todistaa. Niinpä Husserlin mukaan tarvitaan luonnollisesta asenteesta luopuvaa transsendentaalista tietoteoriaa (1999, 81-2). Tästä ei kuitenkaan välttämättä seuraa fundamentalistinen väite tiedon perustumisesta fenomenologiaan. Walter Hopp on esimerkiksi huomauttanut, että Husserlille fenomenologia tuottaa fenomenologista tietoa intentionaalisista prosesseista, jolloin sen tarkoituksena ei ole tuottaa ei-fenomenologista tietoa, mikä jää muun muassa luonnontieteille, vaan tutkia, miten tuollainen ei-fenomenologinen tieto on ylipäättään mahdollista (Hopp 2008, 207-8; ks. myös Hardy 2014, 36-8).

Oheinen lyhyt luonnehdinta Husserlin suhteesta tiedon filosofisiin teemoihin tavoittaa jo jotakin olennaista Husserlin epistemologiasta. Husserlin fenomenologisessa näkökulmassa tietoa ei pyritä analysoimaan ylhäältäpäin esimerkiksi erittelemällä tietorelaatiota tiedon subjektin ja objektin välillä, vaan siinä tietoa tarkastellaan alhaalta päin, tiedollisesta kokemuksesta käsin (Pietersma 2000, 10). Sitoutumalla tiedolliseen kokemukseen husserlilainen fenomenologia tarttuu ongelmaan, jota Willard pitää modernin filosofian ydinongelmana: kuinka tietoisuus käsittää todellisuuden (2002, 70). Toisin sanoen Husserl pyrkii selvittämään tiedon mahdollisuutta tutkimalla subjektin tiedollista kokemusta, jolloin Husserlin epistemologinen tutkimus on olennaisesti osa hänen intentionaalisuusteoriaansa. Paitsi Husserlin näkökulma tietoon niin myös hänen näkökulmansa totuuteen eroaa perinteisistä tavoista tarkastella näitä teemoja. Tavallisesti totuuden ajatellaan kuuluvan kielifilosofian ja logiikan alaan, minkä vuoksi Husserlin kokemuksellisuutta korostavan fenomenologian on usein katsottu olevan totuuden käsitteelle vähintään vierasta (Simons 1995, 127). Mikäli onnistutaan kuitenkin kiinnittämään huomiota siihen, että Husserl oikeastaan samaistaa analogian tasolla mielen ja kielen toisiinsa, niin ymmärretään, että aivan kuten Husserlin tietoteoriaa niin myös hänen totuusteoriaansa on tarkasteltava osana hänen intentionaalisuusteoriaansa. Vaikka Husserl ei ollut niin kiinnostunut lauseista, niiden loogisesta pätevydestä ja niiden totuusehdoista, hän oli kuitenkin hyvin kiinnostunut kokemuksista ja ajatuksista, niiden pätevydestä eli täyttymisestä ja sen ehdoista eli

intuitiivisesta evidenssistä, intentionaalisten aktien suuntautumisen onnistumisesta sekä tarkoitetun ja annettuuden välisestä vastaavuudesta.

Realismin määriteltiin tämän tutkielman osassa 2.1 muodostuvan kolmesta rinnakkaisesta teesistä, joiden suhdetta Husserlin fenomenologiseen filosofiaan päästään viimein tässä luvussa tarkastelemaan. Sitä ennen oli kuitenkin tarpeellista luoda perusta eksternalistiselle tulkinnalle Husserlin intentionaalisuusteoriasta, jotta olisi ylipäänsä mielekästä esittää täsmällisempiä kysymyksiä intentionaalisten aktien suhteesta todellisuuteen. Tuon tulkinnan pohjalta tässä luvussa tarkastellaan sitä, onko Husserlilla toisaalta käsitys subjekteista riippumattomasta todellisuudesta koskevan tiedon mahdollisuudesta, mikä tässä muotoutuu erityisesti kysymykseksi tiedollisesta oikeutuksesta, ja toisaalta subjekteista riippumattomasta totuudesta.

Husserlin ajattelun suhteen tarkastelu epistemologiseen ja aleettiseen realismiin jakautuu tässä luvussa kolmeen osaan. Ensimmäinen osa, jossa käsitellään tiedollista oikeutusta, tarttuu edelliseen ja toinen osa, jossa käsitellään totuutta, jälkimmäiseen. On kuitenkin huomautettava, että epistemologisen realismin kannalta on relevanttia pohtia paitsi kysymystä tiedollisesta oikeutuksesta niin myös totuudesta, koska molemmat niistä ovat perinteisessä tiedon analyysissä tiedon ehtoja. Epäilemättä totuuskin näin liittyy kysymykseen tiedon mahdollisuudesta, eikä Husserl esittänytään tieto- ja totuusteoriaansa minään toisistaan erillisinä teorioina vaan juuri toisiinsa liittyneinä pohdintoina. Juuri tämän vuoksi Husserlin on joskus katsottu relativisoineen totuus tietoon samaistamalla oikeutus ja totuus toisiinsa. Tämän tutkielman kannalta on kuitenkin päädytty sellaiseen ratkaisuun, jossa esitetään ensin Husserlin intuitionistinen teoria tiedollisesta oikeutuksesta, minkä suhdetta tarkastellaan epistemologiseen realismiin ja eksternalismiin. Sen jälkeen siirrytään Husserlin totuusteoriaan, jonka suhdetta tarkastellaan aleettiseen realismiin ja antirealismiin analysoimalla sitä totuuden korrespondenssiteorian ja mahdollisten maailmojen semantiikan avulla. Luvun viimeisessä osassa tartutaan eksplisiittisesti kysymykseen siitä, onko Husserl realisti tarkastelemalla Husserlin ”transsendentaalista idealismia” ja siitä esitettyjä antirealistisia tulkintoja. Tämän ja edellisen luvun aikaisempien tulkintojen katsotaan implikoineen riittävän onnistuneesti ainakin sellaisen tulkinnan mahdollisuutta, joka antaa todellisuudelle sijaa husserlilaisessa fenomenologiassa ja näin osoittaa kohti realismin mahdollisuutta.

4.1. Husserlin intuitionistinen teoria oikeutuksesta

Husserlin teoriaa tiedollisesta oikeutuksesta voidaan kutsua intuitionistiseksi, koska Husserl antaa intuitiolle erityisen tärkeän roolin kaiken tiedollisen oikeutuksen lähteenä. *Ideoiden I* pykälässä § 24 Husserl esittää ”periaatteiden periaatteen” (*Das Prinzip aller Prinzipien*), jonka mukaan ”jokainen alkuperäinen, antava intuitio on tiedon oikeuttava lähde” ja ”kaikki meille alkuperäisesti (sen ruumiillisessa todellisuudessa) ’intuitiossa’ tarjottu on hyväksyttävä yksinkertaisesti sellaisena kuin sen esitetään olevan, mutta myös ainoastaan sen puitteissa, joissa se on, mikään kuviteltava teoria ei voi johtaa meitä harhaan”³⁰ (Husserl 1982, 44). Periaate on suhteellisen laaja salliakseen erilaisia tulkintoja, jotka voivat ymmärtää sen esimerkiksi loogisen positivismin verifikationismin hengessä (lauseella on merkitys, jossa se voidaan verifioida aistihavainnolla), mutta toisaalta riittävän tarkka tarjotakseen hyvän lähtökohdan Husserlin oikeutusteorian tarkastelulle. Yksinkertaisimmillaan periaatteessa on kyse siitä, että uskomus saa oikeutuksensa ja totuutensa, eli siitä tulee klassisen määritelmän mukaan tietoa, alkuperäiseltä datalta. Se, mitä tämä oikein tarkoittaa, selviää tarkastelemalla ensin Husserlin intuition käsitettä ja sen jälkeen sitä, mitä Husserl tarkoittaa intuitiivisella täyttymisellä ja evidenssillä.

Kuten Kantilla intuition käsite liittyy myös Husserlilla havaintoon ja kokemukseen. Olisi kuitenkin liian yksinkertaistavaa samaistaa Husserlin intuition (*Anschauung*) käsite suoraan aistihavaintoon, vaikka toisaalta tämän samaistuksen luonnollisuutta ei tule sivuuttaa, sillä saksankielinen sana ”Anschauung” ensinnäkin tarkoittaa välitöntä havaintoa ja toiseksi Husserl toteaa muutamaa sivua aikaisemmin *Ideoiden I* pykälässä § 20 käyttävänsä sanaa ”intuitio” sanan ”kokemus” (*Erfahrung*) korvikkeena (Husserl 1982, 37). Tässä jälkimmäisessä seikassa ei tosin ole kyse siitä, että Husserl korvaisi yhden sanan sen synonyymillä, vaan hän perustelee korvaustaan halullaan erottautua empirismistä, joka ajautuu hänen mukaansa ongelmiin pitämällä kokemusta kaiken tiedon perustana kuitenkin kykenemättä oikeuttamaan tätä perusteeseään vetoamalla kokemukseen (ks. mts. 37). Mikäli periaatteiden periaate haluaa välttää tämän

³⁰ ”Dass jede originär gebende Anschauung eine Rechtsquelle der Erkenntnis sei, dass alles, was sich uns in der ’Intuition’ originär, (sozusagen in seiner leibhaften Wirklichkeit) darbietet, einfach hinzunehmen sei, als was es sich gibt, aber auch nur in den Schranken, in denen es sich da gibt, kann uns keine erdenkliche Theorie irre machen” [Hua III/1, 51].

ongelman, niin siinä käytetyn intuition käsitteen on siis tarkoitettava jotain muuta kuin pelkkää kokemusta tai aistihavaintoa.

Sen sijaan, että yritettäisiin löytää yksiselitteinen vastaus jostakin Husserlin kirjoituksesta siihen, mitä Husserl intuitiolla oikein tarkoittaa, vaikuttaa paremmalta vaihtoehdolta hyväksyä, että se tarkoittaa monia eri asioita, jotka kuitenkin asettuvat yhteen viitekehukseen. Tämä viitekehys voidaan esimerkiksi ymmärtää siten, miten Harald Wiltsche määrittelee Husserlin intuition käsitteen ”intentionaaliseksi kokemukseksi, jossa viittausta X:ään eivät välitä mitkään ennako-oletukset, jotka eivät ole osa intendoitua asiaa itse” (Wiltsche 2012, 108). Tuon yleisen viitekehysten puitteissa Husserlin intuition käsitteen voi siis ymmärtää tarkoittavan sellaista välitöntä kokemusta, jota on kolmea eri lajia (Smith ym. 1995, 32-3). Ensinnäkin on havainnollista intuitiota, joka tarkoittaa aistihavaintoa. Toiseksi on kategorista tai eideettistä intuitiota, joka tarkoittaa abstraktien kokonaisuuksien, lukujen ja olemusten havaitsemista tai käsittämistä. Kolmanneksi on transsendentaalista intuitiota, joka tarkoittaa sitä fenomenologista reflektiota, jota Husserl filosofiassaan harjoittaa. Sillä tarkoitetaan siis sitä ajatteluprosessia, joka aloittaa epokeesta ja fenomenologisesta reduktiosta päätyen transsendentaaliseen reflektioon tietoisuuden luonteesta ja rakenteesta (Zahavi 2003, 46). Niinpä periaatteiden periaatteessa Husserl esittää, että havaittavia kohteita, ideaalisia lajeja tai olemuksia ja akteja tai noemaa koskevat uskomukset ovat oikeutettuja, joss ne annetaan subjektille intuitiivisesti joko havainnollisen (havaittavien kohteiden tapauksessa), eideettisen (lajien tai olemusten tapauksessa) tai transsendentaalisen (aktien tai noeman tapauksessa) intuition muodossa. Näin Husserl välttää verifikationismin kohtaaman ongelman, koska periaatteiden periaatetta ei oikeutakaan havainnollinen vaan transsendentaalinen intuitio. Tämän tutkielman kannalta kiinnostavin on kuitenkin erityisesti havainnollinen intuitio, koska alussa Husserlin tutkimusongelma rajattiin Husserlin intentionaalisuusteoriaan jättäen esimerkiksi essentialismi ulkopuolelle, minkä vuoksi intuitiolla tässä tutkielmassa tarkoitetaan pääasiallisesti välitöntä, suoraa aistihavaintoa.

Vaikka Husserl erotettiin verifikationismista jo edellisen intuition käsitteen analyysin perusteella, niin tätä erotusta on vielä tarkennettava toteamalla, että Husserlin teoria sallii verifikationismia laajemman käsityksen aktien merkityksestä. Smith ja McIntyre korostavat Husserlin eroa verifikationismiin, koska verifikationismin mukaan havainto esittää ainoastaan kohteen havaittavia ominaisuuksia, jolloin merkitys samaistetaan

havaintosisältöön, kun taas Husserlille aktin horisonttiin kuuluu paitsi muitakin akteja kuin havaintoja (esimerkiksi arvoarvostelmia, kuvittelua ja odotuksia) niin myös myöhempiä havaintoakteja, jotka suuntautuvat kohteen (yhdellä ajanhetkellä) havaitsemattomiin ominaisuuksiin, minkä seurauksena merkitys on laajempaa kuin havaintosisältö (Smith ym. 1982, 270). Tämä merkityksen laajeneminen on tärkeää periaatteiden periaatteen kannalta, koska se osoittaa vaihtoehtoiseen tulkintaan Husserlin epistemologiasta, jossa tietoa ei relativisoida intuitioon, vaikka tiedollinen oikeutus perustuu sille. Wiltschen mukaan intuitio on Husserlille niin sanottu regulatiivinen idea, jolloin kaiken tiedon ei tarvitse olla intuitiota, vaan intuition perusteella oletetaan, että intentoidun asian intuitiivinen annettuus on ainakin periaatteessa mahdollista (Wiltsche 2012, 109). Walter Hopp puhuu samasta asiasta, kun hän kirjoittaa, että tieteelliset väitteet, jotka ovat voineet etäännyä intuitiosta (asioiden välittömästä havaitsemisesta), voidaan yhä ”illustroida intuitiivisesti” (Hopp 2008, 212). Hopp viittaa Husserlin *Loogisissa tutkimuksissa* esittämään ”intuitiivisen illustraation” (*Veranschaulichung*) käsitteeseen, jolla Husserl tarkoittaa välittömältä havainnolta etäännyneiden asioiden tuomista intuitiivisen annettuuden piiriin (Husserl 2001, 228-9, 231-2). Toisin sanoen hyvin teoreettisia väitteitä voidaan yhä havainnollistaa intuitiivisesti ikään kuin tuomalla kohde välittömään läsnäoloon, mikäli noiden kohteiden intuitiivinen annettuus on ainakin periaatteessa mahdollista.

Husserlin intuitionistinen teoria tiedollisesta oikeutuksesta siis väittää, että uskomus että p on oikeutettu, joss p annetaan intuitiivisesti. Se, mitä tämä tarkoittaa aineellisia kohteita koskevien uskomusten tapauksessa, saattaa olla jo selvää edeltävän intuition käsitteen analyysin perusteella, mutta tätä on vielä tarkennettava esittelemällä Husserlin tekemä erottelu intuitiivisen ja signitiivisen välillä (ks. Husserl 2001, 218–20; ks. myös Hardy 2014, 83-4; Soffer 1991, 76). Husserl jakaa aktit näihin kahteen luokkaan intuitiivisen sisällön perusteella. Intuitiivisilla akteilla on korkea intuitiivinen sisältö siinä mielessä, että ne esittävät kohteen suoraan sellaisena kuin se on, kun taas signitiivisillä akteilla on alhainen intuitiivinen sisältö siinä mielessä, että ne esittävät kohteen epäsuorasti. Signitiivisiä akteja ovat esimerkiksi sanat ja lauseet, joissa kohteeseen viitataan ainoastaan kielellisillä merkeillä. Intuitiivisia akteja ovat paitsi havainnot niin myös muistot ja kuvitelmat, joiden intuitiivinen sisältö on kielellisiä merkkejä korkeampaa, koska niissä on ainakin jotain läsnä. Selvyuden vuoksi Husserlin erottelu esitetään kuitenkin usein erotteluna signitiivisiin, imaginatiivisiin ja

intuitiivisiin akteihin (ks. Zahavi 2003, 28–30; Gallagher & Zahavi 2012, 100), koska Husserl pitää aistihavaintoa intuitiiviselta sisällöltään korkeampana kuin muistamista tai kuvittelua. Toisin kuin kuvittelussa tai muistamisessa niin aistihavainnossa kohde annetaan täydessä läsnäolossaan: ”havainnossa kohde ’ruumiillisesti’ vaikuttaa saavuttavan läsnäolonsa”³¹, kun taas ”mielikuvituksellisessa presentaatioissa se pelkästään ’leijuu edessämme’, se ’on läsnä’ saavuttamatta ’ruumiillista’ läsnäoloa”³² (Husserl 2001, 137). Intuitiivisella sisällöllä on näin ollen asteita, mutta tämän termin sijaan Husserl käyttää tyypillisemmin evidenssin käsitettä.

Husserl siis samaistaa intuition ja evidenssin. Jos kohde x annetaan intuitiivisesti, niin x annetaan evidentialisesti (Zahavi 2003, 32). Niinpä Husserlin intuitionistinen teoria tiedollisesta oikeutuksesta voidaan muotoilla vaihtoehtoisesti niin, että S on oikeutettu uskomuksessaan että p, joss p on evidentti S:lle (Hardy 2014, 112; Pietersma 2000, 39–40). Tämä vaikuttaa epistemologiselta evidentialismilta, joka edustaa epistemologista internalismia, mutta ennen kuin tähän kysymykseen otetaan kantaa, on vielä tarpeellista selvittää tarkemmin Husserlin evidenssin ja siihen liittyvää täyttymisen käsitettä.

Evidenssillä (*Evidenz*) Husserl tarkoittaa oikeutuksen alkuperäistä lähdettä, joka on asioiden intuitiivista annettuutta (Husserl 1982, 338). Husserl määrittelee sen kohteen kokemiseksi jonkinlaisena, joka on niin kuin se koettiin (Husserl 1999, 12).

Evidenssissä on toisin sanoen kyse tarkoitettun (intentoidun) ja annetun (tulkinnaasta riippuen intuition tai kohteen) välisestä vastaavuudesta (Zahavi 2003, 31), mikä liittyy myös Husserlin totuusteoriaan, johon palataan luvun seuraavassa osassa. Tämän vastaavuuden vuoksi Husserl analysoikin evidenssiä myös täyttymisen (*Erfüllung*) käsitteellä. Husserl kuvailee tietoa sellaiseksi intentionaaliseksi toiminnaksi, jossa akti suuntautuu johonkin kohteeseen ja tuota aktia vastaava intuitio täyttää aktin (Husserl 2001, 206). Aivan kuten edellä todettiin intuitiivisten ja signitiivisten aktien vaihtelevasta intuitiivisen sisällön asteesta, niin myös evidenssi ja täytyminen ovat Husserlin mukaan asteista. Tämä on ilmeistä jo Husserlin intentionaalisuusteorian nojalla: koska subjekti ei koskaan havaitse yhdellä hetkellä kaikkia ajallis-avaruudellisesti ulottuneen kohteen puolia, niin subjektin havainto ajallis-avaruudellisista kohteista on aina puutteellista. Intentionaalisen aktin täydellisen

³¹ ”In der Wahrnehmung schien der Gegenstand ’leibhaft’, sozusagen in eigener Person gegenwärtig zu sein” [Hua XIX/1, 458].

³² ”In der Phantasievorstellung ’schwebt er nur vor’, er ist, ’vergegenwärtigt’, aber nicht ’leibhaft’ gegenwärtig” [Hua XIX/1, 458].

täyttymisen toisessa ääripäässä on pettyminen (*Enttäuschung*), jossa ristiriita intention ja intuition, tarkoitetun ja annetun, välillä erottaa ne toisistaan (Husserl 2001, 211-2). Näiden välillä on erilaisia asteita, joissa intentio täyttyy osallisesti. Näitä asteita Husserl luonnehtii erottamalla adekvaattisen ja inadekvaattisen evidenssin varmasta, apodiktisesta evidenssistä (Husserl 1999, 14-7). Apodiktinen evidenssi on erehtymätöntä varmuutta, joka on tyypillistä matematiikalle, logiikalle ja fenomenologiselle reflektiolle tietoisuudesta, kun taas adekvaattinen ja inadekvaattinen evidenssi ovat tyypillisiä luonnontieteille, joiden saama evidenssi aineellisiin kohteisiin suuntautuvien aktien nojalla on joko riittävää tai riittämätöntä (Zahavi 2003, 33-5). Husserlin erottamien intuitiivisten ja signitiivisten aktien suhteen aineellisen kohteen havainto on kuitenkin lähimpänä täyttymistä. Sen evidenssin aste on korkein.

Husserlin tiedon analyysia voi havainnollistaa esimerkiksi ajattelemalla, että tieteessä tehdyt hypoteesit ovat sellaisia oletuksia, joiden evidenssin aste on vielä hyvin alhaista. Tieteilijän hypoteesi on niin sanottu tyhjä intentio, jolla ei vielä ole evidentialaista tai intuitiivista sisältöä, mikä ei tietenkään tarkoita, ettei tuolla hypoteesilla olisi mitään sisältöä. Kun tieteilijä testaa hypoteesiaan esimerkiksi tekemällä mittauksia, hän voi saada tuloksia, jotka pettävät tyhjää intentiota, jolloin tuloksena on ristiriita tarkoitetun (hypoteesi) ja annetun (tulos) välillä. Hän voi tosin myös saada tuloksia, jotka täyttävät hänen tyhjän intentionsa, jolloin tuloksena on vastaavuus tarkoitetun ja annetun välillä. Tuloksena on toisin sanoen uusi, täytetty intentio, jolla on intuitiivista sisältöä ja jonka evidenssin aste on korkeampi. Tieteilijän täytetty intentio on siis oikeutettu uskomus.

Realismin suhteen tämä analyysi herättää monia tärkeitä kysymyksiä. Tässä pidättäydytään kuitenkin realismin epistemologisessa teesissä, eli väitteessä tiedon mahdollisuudesta. Realismin metafyyssinen teesi tietysti oletetaan väistämättä, mutta sen sopivuus Husserliin on vasta luvun viimeisen osan 4.3 varsinaisena aiheena, jolloin mahdollisuus Husserlin ja metafyyssisen realismin yhteensopivuudesta pyritään perustelemaan. Tämän osan lopuksi tarkastellaan vielä epistemologisen realismin kannalta kahta keskeistä kysymystä: mikä täyttää tyhjän intention ja riippuuko tiedollinen oikeutus subjektille sisäisistä vai ulkoisista tekijöistä.

Kun puhutaan tyhjän intention, josta edellä annettiin esimerkiksi tieteellinen hypoteesi, täyttymisestä, niin vaikuttaa luontevalta ajatella, että todellisuuden kohde täyttää tuon intention. Mikäli intentionaalisuutta luonnehditaan horisontaaliseksi, niin kuin Husserl

tekee, siinä mielessä, että intentionaaliset aktit aina intentoivat enemmän kuin niissä välittömästi havaitaan, niin nuo aktit viittaavat aina intentionaalisiin implikaatioihinsa. Tätä voi ymmärtää esimerkiksi niin, että akti aina jo implisiittisesti ennakoi tulevaa. Tämä ennakkointi voi sitten täytyä tai pettyä. Näin ollen myös esimerkiksi tieteelliset hypoteesit sisältävät jo implisiittisesti implikoitua todellisuutta. Patrick A. Heelan (1965) on soveltanut husserlilaista intentionaalisuusteoriaa tieteenfilosofiaan juuri tällä tavalla. Heelanille noettinen intentio tarkoittaa etsimisen intentiota, jossa etsittyä vastausta ennakoidaan jo kysymyksessä ennen kuin vastausta on saatu, missä mielessä noettinen intentio luo todellisuudesta ”tyhjän piirroksen”, jonka todellisuus voi täyttää (Heelan 1965, 3-4). Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kysymys määrittäisi vastauksen eli todellisuuden ennalta. Kyse on siitä, ettei kysymys ilmene erillään todellisuudesta, jolloin vastaus ilmenee ”etsittynä todellisuutena jo järjestyneen kontekstin puitteissa, jota kutsumme maailmaksi” (mts. 4). Toisin sanoen jokin todellinen kohde täyttää siihen suuntautuvan tyhjän intention, joka teki jo oletuksia tuosta kohteesta kuitenkin sulkematta pois pettymisen ja intention korjauksen todennäköisiä mahdollisuuksia (ks. Husserl 2001, 216-7).

Husserl ei tästä huolimatta puhu kohteesta, joka täyttää intention, vaan intuitiosta, mutta edellinen luonnehdinta Husserlista Heelanin sovelluksen avulla auttaa ymmärtämään tätä paremmin. Husserl ei siis väitä, että riippumattoman todellisuuden ulkoinen kohde täyttäisi subjektin tyhjän intention, vaan hän väittää, että toinen akti, täyttävä akti, nimittäin intuitio, täyttää sen. Husserl kirjoittaa, että ”kaikilla intentioilla on vastaavia täyttymisen mahdollisuuksia (tai vastakkaisen pettymisen): nämä itse ovat erityisiä siirtymäkokemuksia, joita voi luonnehtia akteiksi, jotka sallivat toisen aktin ’saavuttaa päämääränsä’”³³ (Husserl 2001, 216). Tästä ei kuitenkaan tule vetää sitä johtopäätöstä, että Husserlin tietoteoriassa mentaaliset aktit täyttäisivät toisiaan viittaamatta todellisuuteen. Edellisessä luvussa huomattiin jo Husserlin sanoutuvan irti tällaisesta brentanolaisesta intentionaalisuusteoriasta, jossa intentionaalisen aktin kohteena on mentaalinen kohde. Willardin mukaan Husserlin tekemä immanentin kohteen hylkäys intentionaalisuusteoriassa mahdollistaa Husserlin ”tiedon kohteen tai sisällön objektiivisuuden tai mielestä riippumattomuuden realistisen sovittamisen tiedon aktin

³³ “Allen Intentionen entsprechen der Möglichkeit nach Erfüllungen (bzw. ihre negativen Gegenstücke: Enttäuschungen), eigenartige Übergangserlebnisse, welche selbst als Akte charakterisiert sind und welche den jeweils intendierenden Akt in einem korrelativen Akt gleichsam sein Ziel erreichen lassen“ [Hua XIX/2, 582].

subjektiivisuuden kanssa” (Willard 1995, 139). Tiedon kohde ei ole Husserlille akti eikä mentaalinen kohde vaan todellinen kohde (mts. 148-9). Willard väittää, että Husserlille tietäminen on korkeamman kertaluvun akti, joka ”varmistaa sen kohteen” muokkaamatta sitä ”siitä, mitä se on itsessään eli riippumatta tiedosta” (mts. 150).

Willardin realistinen tulkinta vaikuttaa sopivan paitsi edellä esitettyyn Heelanin ajatukseen niin myös erityisesti siihen, miten Husserl *Loogisissa tutkimuksissa* kirjoittaa siitä, miten signitiivisen aktin täyttää intuitiivinen akti, mikä sopisi laajemmaksi luonnehdinnaksi siitä, kuinka intention ja intuition vastaavuudessa koetaan täytyminen. Husserl kirjoittaa siitä, ”kuinka sama objektiivinen kappale, jota pelkästään ajateltiin merkissä, esitetään nyt intuitiossa, ja että se intuitoidaan juuri siten määritettynä kuin sen ensin pelkästään ajateltiin olevan”³⁴ (Husserl 2001, 206). Husserl jatkaa toteamalla, että ”olisi sama asia sanoa, että intuition aktin intentionaalinen olemus istuu enemmän tai vähemmän täydellisesti ilmaisun aktin semanttiseen olemukseen”³⁵ (mts. 206).

Lisäksi Husserlin erottelu niihin mentaalisiin akteihin, joiden asettama kohde annetaan alkuperäisesti (aistihavainto), ja niihin mentaalisiin akteihin, joiden asettamaa kohdetta ei anneta alkuperäisesti (signitiiviset aktit) (Husserl 1982, 326), implikoi käsitystä jostakin tiedollisesta aktista riippumattomasta kohteesta, jonka intuitio voi antaa ja näin täyttää aktin täyttymisen asteikolla. Tässä kyseisessä *Ideoiden I* pykälässä § 136, jossa Husserl käsittelee tiedollista oikeutusta, Husserl kirjoittaa vielä, että ”jokaiseen olion ilmenemiseen kuuluu asettaminen”, minkä nojalla asettaminen on ilmiön ”rationaalisesti motivoimaa” eli sillä on sen ”alkuperäinen oikeuttava perusta alkuperäisessä annettuudessa”³⁶ (Husserl 1982, 328).

Intuitio tiedollisen oikeutuksen lähteenä on siis Husserlille ikään kuin välittäjän roolissa toimiva mentaalinen akti, jota tarvitaan täyttämään todellisuuden kohteeseen suuntautuva akti tuomalla tuo kohde intuitiiviseen annettuuteen. Jaakko Hintikka kuvaakin Husserlin intuition käsitettä annettuuden välittäjäksi tai ilmaisijaksi (Hintikka 1995, 86-7) ja puhuu siitä ”tietoisuuden ja todellisuuden liittymäkohtana” (mts. 93).

³⁴ ”wie in der Anschauung dasselbe Gegenständliche intuitive vergegenwärtigt ist, welches im symbolischen Akte ‘bloß gedacht’ war, und daß es gerade als das so und so Bestimmte anschaulich wird, als was es zunächst bloß gedacht (bloß bedeutet) war“ [Hua XIX/2, 566].

³⁵ ”Es ist nu rein anderer Ausdruck dafür, wenn wir sagen, das intentionale Wesen des Anschauungsaktes passe sich (mehr oder minder vollkommen) dem bedeutungsmäßigen Wesen des ausdrückenden Aktes an“ [Hua XIX/2, 566].

³⁶ ”Zu jedem Leibhaft Erscheinen eines Dinges gehört die Setzung“, ”vernünftig motiviert“, ”Die Setzung hat in der originären Gegebenheit ihren ursprünglichen Rechtsgrund“ [Hua III/1, 316].

Husserlille tiedollisessa oikeutuksessa ei siis ole kyse mentaalista akteista, jotka täyttävät toisiaan viittaamatta todellisuuteen, vaan kahden erilaisen mentaalisen aktin välisestä suhteesta ja edelleen niiden suhteesta todellisuuden kohteisiin: intentio suuntautuu todellisuuden kohteeseen, jonka intentiota vastaava intuitio tuo intentiolle intuitiiviseen annettuuteen eli tekee siitä intention subjektille evidentin. Husserl vaikuttaa ilmaisevan tällaisen käsityksen intuitiosta *Loogisten tutkimusten* 6. tutkimuksen pykälässä § 10, jossa hän kirjoittaa osittaisintentioiden ja yleisintentioiden välisestä suhteesta:

Nähdäksemme kaikki havaitseminen ja kuvittelu on osittaisten intentioiden verkko, jotka on liitetty yhteen yhden yleisen intention ykseydessä. Tämän viimeisen intention korrelaatti on olio, kun taas sen osittaisten intentioiden korrelaatit ovat olion osat ja momentit. Vain tällä tavalla voidaan ymmärtää, miten tietoisuus kurottaa sen tuolle puolen mitä se aktuaalisesti kokee. Se voi niin sanotusti tarkoittaa itsensä yli, ja sen merkitys voidaan täyttää.³⁷ (Husserl 2001, 211)

Oheisessa lainauksessa intuition voi ymmärtää yleisenä intentiona, joka liittää osittaiset intentiot yhdeksi kokonaisuudeksi. Vaikka osittaisilla intentioilla on korrelaattinaan ulkoisen kohteen havaitut osat havaittuina ja momentit, jotka ovat subjektiivisia, niin yleisellä intentiolla on korrelaattinaan ulkoinen kohde. Hintikka näyttäisi tulkitsevan Husserlia tällä tavalla kirjoittaessaan, että ”Husserlille intuitiossa annetaan todellisuuden osatekijöitä eikä vaikutelmiamme niistä” (Hintikka 2003, 174). Mikäli tämä luonnehdinta on uskottava, niin realistinen tulkinta Husserlin tietoteoriasta vaikuttaa antirealistista toimivammalta. Antirealistisen tulkinnan ongelmaksi jää nimittäin selittää, miksi Husserl ylipäänsä puhuu intuitiivisesta annettuudesta tai aineellisesta kohteesta, jos intuitio on vain intention synonyymi. Husserl huomauttaakin, ettei hänen näkemystään ”tunnistamisesta”, jota tarkastellaan enemmän luvun seuraavassa osassa, tule ymmärtää väärin ja esittää vastaväitettä siitä, että hän puhuisi havainnon eikä sen kohteen luokittelemisesta (Husserl 2001, 202). Tällöin Husserlille riittäisi selittää tietäminen toimintana, jossa aktit viittaavat toisiinsa ja

³⁷ ”Nach unserer Auffassung ist jede Wahrnehmung und Imagination ein Gewebe von Partialintentionen, verschmolzen zur Einheit einer Gesamtintention. Das Korrelat dieser letzteren ist das Ding, während die Korrelate jener Partialintentionen dingliche Teile und Momente sind. Nur so ist es zu verstehen, wie das Bewußtsein über das wahrhaft Erlebte hinausreichen kann. Es kann sozusagen hinausmeinen, und die Meinung kann sich erfüllen” [Hua XIX/2, 574].

täyttävät toisiaan vailla viittausta niille ulkoiseen todellisuuteen. Sen sijaan Husserl korostaa, että "[s]en, mitä intentio tarkoittaa mutta esittää ainoastaan enemmän tai vähemmän epäaidosti ja inadekvaatisti, täytyminen – akti, joka kiinnittää itsensä intention ja tarjoaa sille 'täyteyttä' täyttämisen synteessissä – asettaa suoraan eteemme tai ainakin suuremmin kuin intentio"³⁸ (Husserl 2001, 226-7).

Edellisen luvun valossa tulkinta intuitiosta välittäjänä aktin ja kohteen välillä saattaa tuoda mieleen siinä esitetyn tulkinnan noemasta solmukohtana todellisuuden ja tietoisuuden välissä, mutta tätä analogiaa ei tule ymmärtää liian voimakkaasti. Intuitio on nimittäin kuitenkin mentaalinen akti, kun taas noema on abstraktimpi entiteetti, johon kuuluu jotain niin ulkoisesta kohteesta (puhdas X) kuin noettisesta aktista (deskriptiivinen sisältö). Intuitiota voisikin luonnehtia ikään kuin alemmaksi mentaaliseksi aktiksi, joka mahdollistaa korkeampien aktien (intentioiden) täyttymisen tuomalla niiden kohteita intuitiiviseen annettuuteen. Näin ollen Husserlin periaatteiden periaatteen mukaan subjekti on oikeutettu uskomuksessaan, mikäli tuota uskomusaktia vastaava intuition akti täyttää uskomusaktin tekemällä sen kohteesta subjektille evidentin eli tuomalla sen alkuperäiseen intuitiiviseen annettuuteen. Jokseenkin tällä tavalla Lee Hardy erittelee Husserlin evidenssiä kolmesta aktista koostuvaksi: tyhjä intention akti, intuitiivisen täyttämisen akti ja tunnistava akti, joka identifioi intention ja intuition kohteen tai asiointilan samana (Hardy 2014, 87).

Tällainen realistinen kuvaus Husserlin intuitionistisesta teoriasta tavoittaa osuvimmin sen, mistä Husserlin teoriassa on kyse tiedollisen oikeutuksen suhteen. Husserlin teorian luonnetta voidaan kuitenkin vielä lopuksi täsmentää ottamalla lyhyesti kantaa kysymykseen sen suhteesta eksternalismiin ja internalismiin. Näitä käsitteitä käytettiin jo edellisessä luvussa Husserlin intentionaalisuusteorian analysoimiseen, mutta, kuten osassa 2.1 kävi ilmi, niillä on epistemologiassa hiukan erilaiset merkitykset. Epistemologisen internalismin mukaan subjektin uskomusten tiedollinen oikeutus riippuu subjektille sisäisistä tekijöistä, kun taas epistemologisen eksternalismin mukaan subjektin uskomuksen tiedollisen oikeutuksen tekijöitä ei tällä tavalla rajata vain sisäisiin; eksternalismin mukaan ne voivat myös olla ulkoisia (Lammenranta 1993, 178). Tyypillinen esimerkki epistemologisesta eksternalismista on reliabilismina

³⁸ "Was die Intention zwar meint, aber in mehr oder minder uneigentlicher oder unangemessener Weise vorstellig macht, das stellt die Erfüllung, d. h. der sich in der Erfüllungssynthese anschmiegende, der Intention seine 'Fülle' bietende Akt, direct vor un shin; oder mindestens relative direkter als die Intention" (Hua XIX/2, 597).

tunnettu näkemys, jonka mukaan subjekti S on oikeutettu uskomuksessaan että p, joss S:n uskomus on luotettavien prosessien synnyttämä. Luotettavia prosesseja ovat sellaiset prosessit, jotka synnyttävät usein oikeutettuja ja tosia uskomuksia (esimerkiksi havainto, muisti, päättely). Vaikka nämä prosessit ovat subjektille sisäisiä tekijöitä, niin ne sisältävät kuitenkin viitteen ulkoisiin tekijöihin, koska prosessien luotettavuus riippuu siitä, millainen maailma on: reliabilismi edellyttää oikeutetulle uskomukselle luotettavan kausaalisen alkuperän. (Ks. mts. 171-2.) Tyypillinen esimerkki epistemologisesta internalismista on puolestaan evidentialismina tunnettu näkemys, jonka mukaan S on oikeutettu uskomuksessaan että p, joss S:llä on evidenssiä uskomuksensa tueksi. Näkemyksen keskeiset kannattajat Richard Feldman ja Earl Conee muotoilevat evidentialismin näkemykseksi, jonka mukaan dokastinen asenne D proposition p on episteemisesti oikeutettu subjektille S ajanhetkellä t, joss D p:tä kohtaan sopii evidenssiin e, jota S:llä on ajanhetkellä t (Feldman & Conee 1985, 15). Tämä evidenssi on jotakin sisäistä vailla viittausta mihinkään ulkoiseen. Evidenssi voi muodostua esimerkiksi subjektin uskomuksista hänen uskomuksensa oikeuttavista tekijöistä tai se voi muodostua subjektin muista mielentiloista.

Edellisen käsite-erottelun valossa Husserl vaikuttaa evidentialistilta, koska Husserl asettaa intuition ja sitä kautta evidenssin tiedollisen oikeutuksen lähteeksi. Kommentaattorit ovat lähes yksimielisiä siitä, että Husserl on epistemologinen internalisti, minkä vuoksi Pietersma voi kirjoittaa, että ”Husserlin sitoutuminen fenomenologis-internalistiseen lähestymistapaan epistemologiassa pysyy selvänä” (Pietersma 2000, 55). Tämän tutkielman tarkoituksena ei ole esittää ensimmäistä tulkintaa, joka liittyy Husserlin epistemologiseen eksternalismiin, mutta tässä yhteydessä yleisen tulkinnan mielekkyyttä voidaan kuitenkin alustavasti problematisoida. On nimittäin huomautettava, ettei epistemologisen internalismin ja eksternalismin kysymyksellä ole suoraa yhteyttä realismiin, koska epistemologinen internalismi ei sulje pois metafysisistä tai epistemologista realismia. Sillä on kuitenkin epäsuora yhteys kysymyksen tässä ja edellisessä luvussa esitettyjen tulkintojen mielekkyydestä, joiden puolestaan katsottiin implikoivan Husserlin realismia. Mikäli Husserlin noeman ja horisontin käsitteet liittävät hänet mielenfilosofiseen eksternalismiin, niin miksi Husserl ei pitäisi myös tiedollista oikeutusta osin subjektille ulkoisista tekijöistä riippuvana seikkana? Miksi aktin kohteeseensa suuntaava noema, joka myös määrittää aktiin sisältyvän horisontin, ei tekisi samaa tiedollisille akteille ja

niiden oikeutukselle? Mikäli intuitio on välittäjän asemassa toimiva mentaalinen akti, joka tuo ulkoisen kohteen intuitiiviseen annettuuteen, ja sellaisena tiedollisen oikeutuksen perustava lähde, niin vaikuttaa mielekkäältä ajatella, että subjektille ulkoisilla tekijöillä on ainakin jotain relevanssia subjektin uskomusten tiedollisen oikeutuksen suhteen.

Husserlin liittäminen evidentialismiin voi olla ongelmallista siksi, että se tekee evidenssistä jotakin yksityistä, mitä se ei Husserlille kuitenkaan ole. *Karteesisen mietiskelyiden* pykälässä § 40 Husserl kritisoi perinteistä tietoteoriaa (verrattuna hänen transsendentaaliseen tietoteoriaansa) siitä, että se rajoittuu evidenssiin, joka on vain subjektin tietoisuuden piirre (Husserl 1999, 82-3). Monet kommentaattorit ovat huomanneet tämän. Zahavi korostaa, että evidenssi ja oikeutus ovat Husserlille nimenomaan jotakin jaettua (Zahavi 2003, 32). Sofferin mukaan evidenssi ei ole Husserlille, toisin kuin psykologismille, mikään tunne (esimerkiksi vakuuttuneisuudesta) vaan se on tarkoitetun ja intuitiivisesti annetun välisen vastaavuuden kokemus (Soffer 1991, 66). Internalistina Husserlia pitävä Pietersma kirjoittaa, että vaikka evidenssiin kuuluu subjektiivinen osatekijä (siinä jonkin asian tunnistetaan olevan niin kuin sen uskottiin olevan), niin evidenssi ei ole ainoastaan subjektiivista (Pietersma 2000, 48). Pietersma väittää näin sillä perusteella, että kohteen asettaminen olemassa olevana korreloi tuon kohteen annettuuden kanssa (mts. 49), jotka Husserlin mukaan kuuluvat yhteen (Husserl 1982, 328).

Husserl vaikuttaa siis pitäneen evidenssiä jonakin vähintään inter-subjektiivisena, mikä tuo evidenssiin jotain subjektille ulkoista. Kuitenkaan tämän tunnistavat kommentaattorit, kuten Zahavi, Soffer ja Pietersma, eivät pidä Husserlia epistemologisena eksternalistina. Syy tälle lienee heidän kvasi-antirealistisessa käsityksessään intersubjektiivisuudesta jonkinlaisena subjektiivisuutena (ks. Zahavi 2001) ja heidän internalistisessa tulkinnassaan Husserlin intentionaalisuusteoriasta. Kun Husserlin intentionaalisuusteoria kuitenkin tulkitaan sen anti-representationalismin, inter-subjektiivisuuden, noeman ja horisontin käsitteiden nojalla eksternalistisesti, vaikuttaa myös Husserlin teoria tiedollisesta oikeutuksesta eksternalistiselta. Se on eksternalistista paitsi evidenssin jaetun ja inter-subjektiivisen luonteen niin myös uskomusaktien intentionaalisen rakenteen vuoksi: uskomusaktit suuntautuvat kohteisiin ulkoista ja sisäistä kantavan noeman kautta, ja nuo kohteet tuodaan niille intuitiiviseen annettuuteen niitä vastaavien intuitioiden toimesta. On edelleen korostettava, että

epistemologisen eksternalismiin ei sisälly väitettä siitä, että tiedollinen oikeutus riippuisi yksinomaan subjektille ulkoisista tekijöistä; se voi joissain tapauksissa jopa riippua pelkästään niistä, mutta eksternalismi ei kiistä ulkoisten tekijöiden aikaansaaman oikeutuksen mahdollisuutta. Mikäli Husserlin intuitionistista teoriaa tiedollisesta oikeutuksesta pidetään internalistisena, koska se on evidentialistinen, niin tässä tutkielmassa sitä ehdotetaan kutsuttavan eksternalistiseksi evidentialismiksi, koska se kuitenkin sallii subjektille ulkoisille tekijöille (toiset subjektit, ulkoiset kohteet ja asiointilat) roolin uskomusten tiedollisessa oikeutuksessa. Reliabilistiselle oikeutusteorialle analogisella tavalla Husserlin evidentialismissa uskomuksen oikeuttavat tekijät ovat sisäisiä (intuitio), mutta nuo sisäiset tekijät kuitenkin sisältävät viittauksen johonkin ulkoiseen. Husserlin oikeutusteorioiden hybridissä evidentialisilla uskomuksilla on oltava luotettava maailmallinen alkuperä³⁹. Tämä nähtiin selvittämällä Husserlin intuition käsitettä periaatteiden periaatteessa sellaisena välittäjänä aktin ja kohteen välillä, joka tuo jälkimmäisen edelliselle intuitiivisessa annettuudessaan.

4.2. Totuus, korrespondenssi ja mahdollisten maailmojen semantiikka

Husserlin intuitionistinen teoria herättää kysymyksiä paitsi epistemologisesta ja metafyyysisestä realismista niin myös totuudesta, erityisesti vedotessaan vastaavuuteen tarkoitetun ja annetun välillä. Vaikka Husserl käsittelee totuutta monissa teksteissään, niin totuus filosofisena kysymyksenä on tiedon tavoin usein ajautunut husserliläisen fenomenologian ulkopuolelle. Peter Simons väittää, että semantiikka ei kuulu husserliläiseen fenomenologiaan, koska aktuaalisuus ja viittaus todellisuuteen suljetaan epokeessa pois (Simons 1995, 127). D. W. Smithin mukaan tällainen käsitys husserliläisestä fenomenologiasta syyllistyy kuitenkin väärinymmärrykseen, sillä epokeessa ei ole kyse todellisuuden sulkemisesta pois vaan Tarskin metakieleen rinnastettavasta ”semanttisesta noususta” (Smith 2016, 111-2). Koska tässä tutkielmassa Husserlin filosofiaan suhtaudutaan kokonaisuutena, ei ole hedelmällistä tarkastella esimerkiksi Husserlin ”totuuden logiikkaa” (ks. Mohanty 1999b) erillisenä alueena Husserlin filosofiassa, vaan sen sijaan totuuteen suhtaudutaan, kuten tietoon edellä, osana Husserlin intentionaalisuusteoriaa. Tällaisen totuusteorian ja mielenfilosofian yhdistelmän taustalla on Husserlin käsitys mielen ja kielen analogisuudesta. *Loogisissa*

³⁹ Tämä internalistisen evidentialismin ja eksternalistisen reliabilismin yhdistäminen muistuttaa William Alstonin (1988) internalistiseksi eksternalismiksi nimittämää tietoteoriaa, mutta Alstonin ja Husserlin välisen suhteen tarkastelu menee kuitenkin tämän tutkielman tutkimuskysymyksen ulkopuolelle.

tutkimuksissa Husserl samaistaa aktien intentionaalisen ja semanttisen olemuksen (Husserl 2001, 122-3) ja *Ideoissa I* Husserl kuvailee eksplisiittisesti kielellisten käsitteiden soveltamista mentaalisiin akteihin:

Katsomme yksinomaan ”merkitsevää” ja ”merkitystä”. Alkuperäisesti nämä sanat koskivat ainoastaan kielellistä, ”ilmaisujen” sfääriä. Kuitenkin on miltei väistämätöntä ja samalla tärkeä tiedollinen askel laajentaa näiden sanojen merkitystä ja sopivasti muokata niitä siten, että niitä voidaan soveltaa eräässä mielessä koko noettis-noemaattiseen sfääriin: siis kaikkiin akteihin sitoutuivat ne ilmaiseviin akteihin tai eivät.⁴⁰ (Husserl 1982, 294).

Husserlin suhdetta realismiin tutkittiin tämän luvun edellisessä osassa keskittymällä realismin epistemologiseen teesiin eli tarkastelemalla Husserlin käsitystä tiedollisesta oikeutuksesta. Tässä osassa tutkimusta jatketaan keskittymällä realismin semanttiseen teesiin eli tarkastelemalla Husserlin käsitystä totuudesta. Vaikka totuusteoriat ovat siinä mielessä metafyyysisesti neutraaleja, etteivät ne suoranaisesti sisällä mitään metafyyysisiä väitteitä, niin niillä on kuitenkin yleensä jonkinlaisia metafyyysisiä implikaatioita (Greenough & Lynch 2006; Psillos 2009, 40-1). Totuuden ja realismin toisiinsa liittymisestä kertoo sekin, että metafyyysistä realismia ainakin jossain sen muodossa vastustava Hilary Putnam asettaa totuuden korrespondenssiteorian yhdeksi metafyyysisen realismin kolmesta piirteestä (Putnam 1990b, 30) ja kehittää episteemistä totuusteoriaansa yhdeksi oman enemmän tai vähemmän antirealistisen metafysiikkansa keskeiseksi piirteeksi (mts. 35; ks. Putnam 1981). Näin ollen vaikuttaa mielekkäältä puhua aleettisesta realismista ja antirealismista, joita vasten Husserlin totuusteoriaa tarkastellaan tässä osassa. Ensin nämä näkemykset erotetaan toisistaan lyhyesti, minkä jälkeen siirrytään tarkastelemaan niiden suhdetta Husserlin totuusteoriaan. Seuraavaksi Husserlin totuusteoriaa ja sitä kautta myös hänen intentionaalisuusteoriaansa yritetään selvittää mahdollisten maailmojen semantiikan avulla, mikä paitsi selkeyttää Husserlin suhdetta aleettiseen realismiin ja antirealismiin niin myös laajentaa Husserlin

⁴⁰ ”Wir blicken ausschließlich auf ‘Bedeuten’ und ‘Bedeutung’ hin. Ursprünglich haben diese Worte nur Beziehung auf die sprachliche Sphäre, auf die des ‘Ausdrückens’. Es ist aber nahezu unvermeidlich und zugleich ein wichtiger Erkenntnisschritt, die Bedeutung dieser Worte zu erweitern und passend zu modifizieren, wodurch sie in gewisser Art auf die ganze noetisch-noematische Sphäre Anwendung findet: also auf alle Akte, mögen diese nun mit ausdrückenden Akten verflochten sein oder nicht“ [Hua III/1, 285].

totuusteoriaa *Loogisten tutkimusten* tiedon analyysistä *Ideoiden I* käsitykseen horisontaalisesta intentionaalisuudesta.

Aleettisen realismin ja antirealismien käsitteet määriteltiin jo osassa 2.1 lyhyesti, mutta näitä määritelmiä on vielä syytä täsmentää antamalla kummastakin näkemyksestä esimerkki. Aleettinen antirealismi määriteltiin näkemykseksi, jonka mukaan totuus riippuu joko subjektista tai tämän yhteisössä vallitsevista tiedollisista käsityksistä eikä siitä, millainen subjektia ja hänen yhteisöään ympäröivä maailma on. Kenties tavanomaisin esimerkki aleettisesta antirealismista on niin sanottu totuuden koherenssiteoria, jonka mukaan totuus on uskomusten välistä sisäistä koherenssia. Tällöin subjektin S propositio p on tosi, joss p on koherentti S :n muiden uskomusten kanssa. Esimerkiksi Putnamin episteemistä totuusteoriaa voi pitää koherenssiteorian esiintymänä, vaikka Putnamin teoria ei eksplisiittisesti koherenssiin viittaakaan. Putnam asettaa teoriassaan totuuden kriteeriksi propositioiden ideaalisen rationaalisen hyväksyttävyyden. Ideaalisella hyväksyttävyydellä Putnam haluaa korostaa sitä, ettei subjektin täydy aktuaalisesti hyväksyä propositiota p , jotta p olisi tosi, mutta p :n täytyy olla ideaalisesti hyväksyttävä. Putnamin mukaan hänen teoriansa mukaan ”se, mikä on oikeutettua, ei ole välttämättä sitä, minkä aktuaaliset ihmiset sanovat olevan oikeutettua, vaan pikemminkin sitä, mitä ihmislajin ideaalinen ’kompetentti’ jäsen sanoisi olevan oikeutettua” (Putnam 1990b, 35). Tässä lainauksessa Putnam puhuu tiedollisesta oikeutuksesta eikä totuudesta, mikä onkin tärkeää Putnamin episteemisen totuusteorian kannalta: siinä totuus samaistetaan oikeutukseen. Putnamille propositio p on siis tosi, joss se on oikeutettu eli se voidaan rationaalisesti hyväksyä (Putnam 1981, 55-6).

Aleettinen realismi puolestaan määriteltiin näkemykseksi, jonka mukaan totuus ei riipu subjektista eikä tämän yhteisössä vallitsevista tiedollisista käsityksistä, vaan siitä, millainen maailma on. Antirealistista koherenssiteoriaa vastoin tyypillisin esimerkki aleettisesta realismista on totuuden korrespondenssiteoria. Korrespondenssiteorian mukaan propositio p on tosi, joss p vastaa asiaintilaa p , eli proposition ja asiaintilan välillä on vallittava asianmukainen korrespondenssirelaatio. Tämän tutkielman kannalta ei ole tarpeellista käydä läpi korrespondenssiteorian lukuisia erilaisia esiintymiä, mutta tässä on kuitenkin relevanttia esitellä lyhyesti Alfred Tarskin semanttinen totuusteoria, jota tavallisesti pidetään joko korrespondenssiteorian tai deflatoristisena teoriana. Tarskin totuusteoria esitetään ratkaisuna valehtelijan paradoksina tunnettuun ongelmaan, jossa lauseen ”tämä lause on epätosi” totuusarvoa ei onnistuta selvittämään,

koska lause on tosi, joss se on epätosi, ja epätosi, joss se on tosi, mikä johtaa paradoksiin. Tarski esittää ratkaisun ongelmaan erottamalla objektikielen ja metakielen toisistaan sekä lisäämällä ehdon, jonka mukaan mikään luonnollinen kieli ei saa sisältää omia totuuspredikaattejaan, jolloin se, mitä ”on tosi” kulloinkin tarkoittaa, riippuu käyttämästämme kielestä. Kun sanomme, että ”tämä lause on epätosi”, sanomme, että ”tämä lause on epätosi kielessä L”. Tällöin emme puhu objektikielessä L vaan metakielessä M. Tarskin T-konventiona tunnetun totuusmääritelmän mukaan propositio ”p” on tosi, joss p. Vaikka Tarskin T-konventio ei sisällä metafyyisistä teesiä, niin sen sitoutumisesta realismiin kertoo esimerkiksi se, että Putnam arvostelee Tarskin teoriaa osana metafyyisisen realismin kritiikkiään (Putnam 1990a, 14).

Husserlin intuitionistisen teorian valossa Husserl vaikuttaa ensisilmäyksellä sitoutuvan aleettiseen antirealismiin. Aivan kuten Putnam samaistaa totuuden ja tiedollisen oikeutuksen Husserl vaikuttaa samaistavan totuuden ja evidenssin. Vaikka totuus on Husserlille tarkoitettun ja annetun välistä vastaavuutta, niin esimerkiksi Zahavi korostaa, ettei tarkoitettun ja annetun välisessä vastaavuudessa ole kyse korrespondenssista, koska tarkoitettu ja annettu ovat molemmat mentaalisia intentioita eikä toinen niistä ole ulkoinen kohde (Zahavi 2003, 31-2). Putnamin episteemisen totuusteorian mieleen tuovalla tavalla Zahavi väittää Husserlin kytkevän tiedon ja totuuden toisiinsa siten, että väitteen on oltava potentiaalisesti täytettävissä oleva, mutta sitä ei täydy aktuaalisesti täyttää (mts. 32). Kun otetaan kuitenkin huomioon edellisessä osassa esitetty kritiikki niitä näkemyksiä kohtaan, jotka sitovat Husserlin intuitionistisen teorian tiedollisesta oikeutuksesta internalismiin, niin Zahavin tulkinta paljastuu vain yhdeksi tavaksi ymmärtää Husserlin näkemystä. Vaikka intuitio on mentaalinen akti, niin se on kuitenkin sellainen mentaalinen akti, joka tuo todellisen kohteen intuitiiviseen annettuuteen sille mentaalille aktille, joka tarkoittaa kohdetta sellaisena ja sellaisena eli suuntautuu siihen tietynlaisena. Tällöin vastaavuus tarkoitettun ja annetun välillä voi tarkoittaa korrespondenssia, vaikka tuota korrespondenssia ikään kuin välittääkin intuitio; se, mitä annetaan, ei nimittäin kuitenkaan ole intuitio, vaan jotakin, joka annetaan intuitiivisesti.

Jotkut kommentaattorit ovatkin kyseenalaistaneet perinteistä näkemystä, jonka mukaan Husserl samaistaa totuuden ja evidenssin. Pietersman mukaan Husserl erottaa evidenssin totuudesta, koska muutoin Husserlin teoriassa tiedoksi riittäisi se, että uskomus on totta, jolloin ei huomioitaisi sitä, miten subjekti on muodostanut

uskomuksensa ja arvioi sitä (Pietersma 2000, 47). Husserl nimittäin kannattaa tiedon klassista määritelmää, jolloin uskemuksesta tekee tietoa sekä oikeutus että totuus, ja Husserlin evidenssin käsitteen tarkoituksena on oikeastaan kuvata sitä, miten subjekti tulee muodostaneeksi uskomuksensa ja on oikeutettu uskomaan siihen. Samoin Lee Hardy muistuttaa, että vaikka Husserl puhuu evidenssistä, täyttymisestä ja totuudesta joskus rinnakkain, Husserl ei aina sido niitä yhteen, vaan puhuu myös totuudesta proposition ja asiointilan vastaavuutena (Hardy 2014, 91-3). Husserl ei voi Hardyn mukaan kannattaa sellaista totuusteoriaa, jonka mukaan p on tosi, joss p on evidenti, koska Husserl korostaa sellaista erottelua, jossa subjektille ulkoiset eli transsendentit kohteet havaitaan aina vain osallisesti, jolloin niistä tehdyt väitteet ovat evidenssin asteeltaan aina alhaisia, ja jossa subjektille sisäiset eli immanentit kohteet (mentaaliset aktit) havaitaan täydellisesti, jolloin niistä tehdyt väitteet ovat evidenssin asteeltaan korkeampia (mts. 93-5). Tällöin oikeutuksen ja totuuden samaistaminen tekisi totuudesta asteisen predikaatin, mitä se ei kuitenkaan Husserlille vaikuta olevan. Evidentit uskomukset voivat olla Husserlille epätosia, minkä vuoksi Hardy ajattelee Husserlin tarkoittaneen evidenssillä nimenomaan tiedollista oikeutusta, joka oikeuttaa subjektin uskomaan propositionsa totuuteen, vaikka tämä oikeutus ei tee tuosta propositionista totta (mts. 96). Hardy käsittää Husserlin korostaman totuuden ja evidenssin välisen suhteen korrelaationa muttei korrelaationa totuuden ja evidenssin aktien tapausten välillä vaan korrelaationa totuuden ja evidenssin mahdollisuuden välillä: p on toisin sanoen tosi, joss p on mahdollisesti evidenti (mts. 100). Gail Soffer on kehittänyt samankaltaista tulkintaa ennen Hardya, sillä Sofferin tulkinnan mukaan Husserlille p on tosi, joss täydelliselle tai ideaaliselle tietoisuudelle on mahdollista arvioida evidentialaisesti että p (Soffer 1991, 73-4). Niinpä Husserlille ”totuus on kaikkialla sama, suojassa aktuaalisen subjektin kontingenssien vaikutuksilta” (mts. 74), koska totuus korreloi sen kanssa, mikä on mahdollista ideaaliselle tietoisuudelle. Hardyn tavoin Soffer korostaa, ettei tässä totuuden ei-relatiivisuutta säilytetä tekemällä totuudesta jotakin saavuttamatonta, koska ideaalinen tietoisuus tarkoittaa sitä, mikä on subjektille hänen kognitiivisten kykyjensä nojalla mahdollista (mts. 74-5).

Sofferin ja Hardyn tulkinnat saavat Husserlin totuusteorian kuitenkin vaikuttamaan antirealistiselta tai putnamilaiselta, koska ne samaistavat totuuden tiedollisen oikeutuksen mahdollisuuteen, mikä vaikuttaisi olevan ristiriidassa edellä mainitun totuuden ja tiedon välisen eron kanssa. Tässä tutkielmassa esitettyjen tulkintojen valossa

Sofferin ja Hardyn tulkinnat olisikin parempi ymmärtää muotoiluksi siitä, mitä edellytetään sille, että subjektit kokevat uskomuksensa tosiksi eli ovat oikeutettuja uskomaan niiden totuuteen. Tämä ei nimittäin sulje pois sitä, että uskomukset voisivat osoittautua epätosiksi tai että subjektien epätosiksi kokemat uskomukset olisivatkin todella tosia. Erottelu totuuteen ja totuuden kokemukseen Husserlin teoriassa on sinänsä ratkaiseva, sillä se korostaa aleettista realismia: subjektit voivat oikeutetusti kokea jonkun uskomuksensa todeksi tai epätodeksi, mikä ei kuitenkaan vielä tarkoita, että nuo uskomukset olisivat välttämättä tosia tai epätosia. Esimerkiksi Smith tulkitsee husserlilaista totuusteoriaa siten, että meillä on ensimmäisen persoonan kokemus totuudesta arkisessa, luonnollisessa asenteessa, mutta korkeammalla intentionaalisuuden asteella arvioimme totuutta (Smith 2016, 119–20).

Mikäli Husserl ei samaista totuutta ja evidenssiä toisiinsa, niin voidaan päätellä, ettei Husserl sitoudu aleettiseen antirealismiin. Vaikka Hardyn tulkinnan mukaan totuus ja evidenssi korreloivat, hänen tulkintansa voi kuitenkin jossain mielessä ajatella implikoivan aleettista realismia, mikä on ilmeistä ensinnäkin sen nojalla, että Hardyn päämääränä on osoittaa, että Husserl on realisti tieteellisten teorioiden suhteen. Toiseksi Hardyn tulkinta implikoi aleettista realismia, koska p:n mahdollisuus evidenttinä olemiseen korostaa edellisen osan tulkinnan huomioon ottaen sitä, että p:n kohteet voidaan antaa subjektille intuitiivisesti. Uskomus että p voidaan toisin sanoen kokea todeksi (uskomus on oikeutettu), jossa uskomuksen kohteet voidaan antaa intuitiivisesti. Jos Husserl pyrkii intuition käsitteellä tuomaan tarkoitetun ja annetun vastaavuuden epistemologiaansa, niin hänen näkemyksensä vaikuttaa erilaiselta kuin Putnamin episteeminen totuusteoria. Husserlin mukaan voimme olla oikeutettuja uskomaan väitteidemme totuuteen, mikä ei kuitenkaan vielä tee niistä tosia.

Vaikka Husserl siis ensi alkuun vaikuttaa sitoutuvan aleettiseen antirealismiin, niin lähemmän tarkastelun jälkeen hänen yhteytensä aleettiseen realismiin vaikuttaa uskottavammalta. *Loogisten tutkimusten* Prolegomenassa Husserl pyrkii rakentamaan puhtaan logiikan systeemiä, jossa totuus ei ole suhteellista vaan absoluuttista. Sofferin mukaan Husserl laajentaa tätä myöhemmissä teoksissaan loogisten totuuksien lisäksi kaikkiin muihin totuuksiin (Soffer 1991, 66). Tämä tulkinta Husserlin totuusteorian yhtenäisyydestä läpi hänen filosofisen tuotantonsa selkeytyy myöhemmin, kun tarkastellaan Husserlin totuusteoriaa ja intentionaalisuusteoriaa mahdollisten maailmojen semantiikan kautta, mutta sitä ennen on vielä vahvistettava tulkintaa

Husserlin aleettisesta realismista tarkastelemalla *Loogisten tutkimusten* 6. tutkimuksen 5. lukua, jossa Husserl analysoi totuutta.

Tuon luvun toisessa pykälässä § 37 Husserl esittää näkemyksensä ”viimeisen täyttymisen ihanteesta”⁴¹ (Husserl 2001, 259). Viimeisellä täyttymisellä Husserl tarkoittaa täyttymisen asteittaisen kasvun päättymistä, kun intentio saavuttaa täydellisimmän asteensa (mts. 260). Tätä viimeistä täyttymistä Husserl kuvailee selkeästi korrespondenssina. Husserl esimerkiksi kirjoittaa, että ”täyteyden monet elementit ovat meille (...) vastaavien objektiivisten elementtien viimeisiä presentaatioita. Ne ovat niiden kanssa identtisiä, eivätkä niiden pelkkiä representaatioita, vaan ne ovat se itse absoluuttisessa mielessä”⁴² (mts. 260). Viittaaminen ”siihen itseensä” herättänee jo sellaisenaan voimakkaita realistisia assosiaatioita, mutta korrespondenssista Husserl antaa vielä täsmällisemmän ilmaisun:

Viimeisen täyttymisen intuitiivinen substanssi on mahdollisen täyteyden absoluuttinen summa; intuitiivinen representaatio on kohde itse sellaisena kuin se on sinänsä. Representointi ja representoiva sisältö ovat tässä identtisiä. Kun esittävä intentio on näiden täydellisten havaintojen kautta saavuttanut sen viimeisen täyttymisen, aito *adaequatio rei et intellectus* on tuotu esiin. Objektiivinen on juuri sellaisena kuin sen intentoituihin olevan, todella ”läsnä” tai ”annettu”⁴³ (Husserl 2001, 260-1, Husserlin kurssiivit).

Husserl viittaa tunnettuun latinankieliseen totuuden määritelmään olion ja ymmärryksen välisenä vastaavuutena (*adaequatio rei et intellectus*). Kohdassa toistuvat ilmaukset ”se itse” (*es selbst*), ”kohde sinänsä” (*Gegenstand selbst, so wie er an sich ist*) ja ”todella läsnä” (*wirklich gegenwärtig*) implikoivat aleettista realismia, koska Husserl käyttää niitä kuvaamaan jonkin tarkoitetun ja annetun välistä vastaavuutta. Jotta epäselvyyksiltä välttyttäisiin, Husserl vielä selittää nuo latinankieliset termit: ”*intellectus* on tässä

⁴¹ ”Das Ideal der letzten Erfüllung” [Hua XIX/2, 646].

⁴² ”Danach gilt uns (...) manches Element der Fülle als endgültige Präsentation des entsprechenden gegenständlichen Elementes: es gibt sich als mit ihm identisch, nicht als sein bloßer Repräsentant, sondern als es selbst im absoluten Sinne” (Hua XIX/2, 647).

⁴³ ”Der intuitive Gehalt dieser abschließenden Vorstellung ist die absolute Summe möglicher Fülle; der intuitive Repräsentant ist der Gegenstand selbst, so wie er an sich ist. Repräsentierender und repräsentierter Inhalt sind hier identisch eines. Und wo sich eine Vorstellungsentention durch diese ideal vollkommene Wahrnehmung letzte Erfüllung verschafft hat, da hat sich die echte *adaequatio rei et intellectus* hergestellt: das Gegenständliche ist genau als das, als welches es intendiert ist, *wirklich ‘gegenwärtig’* oder *‘gegeben’*” [Hua XIX/2, 647].

tapauksessa ajatus-intentio, merkityksen intentio, ja *adaequatio* toteutuu, kun tarkoitettu objektiivisuus on tiukassa mielessä annettu intuitiossa ja annettu juuri sellaisena kuin sen ajateltiin ja kutsuttiin olevan⁴⁴ (mts. 261). Viidennen luvun seuraavassa pykälässä § 38 Husserl edelleen vahvistaa näkemystään kirjoittamalla, että ”ajatus tähtää olioon ja joko saavuttaa päämääränsä tai ei⁴⁵ (mts. 262). Intentionaalinen akti siis ikään kuin poimii kohteen todellisuudesta, jota se joko vastaa onnistuneesti (intentio täyttyy, jos kohde on niin kuin sen tarkoitettiin olevan) tai ei vastaa ollenkaan (intentio pettyy, jos kohde ei olekaan niin kuin sen tarkoitettiin olevan). Jälkimmäisestä käyvät esimerkiksi hallusinaatiot ja näiden kahden välisestä suhteesta Husserlin vahanukke-ajatuskoe. Viimeisessä täyttymisessä tarkoitettun ja annetun vastaavuus tekee subjektille hänen aktinsa evidentiksi tiukassa mielessä, kun akti saa ”kohteen itsensä täyteen” ja tämä ”kohde ei ole pelkästään tarkoitettu, vaan tiukimmassa mielessä annettu ja annettu sellaisena kuin se tarkoitettiin⁴⁶ (mts. 263). Tämän täydellisen evidenssin korrelaatti on ”oleminen totuuden mielessä tai myös totuus⁴⁷ (mts. 263, Husserlin kursiivit).

Luvun viimeisessä pykälässä § 39 Husserl erottaa vielä neljä totuuden käsitettä. Nämä ovat totuus 1) tarkoitettun ja annetun täytenä sopivuutena, 2) ideana eli aktien episteemisenä olemuksena, 3) kohteena ja 4) oikeellisuutena (mts. 264-5). Husserlin erottelun mielekkyyden arviointi ei ole tämän tutkielman kannalta relevanttia, mutta sen sijaan on tärkeää huomata, kuinka nämä kaikki neljä käsitettä oikeastaan muodostavat yhden totuuden käsitteen eli totuuden korrespondenssina. Esimerkiksi Soffer tulkitsee, että kolme viimeistä käsitettä perustuvat ensimmäiselle ja ensisijaiselle käsitteelle (Soffer 1991, 79), jota Husserl kuvailee ”tarkoitettun ja annetun täydeksi sopivuudeksi⁴⁸ (Husserl 2001, 264). Soffer on kuitenkin Zahavin tavoin sitä mieltä, että Husserlin totuusteoriassa on myös koherenssiteorian piirteitä, koska molemmat korrespondenssin osapuolet ovat kokemukselle sisäisiä (Soffer 1991, 79; ks. Zahavi 2003, 31-2). Tässä tutkielmassa esitettyjen tulkintojen valossa tämä ei kuitenkaan ole mikään ongelma, koska annetun ja tarkoitettun vastaavuudessa on kyse siitä, että intuitio

⁴⁴ ”der *intellectus* ist hier die gedankliche Intention, die der Bedeutung. Und die *adaequatio* ist realisiert, wenn die bedeutete Gegenständlichkeit in der Anschauung im strengen Sinne gegeben und genau als das gegeben ist, als was sie gedacht und genannt ist“ [Hua XIX/2, 648].

⁴⁵ ”Die Meinung zielt auf die Sache, und sie erreicht ihr Ziel oder erreicht es nicht“ [Hua XIX/2, 650].

⁴⁶ ”Die absolute Inhaltsfülle, die des Gegenstandes selbst“, ”Der Gegenstand ist nicht bloss gemeint, sondern, so wie er gemeint ist und in eins gesetzt mit dem Meinen, im strengsten Sinn gegeben“ [Hua XIX/2, 651].

⁴⁷ ”*Sein im Sinne der Wahrheit* oder auch *Wahrheit*“ [Hua XIX/2, 651].

⁴⁸ ”die volle Übereinstimmung zwischen Gemeintem und Gegebenem als solchem“ [Hua XIX/2, 651-2].

tuo kohteen intentiolle intuitiivisessa annettuudessa, missä ei edellä mainituista syistä voi olla pelkästään kyse kahden mentaalisen aktin välisestä korrespondenssista. Vaikka Husserlin toinen (2) totuuden käsite voisi vaikuttaa episteemiseltä totuusteorialta, niin on kuitenkin huomattava, että Husserl pitää tätä ideaa ”ehdottoman vastaavuuden ideana”⁴⁹ (Husserl 2001, 265). Toisin sanoen se ei tarkoita totuuden samaistamista johonkin putnamilaiseen rationaaliseen hyväksyttävyyteen vaan pikemminkin sitä, että subjektilla täytyy olla jokin käsitys vastaavuudesta, jotta totuus voidaan mieltää sellaisena. Sama pätee neljännelle (4) käsitteelle totuudesta oikeellisuutena: jotta voimme kutsua annetun ja tarkoitetun välistä vastaavuutta totuudeksi, niin tarvitsemme myös käsityksen intentioidemme oikeellisuudesta. Husserl kirjoittaa tästä käsitteestä, että totuus on ”intentionimme oikeellisuus (...), sen riittävyys sen todelle kohteelle eli intention tiedollisen olemuksen oikeellisuus” ja lisää, että ”lause ’suuntaa’ itsensä asiaan itse; se sanoo, että se on sellainen, ja se todella on sellainen”⁵⁰ (mts. 264). Oikeellisuus on jotakin, mitä subjektit päättävät heistä riippumattomien kohteiden ja heidän uskomustensa välisen vastaavuuden nojalla. Sama pätee myös kolmannelle (3) käsitteelle totuudesta kohteena, millä Husserl tarkoittaa, että kohdetta voidaan kutsua todeksi, kun se on juuri se kohde, jota intentiossa tarkoitettiin.

Näin ollen Husserl siis sitoutuu aleettiseen realismiin. Husserl pitää totuutta ensisijaisesti korrespondenssina, tarkoitetun ja annetun välisenä vastaavuutena, jonka käsittäminen kuitenkin edellyttää erilaisia oikeellisuuden ja evidenssin käsityksiä. Vaikka annettua ei ymmärrettäisi ulkoisena kohteena vaan esimerkiksi noemana, niin silti Husserlin käsitys pysyisi realistisena. Edellisessä luvussa noeman nähtiin nimittäin koostuvan paitsi jostakin subjektiivisesta (deskriptiivinen sisältö) niin myös jostakin objektiivisesta (puhdas X). Noeman kautta kohteeseen suuntautuvaan aktiin todettiin lisäksi liittyvän mahdollisten aktien horisontti, joka on osittain aktin ja osittain kohteen määrittämää. Mikäli vastaavuudessa olisi siis kyse tarkoitetun eli noettisen intention ja annetun eli noemaattisen merkityksen välisestä korrespondenssista, niin tämä olisi vain toinen tapa selittää, kenties täsmällisemmin, mitä edellä sanottiin intuitiosta: se tuo kohteen mentaalille aktille intuitiivisessa annettuudessa. Tämä selittää myös sen, miksi Husserl korostaa ”maailman säilymistä” epokeessa, jossa pidättäydytään

⁴⁹ ”die Idee der absoluten Adäquation als solcher” [Hua XIX/2, 652].

⁵⁰ ”Richtigkeit der Intention (...), ihr Adäquatsein an den wahren Gegenstand; bzw. als die Richtigkeit des erkenntnismäßigen Wesens der Intention *in specie*.“, ”der Satz ’richtet’ sich nach der Sache selbst; er sagt, so ist es, und es ist wirklich so“ [Hua XIX/2, 653].

ottamasta kantaa ulkoisen maailman olemassaoloon ja jonka seurauksena siirrytään tutkimaan aktia ja noemaa kohteiden sijaan. Maailma pysyy mukana, koska epokee ei nollaa sitä vaan muuttaa asennettamme siihen; noemat aina pitävät jotakin maailmallista mukanaan. Tämä lienee myös se syy, miksi Hintikka pitää virheellisinä sellaisia tulkintoja, jotka katsovat Husserlin pitäneen intentionaalisuutta itseriittoisena: ne johtavat virheelliseen käsitykseen epokeesta jonakin, joka sulkee kohteet ja relaatiot merkitysten ulkopuolelle (Hintikka 1995, 79–80).

Jotta Husserlin suhdetta aleettiseen realismiin ymmärrettäisiin paremmin, on tässä osassa vielä korespondenssiteorian lisäksi tarkasteltava Husserlin totuusteorian suhdetta mahdollisten maailmojen semantiikkaan. Mahdollisten maailmojen semantiikan ja realismin tuominen yhteen saattaa herättää lukijassa assosiaatioita modaaliseen realismiin, jonka mukaan mahdolliset maailmat ovat metafyyysisesti todellisia vaihtoehtoisia maailmoja, mutta tässä tutkielmassa ei oteta kantaa tähän kysymykseen. Sen sijaan mahdollisten maailmojen semantiikkaa sovelletaan Husserlin intentionaalisuusteorian ja siihen sisältyvän totuusteorian analyysiin. Sovellus on tämän tutkielman kannalta tärkeää kahdesta syystä. Ensinnäkin se osoittaa, kuinka yllä esitetty Husserlin *Loogisten tutkimusten* totuusteoria ja sitä koskeva realistinen tulkinta on laajennettavissa myös *Ideoihin I*, jossa Husserl ei käsittele yhtä eksplisiittisesti totuutta. Toiseksi sovellus korostaa korostaa Husserlin sitoutumista aleettiseen realismiin, kun Husserlin totuusteoriaa voidaan ymmärtää käsityksenä totuuden maailmallisista ehdoista.

Mahdollisten maailmojen semantiikka on logiikassa kehitetty teoria, jonka avulla pystytään määrittelemään modaalisten lauseiden pätevyyttä ja totuusarvoja. Koska modaalilauseet koskevat välttämättömyyksiä ja mahdollisuuksia, niiden totuusarvoja ei pystytä määrittämään esimerkiksi propositiologiikan totuustauluilla. Siksi modaalilauseiden loogisen pätevyyden määrittelemiseen tarvitaan mahdollisia maailmoja. Jaakko Hintikka (1962) soveltaa mahdollisia maailmoja uskomisen ja tietämisen epistemiseen logiikkaan, mikä on relevanttia erityisesti tämän tutkielman kannalta. Siinä subjektin uskomuksia kuvataan mahdollisina maailmoina, jotka edustavat niitä asiointiloja, joita voidaan pitää mahdollisina subjektin uskomusten perusteella. Mikäli subjekti ei usko jotakin, niin sen kuvaama asiointila ei kuulu noihin mahdollisiin maailmoin. Tämä on herättänyt logiikassa niin sanotun ”Hintikka-Kripke-ongelman”, jossa on kyse erisnimien jäykkyydestä. Vaikuttaa intuitiiviselta sanoa, että

subjekti S voi uskoa Antin olevan viisas mutta olla uskomatta, että Matti on viisas, vaikka Antti ja Matti olisivat sama henkilö. Tämä on kuitenkin ongelmallista, mikäli erisnimiä pidetään Saul Kripken tavoin jäykkinä designaattoreina, jolloin ne poimivat saman yksilöolion kaikissa mahdollisissa maailmoissa. (Lehmann 1978.) Husserlin teoria liittyy Hintikka-Kripke -ongelmaan tunnistamisen käsitteessä, mutta ennen kuin siirrytään tuon käsitteen tarkasteluun, on yleisesti selvitettävä mahdollisten maailmojen semantiikan soveltamista husserlilaiseen fenomenologiaan.

Ensimmäinen filosofi, joka kirjoitti Husserlista ja mahdollisten maailmojen semantiikasta, oli Jaakko Hintikka (1975). Hintikka ei kuitenkaan sovelle mahdollisten maailmojen semantiikkaa Husserlin teoriaan vaan Husserlin käsittelemään ongelmaan eli intentionaalisuuteen. Vaikka Hintikka on yhtä mieltä Husserlin kanssa siitä, että kaikki mentaaliset ilmiöt eivät ole intentionaalisia, niin Hintikan mukaan Husserl ymmärtää intentionaalisuuden väärin tietoisuuden suuntautumisena (Hintikka 1975, 192-4). Hintikan mukaan ”käsite on intentionaalinen, jos ja vain jos se sisältää useiden mahdollisten asiointilojen samanaikaista pohtimista” (mts. 195). Hintikalle ”mahdollisten maailmojen semantiikka on intentionaalisuuden logiikkaa, ja intentionaalinen on se, mikä vaatii mahdollisten maailmojen semantiikkaa” (mts. 195). Sama pätee havainnolle (ks. mts. 202). Tätä teesiään Hintikka kutsuu ”intentionaalisuudeksi intensionaalisuutena”, jonka mukaan intentionaalisuus ei ole ”maailmansisäinen” vaan ”maailmojen välinen” ilmiö, sillä intentionaalisuudessa ei ole kyse ”maailman sisällä vallitsevista relaatioista vaan maailmojen välisistä vertailuista” (mts. 195).

Intensionaalisen intentionaalisuusteoriansa lisäksi Hintikka esittää kolme kriittistä huomautusta Husserlin intentionaalisuusteoriasta. Ensinnäkin Hintikan mukaan Husserlin teoriassa tietoisuus vastaanottaa aistidatan jäsentymättömänä massana, jolle noeettiset intentiot antavat muodon, mutta Hintikalle tuo aistidata on jo jäsentynyttä (Hintikka 1975, 200-1). Toiseksi Hintikan mukaan niin Fregelle kuin Husserlille merkitykset (Sinn tai noema) saavat joko kielelliset (Frege) tai mentaaliset (Husserl) aktit viittaamaan tai suuntautumaan kohteisiinsa, mutta Hintikan mukaan tämä jättää epämääräiseksi sen, miten kohde oikein määritetään merkityksen kautta (mts. 206). Hintikka yrittää korjata Fregen ja Husserlin näkemyksiä siten, että merkitys ei ole kohteen funktionaalisesti määrittävä tekijä vaan se funktio, joka saa tämän määrittämisen aikaan (mts. 206-7). Se on käsite, joka on funktio mahdollisilta

maailmoilta ekstensioille (mts. 207). Kolmanneksi Hintikka väittää, ettei Husserlin teoria onnistu huomioimaan erottelua de re ja de dicto -akteihin, koska tuo erottelu ”romahtaa, mikäli käsittelemme vain aktuaalista maailmaa” (mts. 213). De dicto -aktit koskevat nimensä mukaisesti jotakin sanottua, kun taas de re -aktit koskevat jotakin asiaa. De dicto -aktissa subjekti S voi uskoa, että seuraava Suomen tasavallan presidentti on sosiaalidemokraatti, uskomatta tätä asiaintilaa mistään yhdestä oliosta. Sen sijaan de re -aktissa subjekti S voi uskoa, että seuraava Suomen tasavallan presidentti on sosiaalidemokraatti, koska hän uskoo jonkun sosiaalidemokraattisen puolueen edustajan X pääsevän seuraavaksi Suomen tasavallan presidentiksi. Kaikki mentaaliset aktit eivät suuntaudu yksittäisiin kohteisiin, jolloin mahdollisten maailmojen semantiikka toimii hyvin niiden analysoimiseen, kun taas Hintikan tulkitsemana Husserlin teoria epäonnistuu ottamaan de dicto -aktit huomioon.

Hintikan tulkinta on saanut osakseen kritiikkiä, erityisesti J. N. Mohantyilta. Mohanty kritisoi Hintikan tulkintaa ainakin kolmesta syystä. Mohantyn mukaan Hintikan tulkinta epäonnistuu ensinnäkin siinä, mistä Hintikka kritisoi Fregeä ja Husserlia, eli selittämään sen, miten merkitykset määrittävät aktien kohteet. Hintikan teoria onnistuu ainoastaan antamaan meille listan siitä, mitä missäkin mahdollisessa maailmassa merkitys poimii, muttei kerro sitä, miten tämä tehdään (Mohanty 1982, 235-6). Toiseksi Mohanty arvostelee Hintikkaa siitä, että hänen tulkintansa vaikuttaa enemmän Fregen kuin Husserlin merkitysteorian rekonstruktioilta. Fregelle Sinn on abstrakti kohde, jonka mentaalinen akti voi käsittää, kun taas Husserlille noema ei ole kohde vaan jotakin, joka on kohteeseen noeman kautta suuntautuvasta noeettisesta aktista erottamatonta (mts. 237). Kolmanneksi Mohanty arvostelee Hintikkaa siitä, ettei mahdollisten maailmojen semantiikan tarjoaminen onnistu selittämään, mikä on fenomenologian tehtävä (mts. 236). Hintikan ja Husserlin välinen ero piilee Mohantyn mukaan siinä, että fenomenologiassa havaintoa selvitetään kuvaamalla, millainen maailma on subjektin havainnon mukaan, kun taas Hintikan mahdollisten maailmojen semantiikassa havaintoa selvitetään antamalla niiden mahdollisten maailmojen joukko, jotka ovat yhteensopivia subjektin havainnon kanssa (mts. 238). Yksi ongelma mahdollisten maailmojen semantiikan soveltamisessa husserlilaiseen fenomenologiaan onkin se, ettei ääretön joukko mahdollisia maailmoja voi koskaan olla tietoisuuden sisältö, jolloin tarvitaan jokin rajan määrittävä tekijä (Mohanty 1999a, 175-6). Mohantyn mukaan

siihen, että merkitys määrittää referenssiä, ”ei ole mitään hyötyä esittää mahdollisia maailmoja väliin tulevina entiteetteinä” (Mohanty 1982, 242).

Mohantyn ja Hintikan välisessä kiistassa on erityisen kiinnostavaa se, etteivät he pohtineet mahdollisuutta yhdistää toistensa näkökulmia. Tämän tutkielman kontekstissa vaikuttaa kenties miltei ilmiselvältä, että Mohantyn korostama perinteinen näkemys intentionaalisuudesta tietoisuuden suuntautuneisuutena ja Hintikan korostama uusi näkemys intentionaalisuudesta intensionaalisuutena ovat yhdistettävissä. Martin Kusch (1989) on tehnyt väitöskirjassaan tällaista yhdistämistä soveltamalla Hintikan erottelua kieleen universaalina mediumina (*language as universal medium*) ja kieleen kalkyylina (*language as calculus*) tulkintaansa Husserlista. Kuschin mukaan Husserlin filosofiaa on ymmärrettävä näkemyksenä kielestä kalkyylina, minkä seurauksena Husserl välttää relativismin, Husserlin teoria on avoin mahdollisten maailmojen semantiikalle ja totuuden korrespondenssiteorialle (Kusch 1989, 9). Ensimmäisen kerran tällaista näkökulmien yhdistämistä tekivät kuitenkin Smith ja McIntyre (1982) tarjoamalla kahden Husserlin intentionaalisuusteorian osan, noeman ja horisontin analyysin, yhdistäväksi linkiksi mahdollisten maailmojen semantiikkaa. Tässä tutkielmassa ei ole mahdollista käydä läpi heidän yksityiskohtaista analyysiaan, minkä vuoksi tyydytään perustelemaan osin tuohon analyysiin viittaamalla, miksi mahdollisten maailmojen tulkinta sopii husserlilaiseen fenomenologiaan ja miten se kytkee sen lähemmäs aleettista realismia.

Hintikka kritisoi Husserlin käsitystä intentionaalisuudesta suuntautuneisuutena, koska yksinomaan aktuaalisuuteen sitoutuvana se ei onnistu huomioimaan mahdollisuuksia. Siinä missä Hintikka korostaa mahdollisten maailmojen ensisijaisuutta (Hintikka 1975, 208), niin Husserl korostaa Mohantyn mukaan aktuaalisen ensisijaisuutta, koska kohde on sidottu aktuaaliseen maailmaan siten, että sen identiteetti muuttuisi muissa mahdollisissa maailmoissa (Mohanty 1982, 242-3). On kuitenkin ilmeistä, että Husserl korostaa myös mahdollisuutta. Ensinnäkin *Karteesisten mietiskelyjen* pykälässä § 19 Husserl käsittelee ”intentionaalisen elämän aktuaalisuutta ja potentiaalisuutta”⁵¹ ja aikaisemmassa pykälässä § 12 Husserl kirjoittaa siitä, kuinka epokee avaa subjektille episteemisesti ensisijaisen egon lisäksi uuden, fenomenologian tutkimien transsendentaalisen kokemuksen ulottuvuuden (Husserl 1999, 27). Näitä kokemuksia

⁵¹ ”Aktualität und Potentialität des intentionalen Lebens“ [Hua I, 81].

Husserl luonnehtii kontrafaktuaalisiksi ”ikään kuin” -kokemuksiksi⁵², jotka ovat fenomenologian tutkimia mahdollisuusehtoja aktuaalisille kokemuksille (mts. 27-8). Toisin sanoen epokee ohjaa pohtimaan aktuaalisen lisäksi potentiaalista kokemusta, eli sitä, miten maailma voitaisiin kokea. Toiseksi Husserl puhuu mahdollisuuksista väittäessään, että kahdella aktilla voi olla sama kohde siitäkin huolimatta, että toisessa aktissa kohdetta ei ole olemassa. Tämä on mahdollista siksi, että akteilla on jotain yhteistä (ne suuntautuvat samaan todellisuuden kohteeseen), mutta myös jotain erilaista (toinen niistä täyttyy ja toinen pettyy). Kun subjekti havaitsee vahanuken ensin naisena ja vasta sitten vahanukkena, niin ensimmäinen havaintoakti suuntautuu kuitenkin ”tarkoitettuun”, mahdolliseen todelliseen ihmishahmoon. Kolmanneksi Hintikan omaan teoriaan läheisimmin liittyvällä tavalla Husserl puhuu mahdollisuuksista *Loogisten tutkimusten* 6. tutkimuksen pykälässä § 7, kun hän kirjoittaa ”sanojen yleisyydestä” (*Allgemeinheit des Wortes*): ”sana ei ole sidottu yksilölliseen intuitioon vaan kuuluu pikemminkin loputtomaan joukkoon mahdollisia intuitioita”⁵³ (Husserl 2001, 202). Kaikissa näissä kolmessa (epokee, havainto vailla kohdetta, yleisyys) on kyse horisontaalisuudesta ja horisonttiin kuuluvia akteja tai intentionaalisia implikaatioita, jotka kuuluvat horisonttiin, mikäli ne ovat yhdenmukaisia ”alkuperäisen” aktin noeman kanssa, voidaan havainnollistaa mahdollisina maailmoina.

Nimenomaan Husserlin käsitys horisontaalisesta intentionaalisuudesta vaikuttaa mahdollisten maailmojen semantiikkaan sopivalta. Smithin ja McIntyren mukaan horisonttianalyysi on tässä mielessä tapa eksplikoida aktin merkitystä refleктоimalla aktin horisonttiin kuuluvia mahdollisia kokemuksia (Smith ym. 1982, 276). Tässä eksplikaatio voidaan ymmärtää sinä, mitä aikaisemmin kutsuttiin ”intuitiiviseksi illustraatioksi”, koska sillä aktin merkitys ikään kuin elävöitetään. Siinä missä mahdollisten maailmojen semantiikka on kehittynyt fregeläisen teorian pohjalta täsmentämään, mitä merkitysten on tehtävä määrittääkseen referentit, niin fenomenologiassa horisonttianalyysi tekee Smithin ja McIntyren mukaan saman: aktin horisontin analyysi täsmentää tarkastelemalla mahdollisia maailmoja, mitä aktin merkityksen täytyy tehdä määrittääkseen aktin kohde (mts. 276). Perinteisempi verifikationistinen merkitysteoria saattaisi ensin vaikuttaa Husserlille läheisemmältä, koska sekä Husserlin teoria että verifikationismi selittävät lauseen merkityksen

⁵² ”Erfahrung als ob“ [Hua I, 66].

⁵³ ”das Wort nicht an die vereinzelt Anschauung gebunden ist, sondern zu einer unendlichen Mannigfaltigkeit möglicher Anschauungen gehört“ [Hua XIX/2, 561].

kokemuksilla, jotka voivat verifioida lauseen, mutta Husserl ei kuitenkaan rajaa kokemusta ainoastaan havaintoon ja ottaa siksi merkityksen suhteen huomioon myös horisonttiin kuuluvat kohteiden ei-havaittavat piirteet. Tämän vuoksi Husserl on lähempänä mahdollisten maailmojen merkitysteoriaa: lauseen merkitys on funktio, joka liittyy totuuden niihin mahdollisiin maailmoihin, joissa lause on tosi (mts. 267–70). Näin Hintikan tulkinta intentionaalisuudesta intensionaalisuutena sopii hyvin Husserlin teoriaan. Hintikka kritisoi Husserlin intentionaalisuusteoriaa intentionaalisuuden ymmärtämisestä maailmansisäisenä ilmiönä ja sitoutumisesta aktuaalisuuteen, mutta Smithin ja McIntyren tulkinnan valossa näyttää siltä, että Husserlin intentionaalisuusteoriassa intentionaalisuus sisältää Hintikan toivomaa maailmojen välistä vertailua. Tämä vertailu saa muotonsa fenomenologisessa reflektiossa, jossa pohditaan horisonttiin kuuluvia merkitykseltään yhdenmukaisia akteja.

Horisontaalisuuden ja mahdollisuuden välistä suhdetta voidaan tarkentaa erottamalla Husserlin horisontin käsitteestä akti- ja kohdehorisontti. Smithin ja McIntyren mukaan husserlilainen mahdollisten maailmojen teoria intentionaalisuudesta olettaa akteille niiden kanssa korreloivat merkitykset, jotka määrittävät aktien kohteet, joita aktit intendoivat. Aktiin liittyy mahdollisten aktien horisontti (aktihorisontti), jotka esittävät kohteen eri tavoilla kuitenkin siten, että ne ovat yhteensopivia aktin merkityksen kanssa. Tämä mahdollisten aktien horisontti puolestaan korreloi kohdetta koskevien mahdollisuuksien horisontin (kohdehorisontti) kanssa, jotka ovat jälleen yhteensopivia aktin merkityksen kanssa. Kohdehorisontti on joukko mahdollisia maailmoja, jotka ovat yhteensopivia aktin merkityksen ja joidenkin taustamerkitysten kanssa. (Smith ym. 1982, 310-1.) Husserl kuvaa siis aktin horisontin rakennetta sellaiseksi, joka mahdollistaa vastaavan rakenteen kohteen horisontille ja täten merkityksen eksplikoimiselle mahdollisilla maailmoilla. Smith ja McIntyre tarjoavat mahdollisten maailmojen semantiikkaa akti- ja kohdehorisonttien yhteyden paljastavana välineenä. Nuo horisontit liittyvät niiden mahdollisten maailmojen joukossa, jotka ovat yhteensopivia aktin merkityksen kanssa ja joissa tuo merkitys poimii aina saman kohteen. Edellisen luvun eksternalistisen tulkinnan tavoin voidaan sanoa, että mahdollisten maailmojen solmukohdassa sijaitsee jotakin sekä aktista että kohteesta sisältävä noema, joka määrittää mahdollisten maailmojen horisontit.

Smithin ja McIntyren mukaan heidän tulkintansa korostama horisontin tai mahdollisten maailmojen joukon yhteensopivuus aktin merkityksen kanssa tarkoittaa sitä, että tuo

merkitys eli noema poimii aina jokaisesta mahdollisesta maailmasta merkitykseen sopivan kohteen (Smith ym. 1982, 311). Näin tapahtuu siis de re -akteissa, joiden noemaa voi kutsua kripkeläisesti jäykäksi. Sen sijaan de dicto -aktit eivät suuntaudu aktuaaliseen kohteeseen vaan mahdolliseen kohteeseen mahdollisessa maailmassa, mutta tuo mahdollinen kohde pysyy epämääräisenä eikä aktin noema poimi sitä. Kuitenkin Smithin ja McIntyren mukaan de dicto -aktinkin mahdollinen kohde korreloi aktin horisontin kanssa. Tätä voi havainnollistaa esimerkiksi edellisessä osassa esitetyllä Heelanin (1965) husserlilaisen intentionaalisuusteorian sovelluksella: akti implikoi jo rakenteensa puolesta sitä, millaisen ”vastauksen” todellisuus sille antaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että todellisuus olisi ennalta määrättyä tietoisuuden toimesta, vaan sitä, että mahdollisuudet eivät ole tyhjiä; ne ovat sen sijaan aktin merkityksen osittain määrittämiä (ks. Smith ym. 1982, 288). Samoin Kusch ajattelee, että ensimmäisen eli ”alkuperäisen” aktin noemaattinen merkitys on eksplisiittinen, kun taas horisonttiin kuuluvien myöhempien aktien noemaattinen merkitys on implisiittinen, mutta nämä implisiittiset mahdollisuudet eivät ole tyhjiä vaan ”motivoituja mahdollisuuksia” (Kusch 1989, 106). Kusch huomaa, että Husserlin mukaan noeman ne osat, jotka poimivat kohteen, eli sen semanttiset osat, voidaan ilmaista kielessä eli tuoda julkisuuteen, minkä seurauksena Husserlille ”semantiikka ei ole piilotettua” (mts. 107).

Puhe siitä, että noema poimii kohteen, liittyy Hintikka-Kripke -ongelmaan ja Husserlin *Loogisissa tutkimuksissa* esittämään tunnistamisen (*Erkennen*) käsitteeseen. Tunnistaminen on yksi niistä muutamista asioista, joita Hintikka pitää mahdollisina yhteyksinä hänen intensionaalisen intentionaalisuutensa ja Husserlin intentionaalisuusteorian välillä, vaikka Hintikka ei Husserlin tunnistamisen käsitteeseen viittaakaan (Hintikka 1975, 218). Husserlin filosofiassa tunnistamisen käsite esiintyy, kun hän erottaa toisistaan intuition ja ilmaisevan aktin staattisen sekä dynaamisen ykseyden. Staattisessa on kyse tyhjien intentioiden täyttymisestä (Husserl 2001, 206) ja dynaamisessa intuitiivisen ja ilmaisevan aktin saattaa relaatioon tunnistamisen akti: kohde tunnistetaan siksi, mikä se on, ja ilmaisu suuntautuu siihen (mts. 201-2). Husserl käyttää tätä tunnistamisen käsitettä selittämään tietoa ja totuutta. Tiedossa on Husserlille Pietersman tulkinnan mukaan kyse ”uskomuksen kohteemme jonkinlaisen tunnistuksellisen vision saavuttamista”, jossa tunnistamme kohteen ja sanomme havaitsevamme sen (Pietersma 2000, 41). Tunnistamisessa huomataan annetun ja tarkoitetun välinen sopivuus. Siinä missä intuitio tuo intention kohteen sen intuitiiviseen

annettuuteen, tunnistaminen tuo yhteen intuition ja intention. Husserlin mukaan nämä kaksi aktia ovat yhtä tunnistamisen nojalla: “molemmat aktit, joista toinen asettaa täydellisen sanan, ja joista toinen asettaa olion, yhdistetään intentionaalisesti yhdeksi aktin ykseydeksi”⁵⁴ (Husserl 2001, 203). Husserl lisää, että tässä nimeämisessä ”jonkin kutsuminen punaiseksi (...) ja jonkin tunnistaminen punaiseksi ovat periaatteessa merkitykseltään identtisiä ilmaisuja”⁵⁵ (mts. 203, Husserlin kursiivit). Sanojen ja niiden poimimien kohteiden välillä vallitsee ”tunnistuksellinen suhde”⁵⁶ (mts. 204). Näin ollen ”sanojen yleisyys tarkoittaa, että yhden ja saman sanan yhtenäinen merkitys kattaa ideaalisesti rajoitetun mahdollisten intuitioiden moninaisuuden siten, että jokainen näistä intuitioista voi toimia perustana tunnistavan nimeämisen aktille”⁵⁷ (mts. 204).

Tunnistamisen käsite helpottaa edelleen evidenssin ja totuuden erottamista Husserlin totuusteoriassa, minkä vuoksi se selkeyttää Husserlin sitoutumista aleettiseen realismiin. Vaikka evidenssissä eli intuitiivisessa annettuudessa, josta tiedollinen oikeutus riippuu, on kyse tarkoitetun ja annetun välisestä vastaavuudesta, niin siinä tuo vastaavuus ainoastaan koetaan. Kun kohde annetaan intuitiivisesti, sen koetaan olevan niin kuin sen tarkoitettiin olevan. Kokemusta seuraa tunnistamisen akti, jossa vastaavuus tarkoitetun ja annetun välillä huomataan, kun annetun kohteen tunnistetaan olevan tarkoitettu kohde. Vasta tällöin voidaan puhua totuudesta eikä ainoastaan siitä edellä erotetusta totuuden kokemuksesta.

Vaikka Husserl ei *Loogisissa tutkimuksissa* puhu vielä horisontista, niin juuri näissä tunnistamisen ja täyttymisen käsitteissä voi nähdä *Ideoiden I* ennakkointia. Pietersman mukaan Husserlin ajatus siitä, että tyhjä intentio voi pettyä, jolloin tarkoitettu osoittautuu annetun edessä erheeksi, ennakoi Husserlin myöhempää käsitystä horisontaalisesta intentionaalisuudesta. Pietersma tarkoittaa sitä, että sen, minkä tässä tunnistetaan olevan eri tavalla kuin sen tarkoitettiin olevan, täytyy olla jollain tavalla relevantti uskomuksen kontekstissa (Pietersma 2000, 46). Tämä pätee esimerkiksi vahanukke-ajatuskokeen tapauksessa. Ensimmäinen havaintoakti vahanukesta

⁵⁴ “die beiden Akte, deren einer uns das volle Wort und deren anderer die Sache konstituiert, schließen sich intentional zur Akteinheit zusammen” [Hua XIX/2, 562].

⁵⁵ “Rot Nennen (...) und als rot Erkennen sind im Grunde genommen bedeutungs-identische Ausdrücke“ [Hua XIX/2, 562].

⁵⁶ “Erkenntnisbeziehung” [Hua XIX/2, 563].

⁵⁷ “Die Allgemeinheit des Wortes besagt danach, dass ein und dasselbe Wort durch seinen einheitlichen Sinn eine ideell festbegrenzte Mannigfaltigkeit möglicher Anschauungen so umspannt (und, wenn es widersinnig ist, zu umspannen ’prätendiert’), dass jede dieser Anschauungen als Grundlage eines gleichsinnigen nominalen Erkenntnisaktes fungieren kann” [Hua XIX/2, 563].

todellisena ihmisenä tunnustetaan virheelliseksi havainnoksi juuri sen relevanssin eli sen nojalla, että ensimmäinen havaintoakti ”tarkoitti” vahanuken sijaan todellista ihmistä. Mahdollisten maailmojen semantiikan retoriikkaa käyttämällä voidaan sanoa, että sen, joka on eri tavalla kuin sen tarkoitettiin olevan, täytyy kuulua niiden mahdollisten maailmojen joukkoon, jotka ovat mahdollisia subjektin uskomuksen perusteella eli jotka ovat yhteensopivia tuon uskomusaktin noeman eli merkityksen kanssa. Husserlin teoriassa uskomus on intentionaalinen akti, joka viittaa omaan horisonttiinsa, joka sisältää uskomusaktin noemaattisen merkityksen kanssa yhteensopivia akteja ja niitä vastaavia mahdollisia asiointiloja. Tunnistamisen aktissa noema poimii saman kohteen näistä mahdollisista asiointiloista. Näin Husserlin intentionaalisuusteorian *Ideossa I* voi katsoa soveltuvan siihen tulkintaan, joka pitää Husserlin totuusteoriaa *Loogisissa tutkimuksissa* korrespondenssiteoriana.

D. W. Smith (2016) kannattaa tällaista tulkintaa samaistamalla Husserlin *Ideossa I* esittämän epokeen Tarskin logiikkaan, mikä vahvistaa Husserlin yhteyttä aleettiseen realismiin. Siinä missä Tarskille totuudessa on kyse siitä, että lauseiden on tyydytettävä annetut totuusehdot, niin Smithin mukaan Husserlille totuudessa on kyse siitä, että intentionaalisen aktin on onnistuneesti suuntauduttava noemansa kautta asianmukaiseen kohteeseen tai asiointilaan maailmassa (Smith 2016, 113). Tarskin T-konvention pohjalta Smith muotoilee husserlilaisen ehdon intentionaalisuuden rakenteelle ajattelussa kytkemällä sen mahdollisten maailmojen semantiikkaan: (T*) ajattelun että p akti, jolla on noemaattinen merkitys $\langle p \rangle$, on tosi maailmassa W, joss p maailmassa W (mts. 117). Jotta T*-konventio voisi erottaa ajatuksen että p ja ajatuksen että ajatus että p on tosi, tarvitaan epokeeta. Luonnollisessa asenteessa subjekti ajattelee, että p, mutta epokeeta seuraavassa transsendentaalisessa asenteessa subjekti havaitsee reflektiivisesti, että ajattelun akti intentoi asiointilaa että p, jolloin intentoidun asiointilan olemassaolo asetetaan sulkeisiin ja analysoidaan p:n noemaattista merkitystä (mts. 119). Edellisen analyysin nojalla on ilmeistä, että tämä epokeeta seuraava analyysi johtaa takaisin maailmaan. Smith ymmärtää epokeen ”semanttisena nousuna”, jossa noustaan intentoidusta maailmallisesta kohteesta sisältöön eli merkitykseen, jonka kautta kohde intentoidaan tietoisuudessa; siinä liikutaan eletystä tietoisesta kokemuksesta fenomenologiseen reflektioon (mts. 111, 124). Smith rinnastaa tämän käsityksensä epokeesta Tarskin logiikkaan, jossa ”noustaan” objektikielestä (sanoa että p) metakieleen (sanoa että ”lause että p” on tosi) (mts. 120). Siinä missä tarskilainen

logiikka edellyttää metakielen mallin, niin husserlilainen fenomenologia edellyttää Smithin mukaan metatietoisuuden mallin (mts. 127). Husserlin metatietoisuus mahdollistaa ajatuksiemme totuuden arvioimisen ja sen määrittämisen, vallitsevatko ne asiaintilat todellisuudessa, joihin noissa ajatuksissa suuntaudutaan. Husserlille semantiikasta tulee siis avointa eikä suljettua (Kusch 1989, 107), mikä on merkityksellistä, koska se korostaa tietoisuuden suhdetta maailmallisiin olosuhteisiin. Mielen ja kielen analogiaa seuraten tämä avoimuus osoittaa tietoisuuden avoimuuteen. Tietoisuus ei toisin sanoen ole Husserlille jotakin suljettua vaan maailmalle avointa.

Siinä missä Tarski tarjoaa metakielen teoriansa ratkaisuksi valehtelijan paradoksiin, niin Husserlin voi katsoa tarjoavan metatietoisuuden teoriansa ratkaisuksi tiedon mahdollisuuden ongelmaan. Tämän luvun alussa todettiin, että Husserl kritisoi perinteistä tietoteoriaa sen kyvyttömyydestä pohtia tiedon mahdollisuuden ongelmaa, koska luonnollisen asenteen dominoimana teoria olettaa jo sen, mitä teorian pitäisi todistaa. Sen sijaan Husserlin tietoteoria irtautuu tästä luonnollisesta asenteesta nousemalla toiselle tasolle, jossa tuo kysymys voidaan mielekkäästi esittää.

Vaikka intentionaalisuus ei edellytä intensionaalisuutta eli mahdollisten maailmojen semantiikan sovellusta ollakseen ymmärrettävissä oleva tietoisuuden piirre, niin kyseinen sovellus vaikuttaa kuitenkin Husserlin intentionaalisuusteorian puitteissa esitetyn tieto- ja totuusteorian tapauksessa poikkeuksellisen asianmukaiselta. Epäasianmukaiselta se saattaa tietysti vaikuttaa anakronistisuutensa vuoksi, koska Husserl ei elänyt kuullakseen mahdollisten maailmojen semantiikasta. Tässä esitetyssä sopivuudessa ei kuitenkaan ole kyse muusta kuin siitä, että Husserlin tapaa analysoida paitsi intentionaalisuutta transsendentaalisen ulottuvuuden, noeman ja horisontin käsitteillä niin myös totuutta tarkoitettua (intentio) ja annetun (kohde intuition kautta) välisenä vastaavuutena voidaan ymmärtää mahdollisten maailmojen semantiikan avulla, mikä auttaa korostamaan Husserlin yhteyksiä aleettiseen realismiin. Syy tälle asianmukaisuudelle on se, että Husserl asettaa intentionaalisuuden fenomenologisen filosofiansa pääteemaksi, jolloin intentionaalisuusteoriaan sopivat tulkinnat taipuvat myös siihen perustuviin teorioihin. Kun Husserl kuvaa tietoisuuden ja todellisuuden välistä suhdetta horisontin käsitteen avulla, hän antaa painoarvoa paitsi aktuaaliselle niin myös potentiaaliselle. Näin husserlilainen fenomenologia avautuu luontevasti paitsi totuuden korrespondenssiteorialle niin myös mahdollisten maailmojen semantiikalle.

4.3. Onko Husserl realisti?

Husserl kirjoittaa *Kartesisten mietiskelyiden* lopussa, että ”vain joku, joka ymmärtää väärin joko intentionaalisen menetelmän tai transsendentaalisen reduktion tai molempien syvimmän merkityksen, voi yrittää erottaa fenomenologian transsendentaalisesta idealismista”⁵⁸ (Husserl 1999, 86). Riippumatta siitä, hylätäänkö Husserlin väite vai ei, tämän tutkielman kannalta on tärkeää vielä lopuksi selvittää Husserlin transsendentaalisen idealismin suhdetta realismiin. Edellä esitetyt tulkinnat Husserlin tieto- ja totuusteoriasta ovat jo implikoineet realistista tulkintaa Husserlin fenomenologisesta filosofiasta, mutta tässä osassa tuota tulkintaa käsitellään niin, että realismilla tarkoitetaan kaikki realismin kolme teesiä sisältävää näkemystä ja antirealismilla niiden kieltämistä. Samalla pyritään tarjoamaan jonkinlainen selvitys siitä, mitä Husserl tarkoittaa transsendentaalisella idealismillaan. Tämä etenee neljän keskeisen antirealistisen Husserl-tulkinnan taustalla piilevän motiivin tarkasteluna. Nämä motiivit ovat epokee, puhtaan tietoisuuden käsite, konstituution käsite ja korrelationismi. Lopuksi käsitellään vielä sekä realismin että antirealismien hylkäävän Husserl-tulkinnan mielekkyyttä. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole tarjota täydellistä määritelmää Husserlin transsendentaaliselle idealismille eikä tyhjentävästi kumota antirealistisia tulkintoja vaan osoittaa edelleen realistisen tulkinnan mahdollisuuteen. Antirealistisia Husserl-tulkintoja motivoi ensinnäkin Husserlin epokeen metodi, jossa luonnollisen asenteen pätevyys asetetaan sulkeisiin, jolloin pidättäydytään ottamasta kantaa ulkomaailman olemassaoloon, minkä seurauksena keskitytään tietoisuuden tutkimiseen. Antirealistisesta näkökulmasta Husserl vaikuttaa näin pitävän tietoisuutta ensisijaisena todellisuuden kustannuksella. *Ideoiden I* pykälässä § 49 Husserl esimerkiksi kirjoittaa, että mikäli maailma poistettaisiin, niin tietoisuus säilyisi, minkä vuoksi ”mikään todellinen oleva, mikään oleva, mikä esitetään ja tunnustetaan tietoisuudessa ilmiöiden toimesta, ei ole välttämätöntä tietoisuuden (kokemuksen laajimmassa mielessä) itsensä olemassaololle”⁵⁹ (Husserl 1982, 110). Josef Seifertin mukaan Husserl siirtyy tässä epokeen metodologisesta teesistä ontologiseen teesiin siitä,

⁵⁸ ”Nur wer den tiefsten Sinn der intentionalen Methode oder den der transzendentalen Reduktion oder gar beider mißversteht, kann Phänomenologie und transzendentalen Idealismus trennen wollen“ [Hua I, 119].

⁵⁹ ”kein reales Sein, kein solches, das sich bewußtseinsmäßig durch Erscheinungen darstellt und ausweist, ist für das Sein des Bewusstseins selbst (im weitesten Sinne des Erlebnisstromes) notwendig“ [Hua III/1, 104].

että ei ole olemassa mitään muuta kuin transsendentaalisen tietoisuuden konstituioimia ilmiöitä (Seifert 1987, 162-4). Herman Philipse väittää Husserlin näin kääntävän luonnollisen ontologian toisinpäin siten, ettei tietoisuus riipukaan aineellisesta maailmasta, vaan maailma on tietoisuudesta riippuva korrelaatti (Philipse 1995, 250), jolloin tietoisuus voi olla olemassa ilman mitään muuta, mutta mikään muu ei voi olla olemassa ilman tietoisuutta (mts. 256).

Vaikka Husserlin voidaan katsoa syyllistyvän *Ideoiden I* pykälässä § 49 vähintään väärinymmärryksille alttiiseen puhetapaan, niin pykälässä esitettyjä väitteitä ei kuitenkaan ole välttämätöntä tulkita antirealistisesti. Hardyn mukaan epokeessa korostetaan keskittymistä kohteiden sijaan kokemuksiin, mikä ei tarkoita sitä, että kohteet riippuisivat tietoisuudesta, vaan ainoastaan sitä, että kohteiden olemassaoloa koskevien väitteiden oikeutus riippuu tietoisuudesta (Hardy 2014, 169–70). Toisin sanoen kohteen voidaan oikeutetusti väittää olevan tai ei olevan, mutta molemmissa tapauksissa kohde voi kuitenkin tietoisuudesta riippumatta olla tai ei olla olemassa. Tutkielman osan 4.1 valossa Hardyn internalistinen käsitys tiedollisesta oikeutuksesta ei vaikuta mielekkäältä, mutta muuten Hardyn tulkinta onnistuu korostamaan sitä, kuinka Husserl ei tarkoittanut epokeeta ontologiseksi vaan metodologiseksi teesiksi. Alweissin mukaan epokeen aiheuttama asenteenmuutos, jossa siirrytään kohteiden olemassaolon tarkastelusta siihen, miten nuo kohteet ilmenevät tietoisuudelle, kuitenkin johtaa ontologiseen tulokseen, jonka mukaan nuo kohteet ilmenevät tietoisuudelle siitä riippumattomina (Alweiss 2013, 456-8). Asenteenmuutos siis vahvistaa ”yleisen luottamuksemme ulkomaailman olemassaoloon” (mts. 458). Vaikka tuon maailman väitetään epokeessa esiintyvän tietoisuuden korrelaattina, niin tämä ei tarkoita maailman palautumista tietoisuuteen, vaan sitä, että ”maailma konstituoii itsensä mielestä riippumattomana ja objektiivisena kokevalle subjektille” (mts. 458-9). Husserl ei esitä mitään argumenttia tämän varmuuden tueksi, koska varmuudelle riittää se, että asioiden yksinkertaisesti huomataan olevan näin, kun olemme avoimia asioiden ilmenemiselle. Alweissin mukaan epokeeta kuitenkin tarvitaan luonnollisen asenteen vahvistukseksi, koska ”luonnollisessa asenteessa ei ole mitään luonnollista”, vaan se on teoriapitoista ja epokee puhdistaa luonnolliset havaintomme teoriapitoisuudesta (mts. 459).

Eräs olennainen epokeeseen liittyvä kysymys koskee juuri sitä, mitä se jättää jälkeensä fenomenologian tutkittavaksi. Yleensä tämän ”fenomenologisen jäännöksen” (*das phänomenologische Residuum*) katsotaan tarkoittavan puhdasta tietoisuutta, joka on irti

maailmasta, minkä ei tosin tarvitse johtaa antirealismiin, mutta ”fenomenologisen jäännöksen” voi myös katsoa tarkoittavan ilmiöitä. Antirealistiset Husserl-tulkinnat voivat toki sitoutua samanlaiseen käsitykseen ”jäännöksestä” ilmiöinä tai noemoina, mutta nuo tulkinnat pitäisivät ilmiöitä tai noemoita mielestä riippuvaisina. 3. luvussa esitetyn eksternalistisen tulkinnan mukaan noema ei kuitenkaan ole yksityistä ja sisäistä vaan jotakin ulkoista, joka kuitenkin kantaa jotakin sisäistä (noeettista). Ilmiöiden on joskus tulkittu olevan olioita sinänsä (Alweiss 2013, 459; ks. myös Seifert 1987, 64), mutta tässä riittää ehdottaa, että ilmiöt ja noemat eivät ole Husserlille mitään täysin sisäistä, jolloin epokeen niihin kohdistama huomio ei merkitse kääntymistä sisäänpäin. Ilmeneminen on jotakin subjektin ja objektin välillä tapahtuvaa, psyykkisiä ja fyysisiä ilmiöitä yleisempää, jolloin ”fenomenologista jäännettä” voidaan pitää tietoisuuden ja todellisuuden liittymäkohtana.

Edellisessä osassa esitetty intensionaalinen tulkinta Husserlin totuusteoriasta korostaa entisestään sitä, kuinka epokee voi semanttiselle menetelmälle analogisella tavalla johtaa takaisin maailmaan. Smith painottaa omassa tulkinnassaan, ettei epokeeta tule assosoida antirealismiin, koska epokeessa maailmaa ei palauteta tietoisuuteen; siinä maailma asetetaan sulkeisiin, mutta sen seurauksena ”ymmärrämme, että maailma – sen kaikessa ontologisessa rakenteessa – on juuri maailma sellaisena kuin sen havaitsemme ja ajattelemme” (Smith 2016. 124). Epokee siis saa aikaan sellaisen näkökulman, jossa voimme arvioida kokemuksiemme totuusarvoja tarkastelemalla, vallitsevatko ne asiaintilat maailmassa, joihin kokemuksemme suuntautuvat. Tässä mielessä puhe ”fenomenologisesta jäänteestä” ei välttämättä ole asianmukaista ja Kuschin mukaan olisikin parempi puhua siitä, mitä epokeessa saavutetaan (Kusch 1989, 89). Smithin tulkintaa ennakkoiden Kusch väittää, että epokeessa siirrytään luonnollisen asenteen objektikielestä transsendentaalisen asenteen metakieleen, jolloin kielen merkitykset muuttuvat (mts. 87-9). Siinä saavutetaan paitsi sellainen transsendentaalinen merkitysulottuvuus, joka jää luonnollisen asenteen ulottumattomiin, koska siinä voidaan tutkia tuon luonnollisen asenteen ja maailmaa koskevan tiedon mahdollisuutta, niin myös uusi näkökulma, joka vahvistaa realistisen asenteen todellisuuteen. Näin husserlilainen fenomenologia päättyy asettamaan maailmallisia ehtoja totuudelle ja tietoisuudelle. Siksi Husserl kirjoittaa, että epokeen aikaansaamasta muutoksesta huolimatta kaikki säilyy ennallaan; ainoastaan näkökulmamme tuohon kaikkeen muuttuu.

Epokeen kuitenkin liittyy realismin kannalta toinen vaikeus, joka tässä mielletään antirealistisen Husserl-tulkinnan toiseksi motiiviksi, nimittäin Husserlin käsitys ”puhtaasta tietoisuudesta” (*reine Bewußtsein*). Husserl ilmiselvästi puhuu puhtaasta tietoisuudesta eli sellaisesta tietoisuudesta, joka ei ole kosketuksissa maailmaan eikä edellytä mitään maailmallista ollakseen (ks. Husserl 1982, 105–30). Seifertin mukaan Husserlin käsitys puhtaasta tai transsendentaalisesta egosta on ristiriitainen, koska Husserl toisaalta puhuu siitä yksilön tietoisuutena, toisaalta abstraktina tietoisuutena, toisaalta absoluuttisena itseriittoisena tietoisuutena ja toisaalta jonakin intersubjektiiivisena (Seifert 1987, 176-7). Edellä lainatussa *Ideoiden I* pykälässä § 49 Husserl puhuu itseriittoisesta, abstraktista tietoisuudesta, mutta esimerkiksi saman teoksen pykälässä § 39 Husserl kirjoittaa, että ”yksilöllinen tietoisuus kuuluu luonnolliseen maailmaan kaksinaisella tavalla: se on jollekin ihmiselle tai eläimelle kuuluva tietoisuus ja se on, ainakin monissa ilmenemismuodoissaan, tietoisuutta tuosta maailmasta”⁶⁰ (Husserl 1982, 81). Husserl jopa puhuu ”tietoisuudesta ja oliollisuudesta yhtenäisenä kokonaisuutena”⁶¹ (mts. 82). Tämän valossa ei ainakaan vaikuta ainoalta oikealta vaihtoehdolta pitää Husserlin käsitystä tietoisuudesta antirealistisena siinä mielessä, että hänelle tietoisuus olisi jotakin maailmasta irrallista. Eräs tulkintamahdollisuus olisi ajatella, että Husserlille tietoisuus on maailmallista, mutta epokeen aikaansaaman muutoksen seurauksena siirrytään abstrahoituun käsitykseen puhtaasta tietoisuudesta (vrt. puhdas X), jolloin tietoisuus ei edellytä yhtä aktuaalista maailmaa vaan sillä voi olla korrelaatteinaan monia mahdollisia maailmoja, joista kukin kuitenkin vaikuttaa tietoisuuden ja maailman välisiin semanttisiin relaatioihin. Näin epokeen ontologinen teesi palautuu metodologiseen teesiin: Husserl ei esitä antirealistista väitettä tietoisuuden itseriittoisesta olemassaolosta vaan kuvaa mahdollisuutta ajatella ”puhdasta”, itseriittoista tietoisuutta, jota ajatteleamalla voimme oppia ymmärtämään tietoisuutta aktuaalisessa maailmassa.

Epokeeta ja puhdasta tietoisuutta enemmän Husserlin käsitys konstituutiosta on motivoinut antirealistisia tulkintoja hänen fenomenologiastaan. Husserl itse pitää konstituutiota fenomenologian perimmäisenä ongelmana, jossa pohditaan sitä, miten noesis yhdistelemällä hyleettistä raakadataa saa aikaan intentionaalista tietoisuutta

⁶⁰ ”Mit der natürlichen Welt ist individuelles Bewußtsein in doppelter Weise verflochten: es ist irgendeines Menschen oder Tieres Bewußtsein, und es ist, wenigstens in einer Großzahl seiner Befonderungen, Bewußtsein von dieser Welt“ [Hua III/1, 80].

⁶¹ ”Dabei ist doch Bewußtsein und Dinglichkeit ein verbundenes Ganzes“ [Hua III/1, 80].

(Husserl 1982, 207). Antirealistisen ontologian sijaan tällainen näkemys voi kuitenkin myös edustaa sellaista epäsuoraa ”sense data” -realismia, jossa hylettinen aistidata on tietoisuudesta riippumatonta, mutta havaitsemamme makroskooppiset kohteet ovat tuosta datasta ja tietoisuuden sille antamista ominaisuuksista konstituoituja (ks. Hintikka 2003, 174), tai sellaista suoraa realismia, jossa havainto saavuttaa olion itse. Philipselle Husserl on kuitenkin antirealisti, ei siinä tiukassa mielessä, että aineellinen maailma koostuisi aistimuksista, vaan siinä heikossa mielessä, että havaitun kohteen olemassaolo riippuu sen havaitsevasta mielestä (Philipse 1995, 264-6). Tällöin Husserlille paitsi makroskooppiset niin myös mikroskooppiset kohteet ja aistidata eivät olisi olemassa ilman niitä havaitsevia subjekteja.

Philipsen tavoin Seifert tulkitsee Husserlin transsendentaalista idealismia antirealistisesti ja pitää sitä itsensä kumoavana. Seifertin mukaan transsendentaalinen idealismi kumoaa itsensä, koska se väittää maailman olevan tietoisuuden konstituomaa, mutta joutuu kuitenkin olettamaan jotakin subjektista riippumatonta (Seifert 1987, 178). Tämä näkyy erityisesti Husserlin ajatuksessa itse-konstituutiosta, jonka mukaan ego ”jatkovasti konstituoii itsensä olemassa olevana”⁶² (Husserl 1999, 66). Mikäli on konstituution subjekti, jolla on akteja, jotka konstituoivat kohteita, niin on edellytettävä, etteivät subjekti ja hänen aktinsa voi olla konstituution tuotteita (Seifert 1987, 312-7). Lisäksi Seifert väittää, että tarvitaan ei-konstituoituja tosiasioita, joiden avulla konstituoitut kohteet voidaan ylipäänsä antaa meille: jotta voimme esimerkiksi kokea väriä, on ymmärrettävä se tosiseikka, että väri edellyttää ulottuvuutta (mts. 317-8). Ilmeisimmin transsendentaalinen idealismi kumoaa itsensä siinä, että subjekti tarvitsisi tietoa sille, että hänen tietoisuutensa konstituoii maailman, mikä puolestaan edellyttää sitä ei-konstituoitua tosiseikkaa, että tietoisuus konstituoii maailman (mts. 319). Seifertin mukaan Husserl ei onnistu huomioimaan näitä ongelmia ja siksi ajattelee virheellisesti, että on olemassa ainoastaan tietoisuuden konstituomia ilmiöitä.

Seifertin kritiikin taustalla vallitsee perinteinen käsitys konstituutiosta subjektin suorittamana kohteiden tuottamisena, mutta on monia syitä tulkita Husserlin konstituution käsite toisella tavalla. Ensinnäkin Husserl korostaa toistuvasti transsendentin ja immanentin kohteen välistä eroa, jolloin on toisaalta subjektille ulkoisia kohteita, jotka annetaan subjektille aina puutteellisesti, ja toisaalta subjektille

⁶² ”sich in sich selbst als seiend kontinuierlich konstituierendes“ [Hua I, 100].

sisäisiä kohteita, jotka annetaan subjektille aina täydellisesti (ks. Husserl 1982, 89, 90, 94-6, 100-3). Husserlilla on siis selkeä erottelu mentaalisiin ja ei-mentaalisiin kohteisiin. Toiseksi, kun Husserl puhuu toisten subjektien konstituomisesta, niin hän korostaa, että jotain toisista jää saavuttamatta, nimittäin heidän subjektiiviset prosessinsa (Husserl 1999, 108-9), jolloin tässä konstituutiosta ei voi olla kyse toisten tuottamisesta. Sen sijaan Husserl kirjoittaa, että toisten konstituutiosta on kyse ”läsnäolevaksi tekemisestä” (*Mit-gegenwärtig-machen*) (mts. 109), mikä tapahtuu myös ulkoisia kohteita havaitessa, kun niistä havaitaan vain yksi puoli kerrallaan, jolloin yksi puoli ennakoi toista (mts. 111). Subjekti ikään kuin tekee kokonaisuuden läsnä olevaksi. Tässä on kyse siitä, että akti- ja kohdehorisonttien on oltava yhdenmukaisia alkuperäisen aktin noeman kanssa. Siksi Husserl kirjoittaa, että läsnä olevaksi tekemisen prosessi, ”jossa niiden [aktien] merkitys ja horisontit käsitetään, osoittaa intentionaalisesti takaisin ’alkuperäiseen asettamiseen’, jossa kohde, jolla on sama merkitys, konstituoitiin ensimmäisen kerran”⁶³ (mts. 111). Kun Husserl antaa esimerkiksi tästä ensimmäisestä kerrasta lapsen, joka näkee saksen heti saksina, on ilmeistä, ettei Husserl puhu suinkaan lapsen suorittamasta saksien ontologisesta tuottamisesta vaan niiden merkityksestä, niiden ilmenemisestä niinä mitä ne ovat (mts. 111). Kolmanneksi Husserl vaikuttaa vastoin Seifertin kritiikkiä olettavan jotakin ei-konstituoitua. Käsitellessään sitä prosessia, kun subjekti havaitsee toisen subjektin ja ”parittaa” toisen fyysisen (*Körper*) sekä eletyn ruumiin (*Leib*) toisiinsa, Husserl väittää tämän olevan mahdollista, koska subjektit elävät heistä riippumattomassa, jaetussa todellisuudessa. Vaikka eri subjektit konstituoisivat omat ”maailmansa”, niin nuo ”maailmat” eivät olisi erillisiä, vaan ”kaksi maailmaa olisi välttämättömästi pelkästään näiden inter-subjektiivisuuksien *ympäristöjä* ja pelkkiä aspekteja yhdestä, niille yhteisestä objektiivisesta maailmasta”⁶⁴ (mts. 140, Husserlin kursiivit).

Antirealistinen tulkinta konstituutiosta on toisin sanoen ongelmallinen paitsi sisäisten ongelmiansa niin myös Husserlin ajatteluun sopimattomuutensa vuoksi. Näin ollen vaikuttaa mielekkäämmältä tulkita Husserlin käsitys konstituutiosta realistisesti. Mikäli edelliset tulkinnat intentionaalisuudesta, intuitiosta, evidenssistä, täyttymisestä, tunnistamisesta sekä totuudesta tarkoitettun ja annetun välisenä vastaavuutena pitävät

⁶³ ”ihren Sinn mit seinen Horizonten verstehen, weist intentional auf eine *Urstiftung* zurück, in der sich ein Gegenstand ähnlichen Sinnes erstmalig konstituiert hatte“ [Hua I, 141].

⁶⁴ ”diese beiden Welten sind dann notwendig bloße *Umwelten* dieser Intersubjektivitäten und bloße Aspekte einer einzigen, ihnen gemeinsamen objektiven Welt“ [Hua I, 167].

paikkansa, niin vaikuttaa luontevalta ymmärtää konstituutio jonakin muuna kuin tietoisuuden suorittamana ulkoisten kohteiden tuottamisena. Zahaville Husserlin konstituution käsite ei tarkoita maailman luomista vaan prosessia, joka mahdollistaa asioiden ilmenemisen (Zahavi 2003, 72-3). Tällöin Husserlin ajatusta itse-konstituutiosta, jossa ego konstituoiti itsensä olemassa olevaksi, tuleekin ymmärtää niin, että ego voi ilmetä hänen tietoisuudelleen. Konstituutiosta on kyse siitä epokeen avaamasta transsendentaalisesta merkitysulottuvuudesta, jossa voimme tarkastella maailman ja tietoisuuden mahdollisuusehtoja. Kusch ajattelee Zahavin tavoin, että konstituutiosta kohteen ilmenemisestä tulee mahdollista, mutta korostaa Zahavia enemmän tulkintansa realistisuutta: husserlilainen fenomenologia tutkii merkitysten, täyttymisten ja evidenssien välisiä olennaisia relaatioita, eli sitä, miksi oletus ulkoisesta maailmasta on väistämätöntä (ja oikeutettua) kokemuksemme nojalla (Kusch 1989, 116). Realistinen tulkinta konstituutiosta ilmenemisen mahdollistamisena on lisäksi täysin yhdenmukainen edellisessä osassa esitetyn intensionaalisen intentionaalisuustulkinnan kanssa. Hintikan mukaan mahdollisten maailmojen semantiikka tarjoaa uuden näkökulman konstituutioon siten, että ”konstituutiosta ei luoda mahdollisten maailmojen yksilöitä vaan menetelmiä, joilla vertaillaan entiteettejä eri mahdollisissa maailmoissa heidän identiteetistään”, mikä on Hintikan mukaan ”yhteensopivaa realismin vahvan muodon kanssa” (Hintikka 1975, 216).

Nämä edeltävät tulkinnat epokeesta, puhtaasta tietoisuudesta ja konstituutiosta ovat jo osoittaneet antirealistisen Husserl-tulkinnan neljänteen motiiviin eli korrelationismiin. Korrelationismi leimaa olennaisesti husserlilaista fenomenologiaa, koska siinä tutkitaan subjektin ja objektin välistä korrelaatiota. Korrelationismin käsitteleminen on erityisen tärkeää sen vuoksi, että vaikka Husserl tekee mainittuja erotteluja esimerkiksi transsendenssin ja immanenssin välillä, niin hän vaikuttaa pitävän subjektia ja objektia korrelatiivisina, mikä voi haastaa realismin metafyyssisen teesin subjektille ulkoisen todellisuuden riippumattomasta olemassaolosta. Husserl esimerkiksi kirjoittaa luonnollisesta maailmasta tietoisuuden korrelaattina (Husserl 1982, 105) ja kohteiden olevan ”kokemuksen kohteita”⁶⁵, mikä tarkoittaa sitä, että niistä voidaan esittää väitteitä vain jos ne ovat koettavissa (mts. 106). Philipsen mukaan Husserlin korrelationismi kääntää perinteisen ontologian toisinpäin, kun luonnollista maailmaa pidetään

⁶⁵ ”Dinge der Erfahrung” [Hua III/1, 100].

tietoisuudesta riippuvaisena korrelaattina (Philipse 1995, 248, 250-1). Toisin sanoen Husserlin korrelationismissa on kyse siitä, että kohteella on aina sen kokeva akti.

Husserlin korrelationismia ei kuitenkaan täydy ymmärtää metafyyssisenä väitteenä.

Richard Seboldin mukaan Husserlin korrelationismi ei ole metafyyssistä vaan episteemistä korrelationismia. Siinä ei ole kyse siitä, että maailma riippuisi olemassaololtaan tietoisuudesta, vaan siitä, että käsitys jonkin todellisesta olemisesta merkitsee tuon jonkin olemista mahdollisen kokemuksen korrelaattina (Sebold 2014, 208). Metafyyssiselle korrelationismille olisi vaikeaa selittää, miksi maailman ikinä luultaisiin olevan transsendentti eli ulkoinen, jolloin konstituution ongelman tavoin ajaututaan kuitenkin olettamaan jotakin transsendenttia, joka saa subjektin ymmärtämään maailman riippuvaisuuden itsestään, mikä on itsensä kumoavaa (mts. 186). Husserl ei ole Seboldille metafyyssinen korrelationisti, koska Husserl olettaa hyleettisen datan (mts. 186-7). Sebold korostaa Husserlin tarvetta säilyttää ero tietoisuuden ja todellisuuden välillä esimerkiksi Husserlin erottelussa transsendenssiin ja immanenssiin, minkä episteeminen korrelationismi onnistuu huomioimaan, koska se, mitä subjekti pitää totena, voi tällöin erota siitä, mikä on totta (mts. 207-8). Näin korrelationismi sopii yhteen metafyyssisen realismin kanssa (mts. 213).

Husserlin korrelationismia ei tule ymmärtää niin, että todellisuuden kohteisiin ikään kuin kuuluisi sisäisesti jokin akti, joka suuntautuu tai tulee suuntautumaan niihin, eikä vastaavasti niin, että akteihin kuuluisi sisäisesti aina jokin kohde. Akti korreloi kohteen kanssa, koska aktiin kuuluu aina sellaisten mahdollisten aktien horisontti, jotka ovat yhdenmukaisia alkuperäisen aktin noeman kanssa. Tuo yhdenmukaisuus sisältää paitsi jotakin sisäistä niin myös jotakin ulkoista, koska noemaa määrittää olennaisesti puhdas X, ulkoinen kohde, joka toimii horisontaalisesti toisiinsa liittyneiden aktien keskuksena. Mikäli subjekteja ei kuitenkaan olisi olemassa, niin kohteet eivät korreloisi aktien kanssa. Korrelationismilla Husserl pyrki vain korostamaan subjektien osallisuutta todellisuuteen, eli sitä, että maailma ilmenisi erilaisella tavalla ilman heidän kontribuutiotaan. Vaikka subjekti ja objekti muodostaisivat niinkin tiiviin yhteyden, että toisistaan erillään ne olisivat vain epäselviä abstraktioita, niin yhä olisi mahdollista pitää kiinni realismista. Siitä huolimatta, että todellisuutta ei voitaisi käsittää ilman tietoisuutta muuta kuin abstraktiona, niin todellisuus voisi olla olemassa riippumatta tietoisuudesta. Yhä olisi järkevää pitää kiinni realistisesta käsityksestä mielestä riippumattomasta todellisuudesta ja tiedon mahdollisuudesta, jotka toimivat esimerkiksi

parhaina selityksinä tieteellisten teorioiden menestymiselle. Husserlin korrelationismissa subjektiivisuus ja objektiivisuus ovat suhteessa toisiinsa, koska niitä ei voida käsittää täysin erillään, mistä huolimatta toisesta ei tule toista.

Vaikka nämä tulkinnat epokeesta, puhtaasta tietoisuudesta, konstituutiosta ja korrelaatiosta ovat osoittaneet pois päin antirealistisista tulkinnoista kohti realistista tulkintaa, niin toistaiseksi on jäänyt käsittelemättä mahdollisuus hylätä realismin ja antirealismin kaltaiset kategoriat kokonaan. Tällaista tulkintaa Husserlista kannattavat muun muassa Harrison Hall ja Dan Zahavi. Hallin mukaan kysymys realismista ja antirealismista on merkityksiä tutkivan fenomenologian ulkopuolella (Hall 1982, 185) ja Zahaville realismin ja antirealismien käsitteet ovat ”niin joustavia, että niistä tulee miltei hyödyttömiä” (Zahavi 2002, 105). Molempia motivoi erityisesti käsitys husserlilaisen fenomenologian metafyyisistä neutraaliudesta. Käsitteiden taustalla piilee Husserlin pyrkimys tarjota kuvaus kokemuksen universaaleista rakenteista vetoamalla tuolle kokemukseksi ulkoiseen todellisuuteen. Tässä tutkielmassa ei ole tilaa esittää mitään laajaa tulkintaa husserlilaisen fenomenologian metafyyisistä neutraaliudesta, minkä vuoksi tämän luvun lopuksi tyydytään toteamaan muutamia Zahavin tulkinnan heikkouksia suhteessa realistiseen tulkintaan.

Zahavi perustelee väitettään siitä, ettei Husserl voi olla realisti eikä antirealisti, vetoamalla ainakin neljään seikkaan. Ensimmäinen Husserlin fenomenologia ei tarjoa selityksiä vaan selkeyttää merkityksiä, mikä Zahavin mukaan edellyttää metafyyisistä neutraaliutta (Zahavi 2002, 94). Toiseksi Zahaville Husserlin anti-representationalismi ei edusta realismia, koska ne ”todelliset kohteet”, joihin tietoisuus suuntautuu suoraan, eivät tarkoita subjektista riippumattoman todellisuuden kohteita (mts. 96-8).

Kolmanneksi Zahavin mukaan Husserl ei pidä intentionaalisen kohteen olemassaoloa relevanttina (Zahavi 2003, 40). Neljänneksi Zahavi väittää Husserlin konstituution käsitteen olevan realismin ja antirealismien tavoittamattomissa (Zahavi 2001, 14, 117-8).

Ensimmäinen väite ei sinänsä ole ongelmallinen, koska tämän tutkielman yhteydessä sen voi katsoa sopivan realismiin. Fenomenologian suorittama merkitysten selkeytys ei nimittäin tarkoita muuta kuin horisontin reflektointia (Smith ym. 1982) tai käsitteiden referenttien tuomista intuitiiviseen annettuuteen (Hardy 2014, 43, 61). 3. luvussa esitettiin sellainen eksternalistinen tulkinta Husserlin intentionaalisuusteoriasta, jonka mukaan merkitys ei ole jotain yksinomaan sisäistä vaan myös ulkoista, jolloin sen

selkeyttäminen ei ole pelkkää kokemuksen kuvailua vaan kokemuksen ja todellisuuden välisen suhteen kuvailua. 4. luvussa merkityksen selkeyttämistä ymmärrettiin aktin ja kohteen horisonttien eli niihin sisältyvien implisiittisten aktien ja kohteen eri aspektien implikaatioiden kuvailuna: horisontissa on kyse tietoisuuden ja todellisuuden välisestä suhteesta, jota voidaan havainnollistaa mahdollisten maailmojen semantiikalla. Zahavin tulkinnan vaarana on se, että Husserlin teoria tekisi intentionaalisuudesta itseriittoista ja merkityksen tutkimuksesta pelkkää tietoisuuden sisäistä analyysia. Husserlin fenomenologia ei kuitenkaan tutki ainoastaan akteja ja niiden noemoja, vaan myös niiden suhdetta kohteisiin, koska noema sisältää myös jotakin ”kohteellista”. Metafyysistä neutraaliutta ei lisäksi tarvitse käsittää realismin ja antirealismen molemminpuolisena hylkäyksenä, vaan sen voi ymmärtää metodologisena askeleena, jonka jälkeen kuitenkin päädytään takaisin maailmaan.

Toinen väite ei olisi ongelmallinen, mikäli hyväksyttäisiin antirealistinen tulkinta Husserlista. Tällöin Husserlin anti-representationalistisen havaintoteorian ei tarvitse tarkoittaa sitä, että havainto suuntautuu suoraan todelliseen kohteeseen, koska havainnon kohteet ovat tietoisuuden tuottamia. Zahavi ei kuitenkaan kannata antirealistista tulkintaa Husserlista, vaan korostaa, ettei Husserl samaistaessaan intentionaalisen kohteen todelliseen kohteeseen tarkoita muuta kuin sitä, että intentionaalinen kohde on intentionaalisen aktin kohde (Zahavi 2003, 39–40). Anti-representationalistista havaintoteoriaansa kuvaillessaan Husserl kuitenkin puhuu nimenomaan ”oliosta”, jonka subjekti saavuttaa (Husserl 1982, 92). Kuten 3. luvussa huomattiin, Husserl myös sanoutuu irti brentanolaisesta havaintoteoriasta, jossa havainto suuntautuu mentaaliseen aktiin. Tämän tutkielman valossa vaikuttaa uskottavammalta ajatella, että Husserl tarkoittaa lauseellaan intentionaalisen ja aktuaalisen kohteen samuudesta (Husserl 1982, 219; ks. tämän tutkielman sivu 16) sitä, mitä hän sillä sanoo: intentionaalisen aktin intentionaalinen kohde on todellinen kohde.

Kolmas väite vaikuttaa tämän tutkielman yhteydessä uskottavalta, mutta sitä on syytä katsoa tarkemmin. Tutkielman 3. luvussa viitattiin Smithin ja McIntyren (1982) tulkintaan Husserlin intentionaalisuusteoriasta sellaisena, jossa intentionaaliset relaatiot ovat riippumattomia aktien kohteiden olemassaolosta. Tämä tulkinta on kanonisoitu osaksi yleistä käsitystä Husserlin intentionaalisuusteoriasta, mutta ainakin Alweiss (2013) on kyseenalaistanut sen. Se, että myös ei-veridikaaliset kokemukset suuntautuvat (esimerkiksi vahanukkeon ihmisenä suuntautuva akti), ei tee Alweissin mukaan

intentionaalista relaatioista riippumattomia olemassaolosta vaan päinvastoin ”intentionaalisuuden on oltava olemassaolon sisältävä relaatio, koska voimme ymmärtää olemattomuutta vain olemassaolon modaliteettina” (Alweiss 2013, 463). Jotta voimme tunnistaa ei-veridikaaliset havaintomme esimerkiksi illuusioiksi, niin tarvitsemme uskomuksen maailman olemassaolosta: illuusio toisin sanoen käsitetään illuusioiksi vain sen nojalla, että voidaan viitata edelliseen ei-veridikaaliseen kokemukseen veridikaalisen ”korjaavan” kokemuksen jälkeen (mts. 462-3). Aktit voivat pettyä vain, koska on jokin pysyvä todellisuus, jonka nojalla ne voivat täytyä. Alweissin mukaan on ”väärin ajatella, että fenomenologia ei olisi kiinnostunut olemassaolon kysymyksestä” (mts. 463-4). Vaikka intentionaalisten relaatioiden riippumattomuus olemassaolosta ei sinänsä ole antirealistinen näkemys, niin se kuitenkin haastaa käsityksen siitä, että intentionaalisuudella olisi jonkinlainen yhteys todellisuuteen. Tässä tutkielmassa ei ole mahdollista arvioida Alweissin tulkinnan suhdetta perinteiseen käsitykseen systemaattisesti, mutta riittää todeta, että edeltävien lukujen tulkinnat implikoivat enemmän Alweissin käsityksen suuntaan. Koska kokemusten intentionaalisuudesta vastaava noema sisältää myös jotakin kohteista, niin intentionaalisuus ei voi olla ainoastaan sisäinen seikka.

Neljäs väite on ongelmallinen ehdottomuutensa takia. Zahavi väittää, että Husserlille ”konstituutio ei tarkoita realistista palautusta eikä idealistista tuottamista, vaan intentionaalisen kohteen rakentamisen formaalista kuvailua” (Zahavi 2001, 105). Zahavi hylkää antirealistisen tulkinnan, koska konstituutiosta ei ole kyse vain subjektista, vaan siihen tarvitaan myös maailmaa ja intersubjektiivisuutta (mts. 109; 2003, 73-5), mutta tämän lisäksi Zahavi hylkää realistisen tulkinnan. Tässä osassa on jo esitetty, miksi Husserlin konstituution käsite ei vaikuta antirealistiselta vaan pikemminkin realistiselta: Husserl erottaa mentaaliset ja ei-mentaaliset kohteet, Husserl korostaa subjektille ulkoisten kohteiden saavuttamattomien aspektien sisällymistä horisonttiin ja Husserl katsoo subjektien erilaisten näkökulmien jakavan saman maailmallisen perustan. Zahavi vaikuttaa tunnustavan nämä seikat, mutta silti hän kiistää realismin mahdollisuuden husserlilaisessa fenomenologiassa. Zahavi on oikeassa siinä, että konstituutiosta on kyse sellaisesta vuorovaikutuksesta subjektin, toisten subjektien ja maailman välillä, jossa kohteen ilmeneminen tietoisuudelle tulee mahdolliseksi, mutta tästä ei kuitenkaan pitäisi vielä seurata, että tuo maailma ei voisi olla olemassa riippumatta subjektista. Ilmeneminen on Husserlille erottamatonta kohteesta, mutta kohde on erotettavissa

ilmenemisestä, joskin kenties vain abstrahoituna puhtaana X:nä. Subjekti ei välttämättä voi käsittää kohdetta irrallaan sen ilmenemisestä tietoisuudelle, koska tämä käsittäminen on jo sen eräänlaista ilmenemistä, mutta kohde voi tästä huolimatta olla olemassa subjektin tietoisuudesta riippumatta.

Realismin ja antirealismin hylkäävässä tulkinnassa on erityisesti kaksi ongelmaa. Ensinnäkin vaikuttaa siltä, että realismin ja antirealismin hylkäys sivuuttaa hyvin perustavanlaatuisen filosofisen kiistan tekemällä siitä kiistan jostakin muusta. Husserlin kriittiset huomautukset empirismistä ja representationalismista ymmärretään helposti väärin joko antirealistisina kannanottoina tai metafysisen realismin hylkäyksiä (ks. Sebold 2014, 211, 231; Pietersma 2000, 11-2). Toiseksi antirealismin ja realismin hylkäävä tulkinta vaikuttaa tekevän husserlilaisesta fenomenologiasta puolustuskyvytöntä sellaisia subjektiivisen idealismin muotoja vastaan, joita Husserl pyrkii kritisoimaan (Sebold 2014, 224). Se ikään kuin ajaa Husserlin sellaisen filosofisen keskustelun ulkopuolelle, johon hän filosofisen uransa aikana pyrki osallistumaan. Zahavin mukaan hänen oma tulkintansa ei kuitenkaan tee Husserlista puolustuskyvytöntä eikä siitä seuraa se, ettei Husserl voisi osallistua tuohon keskusteluun. Zahaville hänen tulkintansa tarkoittaa ainoastaan sitä, että kaiken Husserlin siitä sanottavan ”on perustuttava intentionaalisuuden rakenteiden deskriptiiviselle analyysille” (Zahavi 2002, 98). Tuossa analyysissä ei kuitenkaan täydy olla paitsi mitään antirealistista niin ei myöskään mitään, mikä saisi Husserlin filosofian vaikuttamaan realismille vieraalta, koska intentionaalisuuden rakenteiden ei täydy olla maailmasta irrallisia eikä niiden deskriptiivisen analyysin täydy kiistää maailmaa. Husserl itse kirjoittaa *Kartesisten mietiskelyjen* lopussa, että fenomenologia sulkee pois vain naiivin metafysiikan, muttei metafysiikkaa sellaisenaan:

Lopuksi, mikäli mitään väärinymmärryksiä tulee esiin, huomauttaisin, kuten on jo väitetty, että fenomenologia nimenomaan sulkee pois kaiken naiivin metafysiikan, joka operoi absurdien olioiden sinänsä kanssa, muttei sulje pois metafysiikkaa sellaisenaan.⁶⁶ (Husserl 1999, 156)

Väitettä olioiden sinänsä ”absurdiudesta” ei tule ymmärtää antirealistisesti todellisuuden kiistämisenä. Seboldin mukaan väite on ymmärrettävä episteemisenä: oletus olioista

⁶⁶ ”Schließlich möchte ich, um kein Mißverständnis aufkommen zu lassen, darauf hinweisen, daß die Phänomenologie, wie wir schon früher ausgeführt haben, nur jede naïve und mit widersinnigen Dingen an sich operierende Metaphysik ausschließt, nicht aber Metaphysik überhaupt” [Hua I, 182].

sinänsä on mieletön, koska ei ole mitään rationaalisia perusteita epäillä ulkomaailman olemassaoloa (Sebold 2014, 209–10; ks. myös Alweiss 2013). Husserl luopuu kantilaisista olioista sinänsä (*Dinge an sich*) ja ryhtyy puhumaan asioista itsestään (*Sachen selbst*), koska niitä ei ole mitään syytä sijoittaa subjektin tietokykyjen ulkopuolelle. Ne voidaan antaa subjektille intuitiivisesti, minkä kautta ne voivat täyttää tai pettää subjektin intentionaalisia akteja ja niiden nojalla subjektin väitteet voivat olla tosia tai epätosia. Ei ole mitään absurdia lisätä tähän sitä, että todellisuus voidaan käsittää vain tietoisuudessa. Vaikka tietoisuus tarjoaa ainoan pääsymme todellisuuteen, niin tietoisuus ei muuta todellisuutta tietoisuudeksi. Husserlin transsendentaalista idealismia ei tarvitse tulkita antirealistisesti, vaan se voidaan ymmärtää väitteeksi sellaisen ”ihmiskasvoisen realismin” puolesta, joka tunnustaa subjektin inhimillisen näkökulman asettamat rajoitukset, mutta pitää samalla kiinni sen alla sykkivästä todellisuudesta. Vaikka tämän tutkielman tarkoituksena ei ole vastata kysymykseen Husserlin realismista tyhjentävästi, vaan implikoida realismia osoittamalla Husserlin fenomenologisen filosofian sopivuus realismin semanttiseen ja epistemologiseen teesiin, niin tässä mielessä Husserlin voidaan kuitenkin katsoa olevan realisti.

5. Yhteenveto

Edmund Husserlin voidaan sanoa kamppailleen realismin ja antirealismien kysymysten kanssa läpi filosofisen uransa. Tässä kamppailussa, joka vaikuttaa kuuluvan Husserlin filosofiaan eräänlaisena sisäisenä jännitteenä, on kyse Husserlin pyrkimyksestä yhdistää subjektiivisuus ja objektiivisuus toisiinsa intentionaalisuusteorian avulla. Vaikka Husserlin fenomenologista filosofiaa on perinteisesti ymmärretty antirealistisesta näkökulmasta siten, että se ikään kuin käpertyy tietoisuuteen siirtyen pois päin todellisuudesta, niin tässä tutkielmassa siitä on esitetty sellainen realistinen tulkinta, jonka mukaan Husserlin fenomenologinen filosofia pikemminkin yhdistää tietoisuuden ja todellisuuden tavalla, joka pitää todellisuutta tietoisuudesta riippumattomana, mutta samalla tunnustaa tietoisuuden olevan subjektin ainoa pääsy todellisuuteen.

Realistiseen tulkintaan Husserlin fenomenologiasta päädyttiin etenemällä Husserlin tietoisuuden, tiedon ja totuuden teorioista niiden implikoimaan käsitykseen todellisuudesta. Ensin esitettiin eksternalistinen tulkinta Husserlin intentionaalisuusteoriasta, jossa mentaalisten aktien suuntautuneisuus on peräisin noemalta, joka sisältää jotakin sisäistä (deskriptiivinen sisältö) ja ulkoista (puhdas X)

sekä määrittää intentionaalisille akteille mahdollisia akteja sisältävän horisontin, joka vastaavasti jäsentyy niin subjektin kuin objektin vaikutuksesta. Tähän eksternalistiseen tulkintaan noemasta jonakin sisällöllisenä ja objektiivisena liitettiin disjunktivistinen tulkinta Husserlin anti-representationalistisesta havaintoteoriasta. Sen mukaan Husserl voi pitää veridikaalista havaintoa ja ei-veridikaalista havaintoa erilaisina, koska edellisessä kohde on todella läsnä, kun taas jälkimmäisessä kohde vain ”leijuu edessämme”. Ei-veridikaalinen havainto esimerkiksi vahanukesta todellisena ihmisenä voi suuntautua todelliseen ihmiseen kohteenaan, koska tuo kohde implikoidaan horisontaalisesti, mutta kun subjekti myöhemmin tunnistaa havaintovirheensä, hänen havaintoaktinsa horisontaalinen rakenne muuttuu. Näin Husserlin disjunktivistisen havaintoteorian ja eksternalistisen käsityksen ulkoisen vaikutuksesta tietoisuuteen katsottiin implikoivan realismia.

Seuraavaksi tätä eksternalistista tulkintaa sovellettiin Husserlin epistemologiaan. Husserlin intuitionistista teoriaa tiedollisesta oikeutuksesta analysoitiin tarkastelemalla sen keskeisiä intuition, evidenssin ja täyttymisen käsitteitä. Intuition käsite tulkittiin välittäväksi mentaaliseksi aktiksi, joka tuo intentionaalisten aktien kohteet niille intuitiiviseen annettuuteen, jolloin aktit voivat täytyä ja subjektin uskomukset voivat olla evidenttejä eli oikeutettuja. Husserlin intuitionistista teoriaa ehdotettiin kutsuttavan eksternalistiseksi evidentialismiksi, koska siinä oikeutus riippuu julkisesta, intersubjektiivisesta evidenssistä, joka on kohteiden intuitiivista annettua intentionaalisille uskomusakteille. Husserlin totuusteoriaa puolestaan analysoitiin totuuden korrespondenssiteorian ja mahdollisten maailmojen semantiikan avulla. Husserlin totuusteoriaa ei pidetty antirealistisena, koska Husserl erottaa evidenssin ja totuuden toisistaan pitäen edellistä tarkoitettuna (intentio) ja annetun (kohde intuition kautta) välisen vastaavuuden kokemuksena, eli tiedollisen oikeutuksen lähteenä, ja jälkimmäistä niiden tosiasiallisena vastaavuutena. Tunnistamisen aktissa annetun tunnistetaan olevan niin kuin sen tarkoitettiin olevan, minkä jälkeen uskomusaktit voivat olla tosia tai epätosia; ne voivat onnistua tai epäonnistua suuntautuessaan todellisuuteen. Mahdollisten maailmojen semantiikan kytkeminen Husserlin teoriaan selkeytti paitsi Husserlin kytköksiä realistiseen käsitykseen totuudesta niin myös yhteyksiä Husserlin vastakkaisiksi oletettujen filosofisten vaiheiden välillä. Sen avulla onnistuttiin korostamaan Husserlin paluuta kohteisiin ikään kuin sisäisen mutkan kautta. Keskittymällä intentionaalisen kokemuksen rakenteeseen Husserl päätyy asettamaan

maailmallisia ehtoja totuudelle, kokemuksen suuntautumisen onnistumiselle ja epäonnistumiselle, mikä vahvistaa edellisiä eksternalistisia ja disjunktivistisia tulkintoja.

Lopuksi tutkielmassa esitettyjen tulkintojen katsottiin implikoivan realistista käsitystä Husserlin transsendentaalisesta idealismista, joka korostaa inhimillisen näkökulman rajallisuutta, mutta pitää todellisuutta tuosta näkökulmasta riippumattomasti olemassaolevana. Husserlin usein antirealistisilta vaikuttaneiden epokeen, tietoisuuden, konstituution ja korrelationismin käsitteiden väitettiin olevan realistisesti tulkittavissa. Realismin ja antirealismin kategoriat kokonaan hylkäävän tulkinnan katsottiin puolestaan ajavan Husserl sellaisen filosofisen keskustelun ulkopuolelle, johon hänen fenomenologiansa pyrkii osallistumaan. Vaikka Husserlin fenomenologia keskittyy tietoisuuden kuvailuun, se ei kiellä eikä sivuuta todellisuutta, mikä nähtiin Husserlin mielenfilosofian eksternalistisissa ja disjunktivistisissä piirteissä. Husserlille ei-veridikaalinen havainto voidaan tunnistaa virheelliseksi vain sen relevanssin sekä tarkoitettun ja annetun välisen eron nojalla: kohteen poissaoloa voidaan ajatella vain sen läsnäolon kautta. Näin tutkielman tulosten katsottiin korostavan Husserlin käsitystä tietoisuudesta maailmalle avoimena ja realismin mahdollisuuteen edelleen osoittavana.

Vaikka tutkielma on rajattu Husserlin pääteoksiin ja erityisesti Husserlin intentionaalisuusteoriaan sekä sen puitteissa esitettyihin teorioihin oikeutuksesta ja totuudesta, niin tutkielmassa esitettyjen tulkintojen voidaan päätellä soveltuvan myös laajemmin Husserlin filosofiseen tuotantoon. Erityisesti Husserlin myöhäisfilosofian perinteisesti antirealistiseksi miellettyä ajatusta tieteiden kriisistä olisi tarkasteltava suhteessa näihin realistisiin tulkintoihin. Tutkielmassa esitetyt tulkinnat Husserlin tiedollista toimintaa koskevista käsityksistä voisivat lisäksi tarjota näkökulmia modernin fysiikan herättämiin tieteenfilosofisiin ongelmiin, joiden ratkaisussa halutaan korostaa havaitsijan roolia ja toisaalta pitää kiinni realismista. Tutkielmassa esitetyt tulkinnat Husserlin totuusteoriasta jättävät vielä avoimeksi esimerkiksi täsmällisemmän muotoilun siitä, millaisesta korrespondenssista Husserlin totuusteoriassa on kyse, mutta Husserlin totuusteoriaa onkin käsitelty tässä tutkielmassa ainoastaan realismin mahdollisuuden näkökulmasta. Tulkintojen laajemmat seuraukset husserlilaiselle fenomenologialle ovat toisen tutkielman aihe. Tutkielmassa on myös luotu perustaa realistisille tulkinnoille Husserlin transsendentaalisesta idealismista sekä metafysisestä neutraaliudesta, mutta niiden tarkempi muotoilu jää niin ikään myöhemmälle tutkimukselle.

Pyrkimällä osoittamaan, että Husserlin fenomenologista filosofiaa voidaan ymmärtää realistisesta viitekehystä, tässä tutkielmassa on paitsi tehty selkoa monimutkaisemmaksi käyneistä tulkintakiistoista husserlilaisen fenomenologian luonteesta niin myös luotu yhteyksiä erilaisten filosofisten lähestymistapojen ja osa-alueiden välille. Husserlilainen fenomenologia on ajautunut etäälle sille vastakkaiseksi mielletystä analyyttisen filosofian koulukunnasta, mutta realistinen tulkinta Husserlin filosofiasta voi muistuttaa niiden jakamasta filosofisesta lähtökohdasta sekä niiden filosofisten tutkimuskohteiden samankaltaisuudesta. Samoin tämä realistinen tulkinta haastaa viimeisen vuosikymmenen aikana nousseen spekulatiivisen realismin poleemista fenomenologian kritiikkiä (Sparrow 2014). Koulukuntakiistojen lisäksi husserlilainen fenomenologia on usein sulkeutunut yksinomaan mielenfilosofian piiriin, mutta tässä tutkielmassa esitetyt tulkinnat osoittavat kohti sen laajentumisen mahdollisuuksia.

Tutkielmaa ohjannut Husserlin subjektiivisuuden ja objektiivisuuden yhdistämisen projekti on saanut näiden sivujen saatossa sellaisen muodon, jossa pyritään yhdistämään subjektin kokemusmaailma ja filosofinen realismi. Tässä pyrkimyksessä ei ole toivon mukaan mitään absurdia, vaan se on linjassa ainakin yhden modernia filosofiaa keskeisesti hallitsevan kysymyksen kanssa siitä, kuinka tietoisuus käsittää todellisuuden. Vaikka Husserl saattaa kokemuksellisuutta korostavassa filosofiassaan pitää subjektia ja objektia toisiinsa liittyneinä, niin tämän ei tarvitse tarkoittaa toisen redusoimista toiseen. Sen ei myöskään täydy tarkoittaa sitä, ettei Husserlin fenomenologista filosofiaa voitaisi ymmärtää realismin ja antirealismen kaltaisilla filosofisilla kategorioilla. Tämän tutkielman pohjalta tehdyn arvion mukaan niiden hylkääminen uhkaa tehdä Husserlin fenomenologisesta filosofiasta jotakin käsittämätöntä ja puolustuskyvytöntä, miltä se ei toivottavasti tämän tutkielman perusteella kuitenkaan vaikuta. Niiden omaksuminen sitä vastoin liittyy Husserlin hänen fenomenologisen filosofiansa kannalta relevanttiin filosofiseen keskusteluun tietoisuudesta, tiedosta ja totuudesta sekä niiden suhteesta todellisuuteen. Fenomenologisesti tästä tutkielman yhdistämisen pyrkimyksestä voidaan todeta, että realismi ja perusvarmuus tietoisuudesta riippumattomaan todellisuuteen edellyttävät kokemuksellisen perustan ja sen tutkimista, mutta lisäksi on yhtäläillä todettava, että kokemuksellinen perusta ja sen tutkiminen edellyttävät realismia ja käsitystä tietoisuuden maailmallisesta perustasta.

Lähteet

- Alston, William. 1988. "An Internalist Externalism". *Synthese* 74(3), 265-283.
- Alweiss, Lilian. 2009. "Between Internalism and Externalism: Husserl's Account of Intentionality". *Inquiry*, 52(1), 53-78.
- Alweiss, Lilian. 2013. "Beyond Existence and Non-Existence". *International Journal of Philosophical Studies*, 21(3), 448-469.
- Ameriks, Karl. 1977. "Husserl's Realism". *Philosophical Review*, 86(4), 498-519.
- Beyer, Christian. 2016. "Edmund Husserl". *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <http://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/husserl>. Luettu 20.1.2017.
- Blackburn, Simon. 2016. "Husserl, Edmund Gustav Albert". Teoksessa *The Oxford Dictionary of Philosophy*. Kolmas painos. Oxford University Press. <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780198735304.001.0001/acref-9780198735304-e-1538?rkey=iBUkgi&result=1581>. Luettu 10.5.2017.
- Brentano, Franz. 1997. *Psychology from an Empirical Viewpoint*. Käänt. Antos C. Rancurello, D. B. Terrell ja Linda L. McAlister. London: Routledge.
- Chase, James & Reynolds, Jack. 2014. *Analytic Versus Continental: Arguments on the Methods and Value of Philosophy*. Montréal: McGill-Queen's University Press.
- Crowell, Steven. 2008. "Phenomenological immanence, normativity, and semantic externalism". *Synthese*, 160(3), 335–354.
- Dreyfus, Hubert L. 1991. *Being-in-the-World. A Commentary on Heidegger's Being and Time, Division I*. London: The MIT Press.
- Drummond, John J. 1990. *Husserlian Intentionality and Non-Foundational Realism. Noema and Object*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Feldman, Richard & Conee, Earl. 1985. "Evidentialism". *Philosophical Studies* 48(1), 15-34.
- Findlay, J. N. 1975. "Phenomenology and the Meaning of Realism". Teoksessa Edo Pivcevic (toim.) *Phenomenology and Philosophical Understanding*. Cambridge: Cambridge University Press, 143-158.

- Fink, Eugen. 1995. *Sixth Cartesian Meditation: The Idea of a Transcendental Theory of Method*. Bloomington: Indiana University Press. Alkuperäisjulkaisu 1977.
- Føllesdal, Dagfinn. 1969. "Husserl's Notion of Noema". *The Journal of Philosophy* 66(20), 680-687.
- Gallagher, Shaun & Zahavi, Dan. 2012. *The Phenomenological Mind*. Toinen painos. London: Routledge.
- Glock, Hans-Johann. 2008. *What Is Analytic Philosophy?* New York: Cambridge University Press.
- Godfrey-Smith, Peter. 2003. *Theory and Reality: an introduction to the philosophy of science*. Chicago: University of Chicago Press.
- Greenough, Patrick & Lynch, Michael P. 2006. "Introduction". Teoksessa Patrick Greenough & Michael P. Lynch (toim.) *Truth and Realism*. New York: Oxford University Press, 1-9.
- Hall, Harrison. 1982. "Was Husserl a Realist or an Idealist?" Teoksessa Hubert L. Dreyfus & Harrison Hall (toim.) *Husserl, Intentionality, and Cognitive Science*. Cambridge, MA: The MIT Press, 169-190.
- Hardy, Lee. 2014. *Nature's suit: Husserl's phenomenological philosophy of the physical sciences*. Athens, OH: Ohio University Press.
- Heelan, Patrick A. 1965. *Quantum Mechanics and Objectivity: A Study of the Physical Philosophy of Werner Heisenberg*. Martinus Nijhoff: The Hague.
- Hintikka, Jaakko. 1962. *Knowledge and Belief: an introduction to the logic of the two notions*. Ithaca: Cornell University.
- Hintikka, Jaakko. 1975. "The Intentions of Intentionality". Teoksessa *The Intentions of Intentionality and Other New Models for Modalities*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, 192-222.
- Hintikka, Jaakko. 1995. "The phenomenological dimension". Teoksessa Barry Smith & D. W. Smith (toim.) *The Cambridge Companion to Husserl*. New York. Cambridge University Press, 78-105.

- Hintikka, Jaakko. 2003. "The notion of intuition in Husserl". *Revue Internationale de Philosophie*, 224, 169-191.
- Hopp, Walter. 2008. "Husserl, Phenomenology, and Foundationalism". *Inquiry*, 51(2), 194-216.
- Husserl, Edmund. 1982. *Ideas pertaining to a pure phenomenology and to a phenomenological philosophy, First Book*. Käänt. F. Kersten. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers. Alkuperäisjulkaisu 1913. *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Husserliana III/1*. Haag: Nijhoff. 1976.
- Husserl, Edmund. 1999. *Cartesian Meditations*. Käänt. Dorion Cairns. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers. Alkuperäisjulkaisu 1931. *Cartesianische Meditationen und pariser Vorträge. Husserliana I*. Haag: Nijhoff. 1950.
- Husserl, Edmund. 2001. *Logical Investigations*. Volume 2. Käänt. J. N. Findlay. Toim. Dermot Moran. London: Routledge. Alkuperäisjulkaisu 1900-1. *Logische Untersuchungen. Husserliana XIX/1-2*. Haag: Nijhoff. 1984.
- Husserl, Edmund. 2011. *Eurooppalaisten tieteiden kriisi ja transsendentaalinen fenomenologia*. Käänt. Markku Lehtinen. Tallinna: Gaudeamus. Alkuperäisjulkaisu 1936.
- Ingarden, Roman. 1975. *On the Motives Which Led Husserl to Transcendental Idealism*. Käänt. Arnor Hannibalsson. The Hague: Martinus Nijhoff.
- Inwood, M. J. 2005. "Husserl, Edmund". Teoksessa *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford University Press.
<http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199264797.001.0001/acref-9780199264797-e-1151>. Luettu 20.1.2017.
- Jacquette, Dale. 2004. "Brentano's Concept of Intentionality". Teoksessa Dale Jacquette (toim.) *The Cambridge Companion to Brentano*. Cambridge: Cambridge University Press, 98-130.
- Kauffman, Stuart A. & Gare, Arran. 2015. "Beyond Descartes and Newton: Recovering life and humanity". *Progress in Biophysics and Molecular Biology*, 119(3), 219-244.
- Kusch, Martin. 1989. *Language as Calculus vs. Language as Universal Medium: A Study in Husserl, Heidegger and Gadamer*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

- Künne, Wolfe. 1991. "The Nature of Acts: Moore on Husserl". Teoksessa B. Hale (toim.) *The Analytical Tradition*. Oxford: Blackwell, 104–116.
- Lammenranta, Markus. 1993. *Tietoteoria*. Jyväskylä: Gaudeamus.
- Lehmann, S. K. 1978. "The Hintikka-Kripke problem". *Philosophia* 8(1), 59-70.
- Miller, Izchak. 1984. *Husserl, Perception, and Temporal Awareness*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Mohanty, J. N. 1982. "Intentionality and Possible Worlds: Husserl and Hintikka". Teoksessa Hubert L. Dreyfus & Harrison Hall (toim.) *Husserl, Intentionality, and Cognitive Science*. Cambridge, MA: The MIT Press, 233-251.
- Mohanty, J. N. 1995. "The development of Husserl's thought". Teoksessa Barry Smith & D. W. Smith (toim.) *The Cambridge Companion to Husserl*. New York: Cambridge University Press, 45-77.
- Mohanty, J. N. 1999a. "Phenomenology and the Modalities". Teoksessa *Logic, Truth and the Modalities*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 168-179.
- Mohanty, J. N. 1999b. "Husserl's 'Logic of Truth'". Teoksessa *Logic, Truth and the Modalities*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 180-197.
- Moran, Dermot. 2001. "Analytic Philosophy and Phenomenology". Teoksessa Steven Crowell, Lester Embree & Samuel L. Julian (toim.) *The Reach of Reflection: Issues for Phenomenology's Second Century*. Electronpress, 409-33. http://dermotmoran.com/wp-content/uploads/2015/03/BC_2001_Analytic-Philosophy-and-Phenomenology.pdfhttp://dermotmoran.com/wp-content/uploads/2015/03/BC_2001_Analytic-Philosophy-and-Phenomenology.pdf.
- Luettu 15.11.2016.
- Moran, Dermot. 2014. "Descartes on the Formal Reality, Objective Reality, and Material Falsity of Ideas: Realism through Constructivism?" Teoksessa Kennet R. Westphal (toim.) *Realism, Science, and Pragmatism*. New York: Routledge, 67-92.
- Mulligan, Kevin. 1995. "Perception". Teoksessa Barry Smith & D. W. Smith (toim.) *The Cambridge Companion to Husserl*. New York: Cambridge University Press, 168-238.

- Niiniluoto, Ilkka. 1999. *Critical Scientific Realism*. Oxford: Oxford University Press.
- O'Murchadha, Felix. 2008. "Reduction, externalism and immanence in Husserl and Heidegger". *Synthese*, 160(3), 375-395.
- Overgaard, Soren. 2013. "Motivating Disjunctivism". *Husserl Studies*, 29(1), 51-63.
- Philipse, Herman. 1995. "Transcendental Idealism". Teoksessa Barry Smith & D. W. Smith (toim.) *The Cambridge Companion to Husserl*. New York: Cambridge University Press, 239-323.
- Pietersma, Henry. 2000. *Phenomenological Epistemology*. New York: Oxford University Press.
- Psillos, Stathis. 2009. *Knowing the structure of nature: Essays on realism and explanation*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Putnam, Hilary. 1981. *Reason, Truth and History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Putnam, Hilary. 1987. *The Many Faces of Realism*. LaSalle, IL: Open Court.
- Putnam, Hilary. 1989. "The meaning of 'meaning'". Teoksessa *Mind, Language and Reality. Philosophical Papers, Volume 2*. Cambridge: Cambridge University Press, 215-271.
- Putnam, Hilary. 1990a. "Realism with a Human Face". Teoksessa James Conant (toim.) *Realism with a Human Face*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 3-29.
- Putnam, Hilary. 1990b. "A Defense of Internal Realism". Teoksessa James Conant (toim.) *Realism with a Human Face*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 30-42.
- Putnam, Hilary. 1999. *The threefold cord: mind, body, and world*. New York: Columbia University Press.
- Rowlands, Mark. 2003. *Externalism. Putting Mind and World Back Together Again*. Chesham: Acumen.
- Sebold, Richard. 2014. *Continental Anti-Realism: A Critique*. London: Rowman & Littlefield.

- Seifert, Josef. 1987. *Back to 'Things in Themselves': A phenomenological foundation for classical realism*. New York: Routledge & Kegan Paul.
- Simons, Peter. 1995. "Meaning and Language". Teoksessa Barry Smith & D. W. Smith (toim.) *The Cambridge Companion to Husserl*. New York: Cambridge University Press, 106-137.
- Smith, A. David. 2008. "Husserl and Externalism". *Synthese* 160(3), 313-333.
- Smith, Barry & Smith, D. W. 1995. "Introduction". Teoksessa Barry Smith & D. W. Smith (toim.) *The Cambridge Companion to Husserl*. New York: Cambridge University Press, 1-44.
- Smith, D. W. 2013. "The Role of Phenomenology in Analytic Philosophy". Teoksessa Michael Beaney (toim.) *The Oxford Handbook of the History of Analytic Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 1117-1142.
- Smith, D. W. 2016. "Truth and Epoché: The Semantic Conception of Truth in Phenomenology". Teoksessa Jeffrey A. Bell, Andrew Cutrofello & Paul M. Livingston (toim.) *Beyond the Analytic-Continental Divide: Pluralist Philosophy in the Twenty-First Century*. New York: Routledge, 111-128.
- Smith, D. W. & McIntyre, Roland. 1982. *Husserl and Intentionality*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- Soffer, Gail. 1991. *Husserl and the Question of Relativism*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Sparrow, Tom. 2014. *The End of Phenomenology: Metaphysics and the New Realism*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Spear, Andrew D. "Husserl, Edmund: Intentionality and Intentional Content". *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, ISSN 2161-0002, <http://www.iep.utm.edu/huss-int/>. Luettu 12.4.2016.
- Sokolowski, Robert. 1987. "Husserl and Frege". *The Journal of Philosophy*, 84(10), [Eighty-Fourth Annual Meeting American Philosophical Association], 521-528.
- Tragesser, Robert S. 1984. *Husserl and Realism in Logic and Mathematics*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Willard, Dallas. 1995. "Knowledge". Teoksessa Barry Smith & D. W. Smith (toim.) *The Cambridge Companion to Husserl*. New York: Cambridge University Press, 138-167.
- Willard, Dallas. 2002. "The World Well Won: Husserl's Epistemic Realism One Hundred Years Later". Teoksessa Dan Zahavi & Fredrik Stjernfelt (toim.) *One Hundred Years of Phenomenology: Husserl's Logical Investigations Revisited*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 69-78.
- Wiltsche, Harald A. 2012. "What Is Wrong with Husserl's Scientific Anti-Realism?" *Inquiry*, 55(2), 105-130.
- Zahavi, Dan. 2001. *Husserl and Transcendental Intersubjectivity*. Käänt. Elizabeth A. Behnke. Athens: Ohio University Press.
- Zahavi, Dan. 2002. "Metaphysical Neutrality in Logical Investigations". Teoksessa Dan Zahavi & Fredrik Stjernfelt (toim.) *One Hundred Years of Phenomenology: Husserl's Logical Investigations Revisited*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 93-108.
- Zahavi, Dan. 2003. *Husserl's Phenomenology*. Stanford: Stanford University Press.
- Zahavi, Dan. 2008. "Internalism, externalism, and transcendental idealism". *Synthese*, 160(3), 355-374.